

KITTILÄN LAPINKYLÄN MAISEMISSA

videoteos menneestä ajasta nykypäivän näyttelytilaan

Lapin yliopisto

Taiteiden tiedekunta

Soveltava kuvataide

Kevät 2014

Tommi Kohonen

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Kittilän lapinkylän maisemissa
videoteos menneestä ajasta nykypäivän näyttelytilaan

Tommi Kohonen
Soveltava kuvataide
Pro gradu -tutkielma
81 sivua
Kevät 2014

Vuosina 2011–2013 toteutui Lapin yliopiston ja Kittilän Levillä sijaitsevan matkailuyrityksen Samiland-projekti. Soveltavan kuvataiteen opiskelijoista koostuvan tutkimustiimin tavoitteena oli tuoda taiteen kautta teoksia matkailukohteessa olevaan saamelaisten historiaa käsittelevään näyttelytilaan. Yhteistyön tavoitteena oli kehittää matkailuelinkeinon toimintaa ja tuotteen sisältöä soveltavan taiteen kautta. Projektissa soveltava taide määrittyi tutkimuksen, toiminnan prosessin ja teosten kautta.

Yksi näyttelyn teoksista oli tekemäni videoteos *Kittilän Lapinkylän ajan maisemaa*, josta muotoutui myös Pro gradu -tutkielmani taiteellinen osa. Tutkimustehtävänäni oli kehittämistutkimuksen avulla visuaalisesti havainnollistaa menneen metsäsaamelaisen kulttuurin elinympäristöä. Tutkimuksen teorettinen viitekehys rakentui kuvaamisen, teoksen tekemisen ja teorian vuorovaikutuksesta. Prosessin aikana tutkin, kuinka representoida ja visualisoida kulttuuria ja sen elinympäristöä sekä kuinka välittää sisällöllinen viesti visuaalisin keinoin. Tutkielma ja produkti tarkastelevat, mitkä tekijät vaikuttivat luonnossa taiteen tekemisen prosessiin sekä maiseman valokuvallistamiseen. Teos on siis matkailukontekstiin sijoittuva kulttuurin representaatio soveltavan taiteen avulla.

Tutkimus vahvisti käsityksiäni mahdollisuudesta tulkita teokseen maiseman kokemusta sekä paikan henkeä. Moniulotteisen teorian mukanaolo auttoi tulkitsemista sekä oman prosessini ymmärtämistä - valokuvaamista, kohteen kuvallistamista ja sisällön luomista videoteokseen.

Avainsanat: soveltava kuvataide, metsäsaamelainen kulttuuri, kulttuurimatkailu, videoteos, representaatio, kulttuurin kuvittaminen

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi
Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

University of Lapland, Faculty of Art and Design

In the Landscape of Kittilä Lapp Village
presenting past time in modern exhibition by videoart

Tommi Kohonen
Applied visual arts
Master's thesis
81 pages
Spring 2014

During years 2011-2013 took place a Samiland project by University of Lapland and a Kittilä Levi situated tourism company. A group of students of applied visual arts aimed by artworks to bring content in tourism situated Sami culture exhibition space. The aim of cooperation was through applied arts to develop tourism services and creation of the content. In the project applied arts was determined by applying research and the process to develop the artworks.

One of the artworks and being also the artistic part of my master's thesis was a video *Scenery of the Past – Kittilä Lapp Village*. My aim was to visually illustrate the living habitat of the Kittilä's past Forest Sami culture through development of design-based research. The theoretical framework of the research is based on the filming and progress of the artwork being in interaction with the theory. During the process I did research how represent and visualize a lost culture and its habitat, as well as how to visually convey the message of the content. The thesis and video as video art examines which factors affected my process making art in nature as well as reflecting and visualizing the landscape. The artwork is therefore a representation of cultural inhabitat placed in tourist based exhibition by process of applied arts.

The study confirms my assumptions to be able to interpret the landscape and the spirit of the place as videoart. Multi-dimensional theoretical information gave opportunities to interpret art as well as understanding for the processes – photographing, visualization of the subject and content creation for artwork.

Key words: applied visual arts, Forest Sámi culture, heritage tourism, videoart, representation, illustration of a culture

I give a permission the pro gradu thesis to be used in the library.

I give a permission the pro gradu thesis to be used in the Provincial library of Lapland.

SISÄLLYS:

1. Johdanto	2
2. Kadonneen kulttuurin ja soveltavan taiteen kohtaaminen	5
2.1 Soveltava taide kadonneen kulttuurin representaationa	5
2.2 Metsäsaamelainen kulttuuri ja luontosuhde	9
2.2.1 Suhde maisemaan ja paikkoihin	10
2.3 Kulttuurimatkailu ja näyttelyt	12
3. Maiseman kokeminen ja kuvittaminen taiteen keinoin	16
3.1 Ympäristön ja kulttuurin kuvallistaminen	16
3.2 Representaatio	21
3.3 Maiseman representointi	24
3.4 Metsän hengen kokeminen	28
3.5 Videoteos kokemuksen välittäjänä	30
3.6 Autenttisuus kulttuurin visualisoinnissa	34
4. Tutkimusmenetelmät	38
4.1 Kehittämistutkimus soveltavan taiteen työkaluna	38
4.2 Aineisto	43
5. Videoteoksen sisällön syntyminen ja taiteellinen toteutus	48
5.1 Sisällön kehittyminen tutkimusprosessissa	48
5.2 Kuvallisen sisällön luominen ja rajaaminen	56
5.3 Ajan tunnun etsiminen kuvallisin tehokeinoin	62
5.4 Graafinen sisältö aiheen kuvittajana	64
6. Yhteenveto	67
7. Pohdinta	70
Lähteet	72

1. Johdanto

Pro gradu -tutkielmani taiteellisenä osana kuvasin ja tein videoteoksen Kittilän Levillä sijaitsevaan Samiland-saamelaisnäyttelyyn. Teos tulee osaksi teoskokonaisuutta, joka esittelee Kemin Lapin muinaista metsäsaamelaisuutta yhtenä näyttelyn osana¹. Videoteoksella pyrin esittämään alueella asuneiden metsäsaamelaisten ympäristöä, elinkeinoja ja uskomuksia tarjoten katsojalle kuvallisen kokemuksen kulttuurillisesta elinympäristöstä.

Kehittämistutkimukseni käsittelee videoteoksen tekemiseen liittyvää kulttuurin visualisoimisen prosessia. Se on kaari lähtien paikantutkimuksesta siirtyen monivaiheiseen kuvaamisprosessiin, teorian ja käsitteiden tutkimiseen sekä teoksen sisällön luomiseen. Tutkielma täydentää produktia käsittelemällä tärkeimpiä sen tekemiseen liittyviä teorioita sekä analysoi prosessin aikaisia omakohtaisia tekijöitä. Tavoitteeni on, että teos kohtaa kulttuurin representaation antaen viitteitä todellisista paikoista ja elinympäristöstä. Teos on siis matkailukontekstiin sijoittuva kulttuurin representaatio soveltavan taiteen avulla.

Kittilän asemaa saamelaiskulttuurin ja historian kartalla on ollut nostamassa Samiland-näyttely, joka on mukana Unesco Observatory Cultural Village -hankkeessa. Samilandissa esitellään saamelaisten historiaa ja nykypäivää sekä ulko- että sisänäyttelyalueella. Näyttelyn sisätiloihin muun näyttelyn yhteyteen sijoittuu suunnittelemamme näyttelyosio Kemin Lapin metsäsaamelaisista. Muita Lapin yliopiston soveltavan kuvataiteen maisteriohjelman opiskelijoita tutkimustiimissämme ovat olleet Christa Haataja sekä Tanja Havela. Christa Haatajan (2013) aiheesta tekemä tutkielma on *Matka metsäsaamelaisten maille – menneisyys näytteillä Levin*

¹ Käsitettä *Kemin Lapin metsäsaamelaiset* käytämme kuvaamaan Kittilän Lapinkylässä ollutta historiallista kulttuuria ja tukeudumme viimeaikaiseen tutkimukseen. Muun muassa Matti Enbuske (2008), Juha Joonas (2006), Veli-Pekka Lehtola (1997), Maria Lähteenmäki (2004), Erkki Pääkkönen (1995), Pennanen & Näkkäläjärvi 2000, Sarivaara, Määttä & Uusiantti (2013), Kehusmaa & Onnela (1995) ja Tiina Äikäs (2011).

matkailuympäristössä. Tanja Havelan (2014) tutkielma (työnimi) on *Kittilän lapinkylä – soveltava taide kulttuuriperinnön representaationa.* Samilandin toimitusjohtajana toimii Ante Aikio, jonka kanssa olemme tehneet yhteistyötä näyttelyn toteuttamisessa. Ohjaajanamme on toiminut Lapin yliopiston professori Timo Jokela.

Yhteistyön tavoitteena on ollut kehittää matkailuelinkeinon toimintaa ja tuoda taiteen kautta sisältöä matkailukohteessa olevaan näyttelytilaan. Projektissa selvitetään taiteen keinoja kytkeä soveltava taide yritystoiminnan keskiöön, asiakkaalle esitettävään lopulliseen tuotteeseen. Soveltavan taiteen läsnäolo määrittyy tutkimuksen, toiminnan prosessin ja lopullisen sisällön eli teosten kautta. Näyttelysuunnittelun ja sisällöntuotannon tapahtuessa matkailun ja soveltavan kuvataiteen kontekstissa on projektin tavoitteena myös soveltavan kuvataiteen kehittäminen.

Projektimme alkoi paikantutkimuksesta eli tutustumisesta Kittilään sekä aluetta aikoinaan asuttaneeseen metsäsaamelaiseen kulttuuriin. Heistä on jäänyt vähän tietoa ja esineistöä ei käytännössä ole, joten heidän historiansa on jäänyt monitulkintaiseksi. Soveltavan taiteen kautta luomme teokset kuvastamaan kulttuuria ja kertomaan siitä ollen taiteen keinoin meidän tulkintamme aiheesta. Näyttelysisältöä suunnitellessamme huomasimme, että näyttely tarvitsee teoksen, joka todentaa ympäristöyhteyttä ja kiinnittää menneisyyden nykyisyyden paikkoihin. Innostuin aiheesta ja siten muodostui kuva tunnelmaa kuvin ja äänin luovasta teoksesta – videoteoksesta otsikolla *Kittilän Lapinkylän ajan maisemaa.*

Tutkielmassani käsittelen omaa videoteoksen tekoprosessiani ja sisällön luomista sekä maiseman kokemista ja valokuvallistamista. Näiden tekijöiden kautta muodostuu kuva videoteoksen sisällöstä kulttuurin representaationa. Käytän jatkossa myös sanaa *teos* tarkoittaen videoteosta. Näen teoksen kollaasina valokuvista, koska se on lähinnä yksittäisten valokuvien kooste. En tutkielmassani perehdy siis niinkään formaattina videoon ja sen tuottamiseen tai dokumenttielokuvan kerrontaan, koska ne eivät nouse niin vahvasti esille omassa prosessissani tai teoksessa. Lähtökohtana videoteoksen riittäväksi sisällöksi koen kertoa maisemasta kuvin antaen visuaalisin keinoin vain viitteitä laajasta kulttuurista ja ympäristöstä.

Kemin Lapin metsäsaamelaisten kulttuurista kertova tutkimuskirjallisuus vaikuttaa olennaisesti kuvaus- ja kuvittamisprosessiini määrittäen videoteoksen sisältöä. Tärkeimpinä aiempina tutkimuksina pidän myös muutamaa luonnon kokemista, kuvittamista ja kuvaamista käsittelevää teosta. Silja Nikula kuvailee väitöskirjassaan *Paikan henki – Matkailijan mielikuvasta graafiseksi kuvaksi* kuvan tekemisen prosessia kokemuksen kautta. Kati Lintosen väitöskirja *Valokuvallistettu luonto I. K. Inhan tuotanto luonnon merkityksellistäjänä* sisältää pohdintaa luontosisällön kuvittamisesta kuvin keinoin. Lucy R. Lippard teoksessaan *The Lure of the Local* kirjoittaa vuorostaan paikan kokemisesta. Lisätietoa metsäsaamelaisuudesta ja kulttuurin oletetusta suhteesta ympäristöönsä on puolestaan Tiina Äikkään väitöskirjassa *Rantakiviltä tuntureille – Pyhät paikat saamelaisten rituaalisessa maisemassa*. Lisäksi teoriapohjanani on ollut lukuisia erillisiä maiseman käsittämistä käsitteleviä teoksia.

Samiland-projektissa representaatio käsitteenä liittyy sekä näyttelyn sisältöön että videoteoksen kuvasisältöön menneen ajan representaationa. Tutkimustehtävänäni on representoida ja visualisoida kadonneen kulttuurin elinympäristöä. Tutkin kuinka välittää sisällöllinen viesti visuaalisin keinoin ja katsojan aistihavainnoin. Käyttämäni menetelmä on kehittämistutkimus, jossa saavutettuja tuloksia arvioin käyttämällä realistista evaluaatiota laadullisena tutkimusmetodina. Prosessiin kuuluu tutkimustiimin yhteistyön ja oman toimintani kautta pohdinta, kuinka kuvitan sisältöä, rakennan kokonaisuuden ja hyödynnän teoriaa ja tutkittua tietoa metsäsaamelaisista.

Tavoitteeni on saada luontoon ja kuvalliseen sisältöön pohjautuva esitys toimimaan ympäristössään paikkasidonnaisen sisällön, informaation antamisen ja visuaalisen sisällön toimivuuden kannalta. Teoksella pyrin viemään katsojan menneisyyteen ja uskomuksia sisältävään maailmaan. Kuvatessani pyrin visualisoimaan sen, että menneen maailman yksityiskohdat ovat kadonneet ajan saatossa, mutta paikat ovat yhä samoja. Siten käsittelen tutkielmassani maiseman ja paikkojen visualisointia. Mikä on siis Kittilän metsäsaamelaisten maisema?

2. Kadonneen kulttuurin ja soveltavan taiteen kohtaaminen

Taide ja kulttuurista kertovat tuotteet ovat muodostuneet tärkeäksi osaksi kokemusperäisen matkailun sisältöä ja sen tuotantoa (Jokela, Coutts, Huhmarniemi & Härkönen 2013, 5). Pohjois-Suomessa on pyritty rakentamaan matkailun, taiteen ja elämysteollisuuden välille yhteistyötä, joka on kulttuurisesti ja sosiaalisesti kestävä kehityksen mukaista. Kulttuurisesti kestävä kehitys on sisällettävä yhteisön arvot, sekä sen arvojen on rakennuttava alueen omalle arvomaailmalle sekä kulttuuriperinnölle. (Huhmarniemi 2011, 9,10.)

Paikkasidonnaista soveltavaa taidetta voidaan hyödyntää muun muassa kulttuurin visuaaliseen kuvittamiseen taiteen avulla (Jokela 2013, 14–15). Samiland-näyttelyn metsäsaamelaisuutta kuvittavien teosten tavoitteena onkin taiteen kautta tuoda kerronnallista sisältöä matkailukohteessa olevaan näyttelytilaan. Näytteille asettelun ja representaation tapojen kautta näyttelyesineet luovat aiheestaan merkityksiä (Lidchi 1997, 153).

Metsäsaamelaiskulttuuri eli luonnosta ja ympäröivä luontoympäristö rakentui kulttuurillisin merkityksin. Uskomukset ja henkimaailma olivat läsnä ja maisemassa oli pyhiä kohteita. Kuvatessani ja kuvittaessani videoteosta pyrin tuomaan esiin näitä metsän ja luonnon historian kerrostumia.

2.1 Soveltava taide kadonneen kulttuurin representaationa

Soveltavan kuvataiteen käsite määritellään yhteiskunnan tai elinkeinoelämän tarpeita palvelevaksi nykytaiteeksi, joka toteutuu yhteistyöprojekteissa. Yhteistyöprojektit voivat ylittää taiteen ja tieteen rajat, jolloin taide voi olla muun muassa tieteen visualisointia tai popularisointia. (Huhmarniemi 2012, 29.) Soveltavaa kuvataidetta tuodaan kentälle uusien toimintamallien löytämiseksi mahdollistaen uusia välineitä eri

toimijoiden välisiin rajapintoihin. Lapin yliopiston kuvataidekasvatuksen professori Timo Jokelan mukaan soveltavan taiteen avulla taidetta ja taiteellisia työskentelytapoja voidaan myös viedä paikkoihin, joissa niitä ei aiemmin ollut. Projektia voidaan pitää oppimisprosessina, jossa autenttisessa ympäristössä tapahtuva oppiminen syventyy teorian avulla. (Jokela 2013, 17, 19–20.) Näin soveltavan kuvataiteen avulla taiteilija voi kuvittaa ja toteuttaa kulttuurillisesti kestäviä ympäristöjä (Huhmarniemi 2013, 51).

Soveltavan taiteen kautta voidaan monipuolistaa kulttuurillista ympäristöä sekä sosiaalista pääomaa, jotka tuovat edellytyksiä yksilön lisäksi yhteisön ja elinkeinoelämän menestykselle ja hyvinvoinnille. Soveltava taide ja tutkimuksellinen toiminta taiteen kautta tarjoavat uudenlaisia kestävän kehityksen mukaisia keinoja vaikuttaa paikalliseen kehittämistyöhön, taloudelliseen toimintaan, työelämän käytäntöihin sekä yhteiskunnan palveluihin. (von Brandenburg 2008, 11, 12.)

Ympäristön ja taiteen tekemisen suhteeseen vaikuttavat paikan ominaispiirteiden sekä paikallisten ihmisten ja taiteilijan välinen vuorovaikutus. Paikkasidonnaisen taiteen tekemisessä on huomioitava paikallinen kulttuuri sekä paikallisten ihmisten suhde ympäristöönsä. Omien kokemusten ammentaminen sekä taiteen kautta käytettävissä olevat keinot on toimittava paikan ja kulttuurin ehdoilla. Taiteen tekemisen tavat voivat näin korostaa kulttuuriperinnön ja sen arvojen huomioimista. (Jokela 2008, 6.)

Tiettyyn paikkaan ja kontekstiin suunniteltu paikkasidonnainen taide huomioi paikan fyysisen ja visuaalisen luonteen. Lisäksi taiteen lähtökohtina voivat olla myös historialliset, ekologiset, psykologiset ja sosiologiset tekijät. (Sederholm 2000, 96.) Paikkasidonnaisen taiteen prosessin aikana ymmärrys ympäristöä ja lähtökohtana olleita paikan identiteettiä, kulttuuria ja historiaa kohtaan vahvistuu (Hautala-Hirvioja 2013, 40).

Taide voi olla vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa objektiivisen, emotionaalisen ja tekstuaalisten merkitysten kautta. Ympäristö on käsitteenä moniulotteinen, jossa erilaiset toiminnan tavat vaikuttavat sen subjektiiviseen kokemiseen. Konkreettisen toiminnan, kuten kuvaamisen, kautta päästään ympäristön eri tasojen luo. (Jokela 2008, 13.) Vieraillessani Kittilän ympäristössä saatoin tarkastella maisemaa taiteen tekemisen kautta. Maiseman ja kulttuurillisen ympäristön esittäminen kuvin vie minut

tarkastelemaan maisemaa ja paikkoja sen eri merkitysten kautta. Mukana prosessissa voi olla myös taiteen tekemiseen kuuluva hiljainen tieto, jonka päämäärät tai prosessi eivät aina ole selitettävissä (Jokela 2008, 6).

Tavalla jolla representoimme jotain luomme sille merkityksiä. Voimme kuitenkin kysyä, kuvastaako visuaalinen kuvakieli totuutta olemassa olevasta, vai luoko se merkityksiä representoimalla sitä? Liittyykö representointi sitten tämän päivän kulttuureihin tai historian kuvittamiseen, valinnalla kuinka representoida, voidaan vaikuttaa mitä tai miten merkityksiä syntyy. (Hall 1997, 3, 7–8.)

Lähtökohtana koko metsäsaamelaisnäyttelyn kuvittamisessa on ollut menneisyyden kulttuurin esittäminen taiteellisin keinoin. Omaa videoteoksen kuvittamisprosessiani voin pitää haastavana, mutta mielenkiintoisena. Nykypäivän kulttuurin identiteettiä tutkiessa tarkastellaan kuvavirtaa, representaatioiden kuvasisältöä ja viittauksia sekä tarkoitushakuisuutta. Representointi on aina jatkuva prosessi, joka muotoutuu esittämisen kautta (Hall 1999, 223). Kittilän metsäsaamelaisten kulttuurin identiteettiä en pysty tutkimaan valokuvien kautta, vaan pyrin kuvittamaan ja representoimaan sitä kuvasisällön ja muun visuaalisen aineiston avulla. Menneisyys rakentuu kulttuurintutkija Stuart Hallin (1999) mukaan aina fantasian, kertomusten, muistin ja myyttien kautta (Hall 1999, 229).

Historiaa on kuvitettu taiteen kautta, jolloin tulkinnat ovat voineet muuttua dokumenteiksi tositapahtumista. Kuvaukset vahvoina visuaalisina viesteinä ovat näin toimineet historiakuvan lähteinä vaikuttaen ymmärrykseen. (Haataja 2013, 41.) Teoksen kuvittaminen tapahtuu soveltavan kuvataiteen raameissa, koska metsäsaamelaiskulttuurista kertovan aineiston määrä on vähäistä. En kuitenkaan pyri kuvittamaan metsäsaamelaisia, vaan representoimaan heidän kulttuurillista elinympäristöään. Kulttuuria kulttuuriympäristössä visualisoivalle teokselle representaation avain on soveltavan taiteen prosessi sisältäen yhteistyön työn tilaajan kanssa, tutkimuksen ja kehittämisprosessin ajatellen näyttely-ympäristöä teoksen sijoituspaikkana. Keskeiseksi tekijäksi taiteen tekemiseen nousevat paikantutkimuksen sekä kehittämistutkimuksen menetelmät.

Tänä päivänä Kittilän luontoympäristö on erilaisessa käytössä kuin metsäsaamelaisten aikaan muun muassa rautakaudella. Taidekriitikko Lucy R. Lippardin (1997) mukaan maa kantaa omaa historiaansa, jonka osa on myös maiseman henkinen ulottuvuus. Symbolinen ja vallitseva maisema voivatkin tarkoittaa samaa. Ympäristö on jo kertomus itsestään ja symboliikan kautta pyrin tuomaan esiin olemassa olevan erämaan. (Lippard 1997, 15–16.) Maisema on tulkinnan kautta jäsentynyt kokonaisuus eri elementtejä. Olennaista etsiessä maiseman tulkintaa on meno syvemmälle, jolloin on mentävä syvemmälle kuin havaittavaan tai näkyvään. Tulkinnan kautta haetaan ymmärrystä, jolloin kontrolloimattomat piiloviestit ovat puhuvimpia ja vaikuttavimpia elementtejä. (Sepänmaa 2007, 15, 17.)

Ihmiset eivät enää tavoita tietoisuutta eivätkä luonnon parantavaa voimaa, paitsi tuomalla kuvin esiin hukattuja alkukantaisia yhteyksiämme. Taiteen kautta yhteydet voidaan siis tehdä näkyväksi. Ympäristön, kulttuurin ja historian esiintuominen ja tietoisuuden lisääminen voivat vaikuttaa ympäristösuhteeseen ja tuoda jopa sosiaalisen muutoksen. Tätä ei kuitenkaan Lippardin (1997) mielestä ole vielä täysin hyödynnetty taiteen saralla. Nykytaiteilijat kuitenkin hyödyntävät kulttuurihistorian, sosiologian ja kansanperinteen kirjallisuutta ja lisäävät sitä kautta taiteeseensa sisältöä. (Lippard 1997, 16–19.)

Tutkijoiden teoreettinen suuntautuminen ja kulttuuritausta on vaikuttanut menneisyyden tutkimiseen luoden monilukuisia tulkintoja. Tutkimustapani noudattelee Äikkään (2011) prosessia, joka ei tutkimuksessaan lähde etsimään totuutta menneisyyden kuvaamisesta, vaan prosessin ja argumentaation kautta rakentaa oman tulkintansa. (Äikäs 2011, 27.) Teoriatiedon ja kokemusten kautta syntyy suhteeni ympäristöön sekä keinot visualisoida aihealuetta ja monikerroksista kulttuurillista luontoa.

Maiseman kokeminen tapahtuu tarkastelemalla maiseman sisältämiä kulttuurillisia merkityksiä ja viestejä. Maisema ja sen tulkinta on kuitenkin muutoksessa kokemusten ja ajan myötä. (Jokela 2008, 13.) Koettu maisema syntyy jokaisen yksilön omasta kokemuksesta, kuten myös taideteos vasta katsojan tulkinnasta. Nähdyn ja aistitun maiseman kokemiseen vaikuttaa myös tunteiden ja muistojen kautta kuviteltu maisema. Käsitteenä maisema on jotain muuta kuin ympäristö, se on koettu ja eletty; maisema on

latautunut merkityksin. Saamelaiden maisemaa ja pyhiä paikkoja voikin lähestyä myös paikan käsitteen kautta. (Äikäs 2011, 46.)

2.2 Metsäsaamelainen kulttuuri ja luontosuhde

Kaikki käsitteet – mukaan luettuna *kulttuurin* käsite – ovat vaikeita määrittää ja tietyllä tavalla poliittisia ja sitä kautta alttiita muutoksille. Jonkin asian määrittämisessä ja annettaessa sille merkityksiä auttavat käsitteet. Ihmistä ei kuitenkaan aina ole tarvinnut lokeroita ja määrittää kulttuurin käsitteellä. (Pirnes 2007, 279–280.)

Lippardin mukaan *kulttuurin* käsite ymmärretään määrittämään paikka ja sen merkitys ihmisille. Silti samalla tavalla myös paikka määrittelee kulttuurin. (Lippard 1997, 11.) Metsäsaamelainen kulttuuri liittyy vahvasti Kittilän alueen menneisyyteen ja metsäsaamelaiset ovat olleet etnisesti identifioitunut ryhmä (Äikäs 2011, 16). Metsäsaamelaiden kulttuuri määrittyi pitkälti luontoympäristön mukaan. Maastoltaan Kemin Lapin alue oli vaihtelevaa metsä- ja tunturialuetta ja suhteellisen vakinaiset elinympäristöt määräytyivät pitkälti elannon antavien elinkeinojen mukaan (Näkkäläjärvi 2000, 140).

Uskomukset ovat oletettavasti olleet vahvasti läsnä metsäsaamelaiden kulttuurissa. Heillä oli tarve personoida ja sielullistaa ympäröivä luonto. Tämä liittyi muun muassa samanismiin, seitapaikkoihin, persoonallisten jumalien palvontaan ja uhrikäytäntöön. (Karsten 1952, Kulosen, Pentikäisen ja Seurujärvi-Karin 1994, 137 mukaan.) Näitä kulttuurin ominaispiirteitä pyrin tuomaan esiin teoksessa. Taiteellisessa tutkimuksessani tavoitteenani on selvittää, kuinka luonnonympäristöä ja sen kulttuurillista sisältöä voidaan kuvittaa tässä kontekstissa. Teos sisältää siten viitteitä metsäsaamelaisista sekä heidän elinympäristöstään ja uskomuksistaan. Videoteoksen kuvituksessa luontoympäristö nousee esiin vahvasti, koska sen kautta pyrin esittämään teoriasisältöä ja mielikuvia paikasta ja sen historiasta.

Pyrimme näyttelyllä tuomaan esiin paikan historiaa ja kulttuuria, jotka ovat olennainen osa paikan tämän päivän identiteettiä. Videoteokseen ja koko metsäsaamelaisnäyttelyn tekemiseen liittyy haaste tuottaa esitettävän kulttuurin ulkopuolelta teokset ja niiden

sisältö. Paikanpäällä vieraillessamme ja paikkatutkimusta tehdessämme ymmärsimme paikan omalaatuisuuden sekä historian merkityksen. Metsäsaamelaiset elivät kulttuurinsa tapojen ja luontoympäristönsä tarjoamien mahdollisuuksien mukaan. Schanhen (2004) mukaan metsäsaamelaiselle luontosuhde perustui myyttien ja käytännön tasolla vastavuoroisuuteen. Luonto oli erillinen, mutta silti ihmisen kanssa samalla tasolla. (Schanche 2004, 4, Äikkään 2011, 48 mukaan.)

Nämä myyttiset tasot sekä luonnon yksityiskohtien merkityksen pyrin jotenkin kuvittamaan teoksessa. Tutkija Kati Lintonen (2011) määrittelee *luonto*-sanalle kolme erilaista merkitystä. Se voi tarkoittaa alkuperäistä luontoympäristöä ilman ihmisen kulttuurista vaikutusta, jumalallista voimaa kätkeytyneenä maailmaan ja myös esimerkiksi ihmisen ominta olemusta. (Lintonen 2011, 12.) Teoksessa pyrin visualisoimaan luontoa metsäsaamelaisen kulttuurisena ja uskomukset sisältävänä elinympäristönä, koska heille ihmisen toiminta ja kulttuuri oli osa luontoa. Tämän kuvituksen pyrin löytämään valokuvan kuvituksin sekä graafisin keinoin. Haasteena kuvavisuellön tuottamisessa on, kuinka luoda merkityksiä kuvaamaani materiaaliin.

Vanhalle metsäsaamelaiselle pyynti- ja keräilijäyhteisölle luonto muodosti elämän sisäpiirin, kun taas henkimaailma muodosti ulkoisen. Luontokuvaaja ja kirjailija Eero Murtomäki kertoo omien huomioidensa kautta löytäneensä saamelaisten luontosuhteen ja luonnon kuvaamiseen vaikuttavia selkeitä painotuseroja. Tällä hän viittaa nykypäivään, kuinka näkymättömän subjektin, luonnon yksityiskohdan tai näkymän havainnointi ulkopuolisena toisin kuin saamelaisena tarkastelijana, voi jäädä saamelaiselle merkityksettömäksi. (Murtomäki 2008, 72, 93.)

2.2.1 Suhde maisemaan ja paikkoihin

Metsäsaamelaisille luonto itsessään oli pyhä sisältäen paljon pyhiä paikkoja, joita käytettiin palvonta- ja uhripaikkoina. Lippardin (1997) mukaan pyhän paikan käsite onkin siirtynyt tämän päivän ihmisille alkuperäiskansoilta. Näiden paikkojen merkitykset on kuitenkin menetetty. Alkuperäiskansoille pyhyys oli sidoksissa jokapäiväiseen elämään, maankäyttöön, seremonialismiin ja tarinoihin. Jokainen paikka on osa kokonaisuutta ja yhteisiä merkityksiä. (Lippard 1997, 18.)

Asuinpaikka ja elinkeinot määrittivät uhripaikat, sekä myös pyhien paikkojen sijainnissa on maantieteellisesti alueittain eroja. Pyhiä paikkoja ei esiinny tasaisella metsämaalla, vaan ne puuttuvat sieltä kokonaan. Sijainnin ja ulkomuodon yhteisvaikutus liittyivät pyhyiden ilmenemiseen maisemassa. Pyhän paikan topografinen sijainti liittyi siihen, mille jumaluudelle uhraus tapahtui. Myös elinkeinot näkyivät uhrilahjojen muodossa: kalastajat uhrasivat kalaa ja peuranmetsästäjät sarvia saaliiden saamiseksi. Uhraustapa vaihteli elävistä eläimistä pelkkiin sarviin, päähän ja luihin. Seitaa, joiden kautta pidettiin yhteyksiä eri jumaluuksiin, voitiin myös sivellä joko kalan tai riistan rasvalla tai verellä. Metsäsaamelaisille erityisen tärkeitä luonnonvoimia olivat muun muassa ukkonen, tuuli, vesi ja aurinko. Näiden lisäksi uhreja toimitettiin myös elämän eri alueisiin vaikuttaville jumalille. (Äikäs 2011, 19, 61–65.)

Kuvat 1 ja 2. Taatsin seita ja poron sarvi seitapaikalla. (Kuvat: Tommi Kohonen)

Ihmisen toimintaan ja kokemuksiin vaikuttavat maiseman muistot. Vanhoilla seitapaikoilla paikan pyhyiden voi yhä aistia. (Äikäs 2011, 48.) Teoksen toteutuksessa on selvä, että minun on vierailtava muutamissa pyhissä paikoissa pyrkimyksenäni tallentaa kuviin merkittäviä paikkoja. Uskon, että kuvaajana parhaiten nimenomaan siellä minulla on parhaat mahdollisuuden saada kuviin historiallista voimaa.

Metsäsaamelaisten etninen uskonto linkittyi vahvasti paikkaan ja maisemaan. He elivät luonnossa ja kulttuurillistivat maiseman jättämättä siihen itsestään jälkiä. Ilman maiseman monumentaalaisia muokkauksia maisema rakentui mytologiaa ja historiallisia

tapahtumia sisältävistä paikoista. Paikkojen pyhyys ei kuitenkaan koskenut vain seitapaikkoja. Korkeat paikat ja vesistöt olivat yleisiä sijainteja seitapaikoille. Pyhiä saattoivat olla myös tunturit, joet ja isot järvet suurina maiseman piirteinä, sekä muun muassa lammet ja purot huomaamattomampina piirteinä maisemassa. (Äikäs 2011, 47, 52, 61.) Kuvatessani pyrin muistamaan, että kohteina myös vähemmän huomiota herättävät paikat ovat voineet olla merkittäviä.

Osa vanhoista pyhistä paikoista, muun muassa seitapaikat, houkuttelevat yhä paljon matkailijoita luokseen. Kittilän alueen lisäksi myös Levin kulttuurimatkailu kasvaa sen mukaan, kuinka kulttuuria on tarjolla matkailijoille. Nykypäivän trendinä kulttuurimatkailuun tullaan panostamaan myös rakennettujen kohteiden osalta entistä enemmän. Arkeologi ja tutkija Kevin Walshin (2002) mukaan kulttuuria ja historiaa esittelevät keskukset ovat museonkaltaisia paikkoja, joissa eri medioiden kautta representoidaan paikan historiaa. Visuaaliset ja aistihavaintoja herättelevät kanavat ovat yleistyneet korostaen viihteellisyyttä tiedon tuonnin kustannuksella. Tämä heijastuu myös museoihin, joiden on täytynyt lähteä etsimään samanlaisia representoinnin keinoja. (Walsh 2002, 105, 114.) Kittilästä yhä puuttuu kulttuurikeskus, mutta paikallinen väestö elää luonnon ympäröimänä eläen luonnosta ja elinkeinoista – ollen ja eläen alueen kulttuuria.

2.3 Kulttuurimatkailu ja näyttelyt

Kulttuurimatkailu on kasvava matkailunala (Verhelä & Lackman 2003, 161). Myös saamelaisuutta kohtaan koetaan suurta mielenkiintoa. Matkailijoille tehtyjä kohteita ovat muun muassa museot ja näyttelyt. Vaikka saamelainen kulttuuri on tänä päivänä sulautunut moderniin yhteiskuntaan, voidaan kulttuuria ja sen kohteita esitellä historiallisina ja eksoottisina, mutta kokemuksina autenttisina. Matkailijoille voidaan antaa tietoa saamelaisuudesta ja kulttuurista kohteilla, jotka korostavat alkuperäistä kulttuuria ja tapoja. (Pettersson 2005, 81–87.)

Matkailunedistämiskeskus määrittelee kulttuurimatkailun matkustukseksi, jonka motivaationa on kiinnostus kokea matkakohteen kulttuurisia arvoja ja kohteita sekä

oppia ja osallistua niihin. Kulttuurimatkailu tarjoaa kokemuksia ja elämyksiä vieraan kansan tavoista ja perinteistä. Kulttuurimatkailija pääsääntöisesti hakeekin mahdollisimman autenttista ja paikallista kulttuuria. (Verhelä & Lackman 2003, 162–167.) Silti matkailijalle useimmiten riittää lavastettu todellisuus, koska autenttisuuden nykypäivän ihmisellä harvoin on omakohtaista kosketusta (McCannell 1989, Verhelän & Lackmanin 2003, 167 mukaan). Matkailija ei siis välttämättä oleta kokevansa aitoa alkuperäiskulttuuria, vaan paremminkin tähän päivään muunnettua alkuperäisyyttä (Urry 1990, Verhelän & Lackmanin 2003, 167 mukaan).

Matkailuelinkeino pyrkii tuomaan matkailijoille esiin autenttisuutta houkuttelevilla matkailupalveluilla ja -tuotteilla (Macleod 2006, 185). Nykypäivän saamelaista kulttuuria, muun muassa poronhoitoa, pääsee kokemaan halutessaan myös autenttisissa kohteissa. Kulttuurimatkailusta puhun nyt lähinnä näyttelymatkailun osalta, miksei myös luontoympäristön ja seitapaikkojen kokemisen kautta. Kulttuurimatkailu on olennainen osa Samilandia ja suunnittelemaamme metsäsaamelaisosiota. Teokset tehdään asiakkaille ja jollain tavalla heidän ehdoillakin. Tarkoituksena on tarjota myös tietoa eikä pelkästään taiteellisia teoksia.

Kulttuurimatkailun saralla saamelaisuus ja historian kautta metsäsaamelaisuus ovat suuria mahdollisuuksia. Alkuperäiskansan luonnonläheinen elämäntapa ja luonnon hyödyntäminen ovat tänä päivänä tavoiteltu asia, ainakin tiettyssä määrin. Kulttuurimatkailu liittyy vahvasti näyttely-ympäristössä representaatioon, hyödyntämiseen ja tuotteistamiseen.

Paikallinen kulttuuri on tärkeä tekijä alueen henkisessä ja taloudellisessa pääomassa sekä yhteisöllisyyden kokemisessa. Soveltava taide ottaa huomioon sekä vaalii kulttuurillisia arvoja sisältämällä sosiaalisia, kulttuurillisia ja symbolisia sisältöjä. Haasteena onkin löytää keinoja yhdistää kulttuuria ylläpitäviä näkökulmia nykytaiteen uudistamiseen. (Jokela 2013, 10–14).

Tehtävänämmme ollut näyttely on hyvä esimerkki suunnasta tähän pyrkimykseen. Soveltava taide tuo näyttelytilaan nykytaiteen mukaisia teoksia lisättyinä kerronnallisuudella, aiheen tutkimuksella ja paikkasidonnaisuudella. Toimintatapa silti eroaa museoista, koska siellä taide ei voi olla itseisarvo. Museoissa kuvituksessa voi

paikkojen kesken olla yhtäläisyyksiä, mutta näyttelyesineet ovat pikemminkin esinejäljennöksiä ja tarjoavat esisijaisesti faktatietoa teoksellisuuden sijaan.

Suomessa saamelaisuutta esittelee museona erityisesti Siida Inarissa. Paikallisista kulttuurista ja olosuhteista kertovat museot tuovat yhteisön toimintaa ja kulttuuria kohtaan tietoa, ymmärrystä ja arvostusta. Siida toimii koko Suomen saamelaisuutta käsittelevänä museona. Teoksessa *Muistin paikat – Suomen museot ja kirjastot* arkkitehti Roy Mänttari kirjoittaa näyttelyn olevan suunniteltu rakennuksen kanssa yhtä aikaa ja siten kietoutuen yhteen. Pysyvä näyttely vie vuoden kiertoa seuraten vierailijan luonnon keskelle ja huipputekniikan avulla tarjoaa moniaistisen elämyksen luonnon ympäröimästä kulttuurista. (Mänttari 2008, 27.)

Etnografisten museoiden ja näyttelyiden esillepanot representoivat ja luovat oikeellisia merkityksiä esittämilleen kulttuurillisesti tärkeille esineille (Lidchi 1997, 205). Museot, näyttelyt ja muut historiasta kertovaa sisältöä sisältävät kohteet kasvattavat myös paikallisen väestön tietoisuutta kulttuuristaan ja elinpiiristään. Ympäristönä nämä paikat ovat ideaaleja kuvittamaan mennyttä tarjoten katsojalle toisen ulottuvuuden oman arkensa vierelle. Museoissa ja näyttelyissä kohtaavat nykyhetki ja menneisyys. Ne eivät kuitenkaan kohtaa toistansa aina samoin merkityksin, sillä historian tärkeys tähän päivään ja paikkaan vaihtelee. (Lippard 1997, 91, 96, 116.)

Kuvat 3–8. Teoksia Samilandin metsäsaamelaisosiosta sekä ulkokuva ulkonäyttelyalueelta. (Kuvat: Tommi Kohonen)

3. Maiseman kokeminen ja kuvittaminen taiteen keinoin

Taide tarjoaa hyvän keinon luoda ja esittää tulkintojani menneisyyden kulttuurista. Videoteoksen kautta pyrin tuomaan vahvan visuaalisen ja ajallisen ulottuvuuden metsäsaamelaisnäyttelyyn. Tärkeäksi tekijäksi prosessissani nousee kuvittamisen ohella myös luontoympäristön ja maiseman kokeminen. Representoin sitä kuvan keinoin, jolloin katsojalle pyrin antamaan kuvitetun omakohtaisen kokemuksen menneisyyden ympäristöstä.

Paikan tunnelman ja mielikuvien kokemisen perustana ovat aistein havaittavat ominaisuudet kuten historiallinen ulottuvuus ja ajallinen syvyys (Forss 2007, 125). Pyrin löytämään ja kuvittamaan paikan kokemuksen ja sitä kautta siirtämään sen itse teokseen ja siten myös näyttelytilaan. Maiseman visualisoiminen ja sen historiallisten kulttuurillisten kerrosten tulkinta haastaa minut syventymään aineiston kuvaamisen ja valinnan kautta paikan identiteetin esittämiseen ja siten autenttiseen teoksen sisältöön.

3.1 Ympäristön ja kulttuurin kuvallistaminen

Käsitteellisyyden tultua 1960-luvulla mukaan taiteeseen taiteen yhdeksi tärkeimmistä määreistä on muodostunut elämyksen tuottaminen. Taideteoksen taiteelliset ja esteettiset ominaisuudet sekä ehjä kokonaisuus voivat tuottaa katsojalle elämyksiä. Autenttisuuden tuntua on haettu valokuviin ja elokuvaan taiteellisin efektien kautta käyttämällä mustavalkoisuutta, käsivaralta kuvattua materiaalia sekä rakeista kuvaa. Digitaalisen valokuvan manipuloinnin kautta puhutaan lavastetusta valokuvasta, jolloin kuvaajat voivat luoda kuvankäsittelyn avulla tarinoita ja kokonaisia maailmoja. (Sederholm 2000, 52–53, 66, 144, 146.)

Valokuvan ottamista pidetään todellisuuden tallentamisena ja esittämisenä. Vastakohtana Aalto yliopiston taidekasvatuksen professori Helena Sederholm pitää

luomista, joka syntyy todellisuuden suhteesta esittämisen tulkintaan muun muassa maalaustaiteessa. Taide joka tapauksessa on tulkittua todellisuutta. Taiteilijat luovat teoksensa oman kertomisen tavan kautta. (Sederholm 2000, 123, 142.) Teoksen kerronnassa pyrin yhtenäisyyteen, minkä kautta pyrin luomaan dokumentoimalleni materiaalille merkityksiä ja rakentamaan aihetta käsittelevän visuaalisen maailman.

Nykypäivän maisemakuvaus lähestyy valokuvajournalismia, kun kuvalla esitetään paikka realistisesti sisällön sisältäessä kertomuksen kohteestaan. Perinteinen maisemavalokuva pyrkii täyttämään kuva-alan visuaalisuuden kautta, jolloin paikka ja konteksti antavat kehykset kuvan sisällön ymmärtämiseen. Sijoituspaikan lisäksi omaa perusteluani pyrkimyksessäni visualisoida aihesisältöä on se, että Lippardin (1997) mukaan valokuva voidaan myös nähdä faktana tai mielikuvien kautta menneen maailman jäännöksenä. (Lippard 1997, 54, 56, 180.)

Paikan sijainti ja siten topografia vaikuttavat suuresti paikan identiteettiin ollen enemmän kuin aistihavainnoin kykenemme havainnoimaan. Jokainen paikka omaa historiallisen ja sosiaalisen ulottuvuutensa, jonka johdosta jokainen paikka on keskenään toisiinsa nähden erilainen. Genius loci eli paikan henki - sisältää paikan kokonaiskokemuksena fyysisen ympäristön piirteiden ja mielen tasojen eli mielikuvien ja merkitysten sisältöjen lisäksi assosioitua kulttuurisen toiminnan muodostamat myyttien kerrokset. Genius loci on paikan kokemuksellinen ja käsitteellinen kokonaisuus, joka yhdistää paikan kokemiseen ja tulkitsemiseen liittyvät tunteet. (Forss 2007, 122, 140.)

Paikan erityisen luonteen kuvittaminen ja korostaminen toimii lähtökohtana videoteoksen kuvaamis- ja tekoprosessissani. Forssin (2007) mukaan genius locia ei kuitenkaan voi suunnitelmallisesti tuottaa, joten pyrin löytämään sen tallennustilanteessa (Forss 2007, 125). Myös paikan historiallisen ulottuvuuden pyrin tallentamaan jo paikanpäällä vierailemalla muinaisissa merkityksellisissä ja historiaa sisältävissä kohteissa. Lähtökohtana videoteokselle on se, että haluan antaa visuaalisen kokemuksen vieden katsojan menneisyyden metsiin. Kuvan kautta pyrin tuomaan esiin ympäristön eri ulottuvuudet sisältäen luontoympäristön kulttuurillisen näkökulman.

Oulun yliopiston kulttuurimaantieteellisen ympäristötutkimuksen professori Pauli Tapani Karjalaisen (1996) mukaan kuvaajan maisemakokemuksen subjektiivinen sisältö pyritään tuomaan esille maisemakuvauksen avulla. Myös itse koen *maisema*-käsitteen tärkeäksi pyrkiessäni kuvittaa maisemassa ollutta kulttuurista sisältöä. Joudun siis menemään syvemmälle kuin pelkkään maiseman kuvaamiseen. Karjalaisen (1996) mukaan maisema on havainnonvarainen objekti ja aistiympäristön ulottuvuus, jonka havainnointiin vaikuttaa kulttuurista tuleva merkityksellisyys. Maisemaa ei synny ilman kuvaajaa kokevana subjektina sekä muistia ja tunnetta rakentamassa subjektiivista maisemakokemusta. (Karjalainen 1996, 10–11.)

Havainnoinnissa maisema on edessämme tietynlaisena - omana itsenään (von Bonsdorff 2007a, 41). Minä olen päättänyt luoda omalla näkemykselläni kokemuksen Kittilän metsäsaamelaiden maisemasta. Teoriatiedon kautta haluan tuntea ympäristön historian, joka siten vaikuttaa maiseman kokemiseen ja sen kuvittamiseen. Tärkeänä tekijänä teoksen tekemisessä on itse prosessi, maiseman kokeminen sekä sen hengen vieminen videoteokseen. Fyysisen olemisen lisäksi työskentely parhaimmillaan menee mielikuvituksen kautta havainnointiin ja kuvittamiseen sekä kokoamisvaiheessa sitä kautta itse teokseen. Maiseman voi suoran kokemuksen lisäksi kokea myös välillisesti, kuten elokuvissa tai taidenäyttelyissä. Esteettisessä maisemaelämyksessä välillisillä kokemuksilla maisemasta on vaikutusta myös paikan päällä kokemukseen maisemasta. (Karjalainen 2007, 56.)

Ihmiselle mielikuviutus voi avata luonnossa tilan, jossa tuttu ja tuntematon kohtaavat (von Bonsdorff 2007a, 37). Samalla tavoin taide antaa katsojalle viitteitä ja puitteet jättäen oven auki myös mielikuviutukselle (Sepänmaa 2007, 18). Myös yksinkertaiset ainekset voivat tarjota katsojalle elämyksen, rakennusaineena voi olla pala luontoa tai jotain aitoa. Tällaiset elementit voivat vahvistaa metsään liitettyjä myyttisiä käsityksiä. (Huttunen 2004, 15, 51.) Videoteoksen sisällöllisten valintojen kautta pyrkimykseni on tuoda esiin näitä aitoja ja myyttisiä ulottuvuuksia.

Jokaisen katsojan mielessä voi kuvaan kytkeytyä vielä lisäksi henkilökohtaisia muistoja ja assosiaatioita, jolloin kuvan kokonaismerkitys saattaa muuttua hyvinkin subjektiiviseksi. Vaikka siis näemme ilman tulkitsijan antamia merkityksiä periaatteessa saman kuvan, ylimääräiset merkityksenannot muokkaavat sitä katsoja- ja

tilannekohtaisesti. Jos siis valokuva haluaa tämän näkemystavan vallitessa käydä taiteesta, sen on osoitettava kykenevänsä tarvittaessa muuntautumaan dynaamiseksi ja tulkitsevaksi välineeksi tekijänsä käsissä. (Hietala 1993, 32, 48.)

Kuvattavaan asiaan perehtyminen edesauttaa valokuvien ottamista, joissa olennaisimmat seikat tulevat hyvin esiin. Ajattelen samoin kuin Korhonen ja Timonen (2003), että tarvitsen tietoa kasvattaneekseni asiantuntemustani, koska dokumentaarisen valokuvan ja videon olennaisin asia on sisältö. Pohdin myös Korhosen ja Timosen (2003) tapaan kuvakerrontaa, sisältöä ja haluamani tunnelman välittämistä katsojalle. (Korhonen & Timonen 2003, 11–15.)

Installaatiotaiteilija Jan Kaila käyttää valokuvan sijasta termiä *valokuvallisuus*, jolla hän viittaa taiteellisiin pyrkimyksiin ja asenteeseen tuoden dialogia itse kuvan ja sen esittämisen väliin. Tähän hän pyrkii korostamalla teoksen syntyprosessiin liittyvien työskentelytapojen ja mielikuvien valokuvallisuutta. Valokuvallisuus terminä ei Kailan mielestä rajoitu valokuvaamiseen, vaan välineenä voivat olla samankaltaisia assosiaatioita tai merkityksiä luovat formaatit kuten video (Kaila 2002, 10–11.) Lintonen taas puhuu valokuvallistamisen yhteydessä tekijöistä jotka mahdollistavat valokuvan synnyn ja ovat läsnä siinä tapahtumassa, mutta eivät ole silmännähtäviä itse valokuvassa. Näin ruumiillisen tapahtuman lisäksi oletukset ja tunteet merkityksellistävät itse kokemuksen ja kuvan syntyyn tulee mukaan monivaiheinen henkilökohtainen prosessi. (Lintonen 2011, 16.)

Oman kuvittamisprosessini kautta ja videoteoksen avulla pyrin luomaan yksittäisistä kuvista ja kohteista kokonaisuuden, joka kuvastaa monipuolisesti aihealuetta. Katsojalle pyrin antamaan totuudenmukaisia viitteitä menneestä ajasta. Kuvasisällön tekeminen ja videoteoksen kokoaminen näyttelytilaan vaatii perehtymistä valokuvien ottamisen lisäksi valokuvallistamiseen, joka vie minut prosessiin luoda teoksen kuvasisältö ja kehittää omaa ymmärrystäni ohella. Lintonen laajentaa valokuvallistamisen käsitteen viittaamaan itse kuvaamisen lisäksi kuvan tekemisen liittyvään koko prosessiin. Tällä hän tarkoittaa valokuvan merkityksien ja filosofisten asenteiden yhdistämistä kuvaamiseen. Valokuvallistamisen ydintä voitaisiin näin luonnehtia työskentelymenetelmäksi, jolla valokuvallistamistapahtumaa sekä merkityksellistämisiä

pyritään ymmärtämään sekä käsitteellistämään. Näin syntyy eräänlainen väline maailman ymmärtämiseen. (Lintonen 2011, 15, 21, 200.)

Itse luonnossa ollessamme syntyy meidän omat kokemuksemme. Ympäristöä kuvatessa ja kuvittaessa kuvalle on luotava sitä kannattava aate ja sen on kyettävä herättämään katsojassa tunteet. Mielikuvituksen kautta kuvan eläväksi tekemisen mahdollistavat tekniset keinot ja aiheen käsittely. Näiden onnistunut dynaaminen voima ja rytmi tekee myös katsojalle mielikuvan eläväksi. Kaksiulotteinen valokuva luo mielikuvan ajasta ennen ja nyt, tässä ja toisaalla. (Murtomäki 2008, 78, 118.)

Kamera on tekninen laite, joka vähentää kuvaajan osaa luovassa toiminnassa. Valokuvaaja on ikään kuin irrottautunut kuvan luovasta muodostumisesta. Todellisuuden tallentamisen kuvaamisen keinoin vaihtoehtona on lähtökohta luoda kuvalla todellisuutta. Historiallinen informaatio on mahdollista kertoa valokuvin, vaikka modernin kuvan ja historian välinen yhtälö onkin vaikeasti saavutettavissa. (Burnett 2004, 31, 37.) Luontovalokuvaa kuitenkin pidetään vahvana todisteena kuvattavan kohteen olemassaolosta. Luonnon representaationa kuva on kuvaajan tarkoituksellisen työn tulos kuuluen kulttuurin piiriin. Valokuvan indeksisyys ja luonnonkaltaisuus antavat sille todistusvoimaa. (Seppänen 2001b, 201.) Pyrkimyksenäni on tuoda luontokuvaan merkityksiä ja rakentaa sidos luontokuvien ja aiheisällön välille, jolloin haen kuvaan muitakin merkityksiä kuin mitä itse kuvasta on nähtävissä.

Abstraktina sisältönä kuva ei merkitse välttämättä todellisuutta. Tällöin lähtökohta, kuvaajan mieltymykset ja konteksti, antavat rehellisen kuvan sisällöstä. (Tuomisto & Uusikylä 1995, 20.) Valokuva saa merkityksensä kulttuurisissa ympäristöissä, joissa sitä käytetään ja tulkitaan. Silti valokuva voi itsessään muodostaa kontekstin sisällölleen. (Seppänen 2001a, 8.) Aikomustani luoda kuviin sisältöä helpottaa se, että minun ei tarvitse löytää merkityksiä jokaiseen kuvaan, vaan teoksen kokonaisuuteen. Pyrin siihen, että valokuvat vahvistavat katsojankin käsityksiä teoksen sisällöstä. Merkityksistä on tultava yhteisiä, sillä vain yhteiset merkitykset voivat rakentaa todellisuudelle tilan (Tuomi 2003, 30).

Tekijälähtöisyys ja oman toiminnan luonteen ymmärtäminen tutkimuksen avulla voi kasvattaa omaa hiljaista tietoa (Hyytiä 2004, 25–26). Elokuvakäsikirjoittaja John Collier

(1975) pitää kameraa tutkijan apukeinona ja luotettavana tutkimusvälineenä. Kameralla on tallennettavissa hänen mukaansa myös asioita, joita tutkija ei muun muassa osallistuvassa havainnoinnissa vielä ymmärrä tai huomaa. (Collier 1975, 212–224, Tuomiston & Uusikylän 1995, 11 mukaan.) Taiteellinen tutkimus kuitenkin edellyttää oman kokemuksen keräämistä sekä käsityksien muodostamista (Hamm 2003, 97). Tähän pyrin ympäristön kuvaamisella vaihteittain sekä sisällön miettimisellä sekä kehittämisellä kehittämistutkimuksen kautta.

3.2 Representaatio

Representaation käsite liittyy vahvasti nykypäivään minkä tahansa asian esittämisessä muun muassa kuvin keinoin. Taide representoi ja taiteilija pyrkii kertomaan haluamaansa tai antaa katsojalle mahdollisuuden nähdä teos omalla tavallaan. Siinä siis visuaalinen representaatio on keskeisessä osassa (Hall 1999, 140). Johanssonin (2005) mukaan voidaan kuitenkin kysyä, miten teoksen ja representaation merkitykset rakentuvat (Johansson 2005, 52).

Representaatio on tärkeässä osassa tutkimuksessani, ei ainoastaan käsitteenä vaan myös käytännön tekona ja pyrkimyksenä. Representaation eli kuvittamisen ja esittämisen keinoin pyrin kuvittamaan kadonnutta kulttuuria ja sen elinympäristöä. Representoinnissa voimmekin kysyä, kuinka esittää ja merkityksellistää meistä eroavia ihmisiä tai paikkoja ja tuoda kulttuurin omaleimaisuutta eli identiteettiä esille. Representaation tehtävänä on tuoda merkityksiä tietyllä tavalla ja asettaa se etusijalle, koska yksikin kuva voi luoda hyvin erilaisia merkityksiä, joskus jopa päinvastaisia tarkoitettusta. (Hall 1999, 139, 143.)

Sisällön teokseen pyrin luomaan visuaalisin viestein. Dokumentoimani materiaali ja videoteoksen sisältö tulevat olemaan näkemykseni ja tulkintani aiheesta sekä paikoista, jotka eivät ole olleet minulle ennestään tuttuja. Vieraan kulttuurin visualisoimisen oikeellisuuteen taiteen keinoin liittyy taiteen sensitiivisyyden käsite. Kalifornian yliopiston professori Ingrid Aallin (2011) mukaan visuaalisen ja sisällöllisen tiedon yhdistämisen tavat ja keinot ovat tärkeitä tulkinnoissa. Tulkintaan ei kuitenkaan ole yhtä

ainoaa tapaa. Viestejä on luotava ja tarkasteltava herkkyydellä, koska kulttuurit eroavat toisistaan visuaalisten ja sisällöllisten viestien merkitysten kautta. Taiteessa kulttuurinen tietoisuus ja sisältö voivat olla ristiriidassa paikallisten perinteiden kanssa. Taiteen esteettiset elementit ovat universaaleja, jolloin taiteilija käyttää työskentelyssään oman kulttuurinsa esteettisiä perinteitä ja mieltymyksiä. (Aall 2011, 27, 105.)

Valmistautuakseen teoksen tekemiseen taiteilija voi painottaa luovuuden ja henkilökohtaisen näkemyksen kehittämistä, henkistä tietoisuutta sekä intuitiota. Toisaalta taiteilija voi myös korostaa teknisiä taitoja ja kommunikointia sekä tutustua taiteen historiaan. Monelle taiteilijalle myös sosio-poliittinen kartoitus, kulttuurin identiteetin huomioiminen ja sen hetken puheenaiheiden tiedostaminen ovat keino välttää konflikteja paikallisen kulttuurin kanssa. (Wilson 2008, 29.)

Tieteellisissä käytännöissä käytetään representaatiota monimuotoisesti. Representaation avulla viitataan intentionaalisesti johonkin ulkopuoliseen. (Knuutila ja Lehtinen 2010, 11, 25.) Representaatio ei siten vastaa tai heijasta todellisuutta vaan sisältää prosessin, jolla luodaan tapa esittää olemusta tai objektia (Manner-Raappana 2006, 95). Katsojan pitää voida olettaa, että autenttisen videon merkitykset ja identiteetti ovat aitoja (Macleod 2006, 186). Videoteokseen en kuitenkaan pyri kuvittamaan metsäsaamelaisia, joten en näe ristiriitoja kulttuurin visualisoinnissa videotaiteen keinoin. Näin toimiessani omat lähtökohtani sekä mieltymykseni videoteoksen lopullisessa ulkomuodossa tulevat selitetyksi prosessissa, teoksessa sekä näyttelytilalla sen sijaintipaikkana.

Koko Samilandin näyttelytila on rakennettu kuvastamaan saamelaiskulttuureja lähinnä valokuvien. Muun Samiland-näyttelyn henkilökuvien sijasta aikomukseni oli videoteoksen kautta esittää kuvaa ja videota lähinnä luontoympäristöstä. Teoksella pyrin rakentamaan sidoksen luonnosta kulttuurin sisältävänä ympäristönä. Tampereen yliopiston tiedotusopin professori Janne Seppäsen (2001b) mukaan objektiivisuuden ja totuusfunktioiden kautta valokuva ymmärretään osaksi luontoa. Toisaalta luontoa esittelevä valokuva on simuloitua luontoa, joka herättää paljon tunteita. Kulttuuristen ja yhteiskunnallisten kysymysten kautta valokuvan totuuden määrittäminen tapahtuu tällöin totuuden käsitteen kautta. (Seppänen 2001b, 168, 204.)

Jan Kaila pohtii valokuvan identiteettiä autenttisen ja konstruoidun väliltä, eli voiko kuva olla samanaikaisesti molempia vai vain toinen kerrallaan (Kaila 2002, 73). Tämä määrittely ei kuitenkaan mielestäni ole tarpeen, koska teoksella en pyri esittämään yhtä ainoaa totuutta vaan tulkitsemaan ja esittämään aihetta. Seppäsen (2001b) mukaan valokuva on luonnostaan kuvaus todellisuudesta. Kuva sitoutuu esittämäänsä asiaan kuvan kohteen ja esitysympäristön mahdollistaessa. Metaforien kautta kokemus ja ymmärrys aiheesta mahdollistuvat. Suhdetta kohteeseen esimerkiksi luontoon voi lähestyä myös näkökulmasta, että kuva on indeksisen merkin sijaan vain esitys luonnosta. (Seppänen 2001b, 185, 188, 203–204.)

Valokuvan representaatioon liittyy sen identiteetin ja merkitysten muodostuminen ajan myötä muuttuvina ja kulttuurillisessa käyttöyhteyksissä vaihtuvina merkityksinä. Käyttöyhteyden vaihdellessa valokuvaa ei ole aina voitu pitää representaationa vaan fiktiona (Baudrillard 2001, 142, Anttosen 2005, 43 mukaan.) Kuvasisällön lisäksi representaation kautta pyrkimykseni on luoda teorian pohjalta teokseen paikkasidonnaista sisältöä. Hallin (1997) mukaan voidaan puhua representaation tarkoituseristä, symboliikasta, merkityksistä ja tulkinnoista. Näitä voidaan tulkita analysoimalla materiaalistien muotojen, kuten merkkien, kuvien, tarinan, sanojen ja äänien kertomaa (Hall 1997, 9). Representaation käsitettä tutkimalla voidaan keskittyä lähemmin myös valokuvauksen tapahtumaan. Ymmärtämällä valokuvaamisen kokonaisuuden käytännön ja esteettisten arvojen tapahtumana auttaa se ymmärtämään sen representaation roolin. (Hamilton 1997, 79–80.)

Peter Hamilton (1997) erottaa toisistaan dokumentoinnin objektiivisen ja subjektiivisen representaation. Objektiivinen representaatio kertoo informaation keinoin asiat faktana ja yleinen käsitys on se, että valokuva on luonnostaan puolueeton väline esittämisessä. Käsitys valokuvan representaatiosta subjektiivisena välineenä kuvastaa kuvasisältöä monipuolisemmin, mutta on myös monimutkaisempi sisältäen sosiaalisia näkökulmia aiheestaan. Tällöin teoksen informatiivinen arvo määräytyy tekijän näkökulmien mukaan, joihin ovat vaikuttaneet tunteet ja tieto. Näin tavoitteena on katsojalle vaikuttavien kuvien luonti, kiinnostavuuden säilyminen koko esityksen ajan sekä itse esityksen ja dokumentaation kiinnostavuus itsessään. (Hamilton 1997, 81, 83.)

Aalto yliopiston maankäyttötieteiden laitoksen professori Raine Mäntysalon (2004) mukaan ympäristön representoinnilla teemme ympäristöstämme objektin, jota tavoitteellisella toiminnalla muokkaamme. Ympäristörepresentaatiot esimerkiksi symbolien, esineiden ja kuvien muodossa tarkoittavat yritystämme kontrolloida ympäristöä. Tajunnallisten merkityssuhteiden kautta ihminen muodostaa kokemuksiaan eli subjektiivisia representaatioita, jotka toisille ihmisille kuvattuna ovat objektiivisia representaatioita. (Mäntysalo 2004, 9–10, 14.)

Semioottisen taideteorian mukaan taideteoksen on toimittava symbolina, jolloin teoksen maailma luodaan tietoa ja ymmärrystä tuovin symbolein. Tällöin kuvasta muodostuu denotaatio esittämästään kohteesta. (Goodman 1978, Lammenrannan 2010, 109, 124 mukaan.) Analysoitaessa aineistoja diskursiivisina konstruktioina jotka sisältävät merkityksiä, tarkastellaan representaatioissa todellisuuden tiloille käytettyjen metaforien ja luokitusten ominaisuuksia (Törrönen 2010, 287).

Valokuvan indeksisyys liittyy dokumentaarisessa käytössä sen todistusvoimaan. Yhdysvaltalaisen filosofin Charles S. Peircen mukaan valokuvan voi tulkita kohteen representaatioksi, jolloin valokuva linkittyy kohteeseensa jälkeenä siitä ollen siten sen indeksinen merkki. (Peirce, Lintosen 2011, 150 mukaan.) Se syntyy siinä tilanteessa, kun katsoja tulkitsee kuvan jonkun toisen kuvana (Lintonen 2011, 150). Näkisin videoteoksesta esimerkkinä vaikkapa kuvat seitapaikasta historian ja harjoitettujen uskomusten indeksisenä merkinä.

Näiden tekoprosessin ulottuvuuksien kautta, eli itse aiheen olemuksen, teoretiedon sekä oman kokemuksen kautta, uskon prosessin ja sen synnyttämän teoksen olevan visuaalisena representaationa mielenkiintoinen. Roy Strykerin mukaan hyvän valokuvan ei pidä ainoastaan näyttää miltä jokin näyttää, vaan sen pitää kertoa millaiselta tuntuisi olla itse paikalla (Stryker, Hamiltonin 1997, 83 mukaan). Videoteos näin voi olla katsojalle matka historialliseen ympäristöön ja kulttuurin maisemaan.

3.3 Maiseman representointi

Maiseman kautta voidaan lähestyä menneisyyden representoimista. Henkiset, fyysiset ja sosiaaliset kokemukset maisemasta muokkaavat ihmisen kokemuksia. Maisemassa

irtonaiset elementit yhdistyvät ja myös eri aikatasot kohtaavat. Palimpsestina eli kerroksellisena nähtävässä maisemassa paikan historia eli aiemmat tapahtumat jäävät nähtäväksi muistona paikkoihin, jolloin eri aikojen kerrokset ovat keskenään vuorovaikutuksessa. (Äikäs 2011, 14.)

Saamelaisten maisema nähdään jatkumona, jossa aika sisältää tämän päivän lisäksi aiemmat toiminnat. Maisema sisältää eri-ikäisiä elementtejä osana aikajatkumoa, jonka eri aikoina pyhät paikat, uskomukset sekä käsitykset maisemasta ovat saattaneet muuttua. Ihmisten suhtautumisen vaihtelut pyhiin paikkoihinkin ovat näin luoneet paikkojen elinkaarelle eri merkityksiä. (Äikäs 2011, 14, 49.)

Ihminen on ollut muiden lajien tavoin aina osa luontoa. Maisema on kuitenkin jaettu ihmisen kulttuurimaisemaan sekä erämaahan, jonne ihmisen jälki harvoin yltyä. Itse maisemaan sekä sen kokijaan vaikuttavat maiseman yhteiskunnalliset arvot sekä eettiset ja kulttuuriset ominaisuudet. (von Bonsdorff 2007a, 35–36, 43.) Mitä tahansa maisemaa ei maalata tauluun tai mistä tahansa maisemasta ei oteta valokuvaa, ainakaan taideteosta ajatellen. Ihmisen eli yleisön ja maiseman vuorovaikutuksesta, tarkastelun ja keskustelun kautta, maisemasta tulee maisema. Ihmisen ympäristö ei voi olla maisema, vaan maisema on etäämpänä. (Sepänmaa 2007, 16–17.)

Yleiset kulttuuriset käsitykset ja vastavuoroisuus ihmisen ja luonnon välillä kuvastavat vallitsevia henkisiä näkemyksiä luonnosta, mutta nykyään nämä tekijät ovat liian erillään toisistaan (Lippard 1997, 16). Kittilän luontoympäristön pyrin käsittämään maisemana, omana näkemänäni sekä metsäsaamelaisten maisemana. Teoksen kautta pyrin tuomaan luontoa lähemmäs ihmistä, korostaen myös sen kulttuurillisia merkityksiä.

Havainnollistaakseen paikkaa riittävästi on kuvaajan esitettävä kohteesta perusteellinen ja monikerroksellinen näkemys. Kuvien ja tekstien avulla kuvasta voidaan kertoa enemmän kuin mitä kuvaaja vain itse on kokenut. Maisemaa ei voi kuitenkaan tulkita fenomenologisessa maailmassa; maisema voi olla vain symbolinen. Katsojaa pitää kannustaa näkemään kuvien pinnan alle, kuvan kertoman paikan historiaan. (Lippard 1997, 180–183.)

Kuvat 9 ja 10. Kuvaa videoteoksesta. (Kuvat: Tommi Kohonen)

Visuaalisten ajatusten ja kokemisen mielikuvien lisäksi on myös muihin aisteihin perustuvia metaforisia kuvia. Lapin yliopiston graafisen suunnittelun lehtori Silja Nikula on tutkinut mentaalisen mielikuvan siirtymistä näkyvään muotoon. Aiheeseen syventyminen ja representaation luomisprosessi ovat kerrontaa ja samalla tarinoiden esittämistä. Maisemakuva on kerronnallinen välittämällä vihjeitä säästä sekä vuorokauden- ja vuodenajasta. Aikajatkumossa tulevat esille ihmisen ajan käsittämisen perusrhythmit. Kertomus ja kerronnallisuus muodostuvat kuvista sekä katsojan kyvystä koota ne tarinakseen. Kuvat muodostavat siis merkityksiä ja aiheen hahmottumista kertoen paikasta ja luomalla sille identiteettiä. (Nikula 2012, 69, 75, 88.)

Maiseman estetiikan tutkimuksessa kysytään, miten maisema koetaan lähestyttäessä sitä. Mukana on esteettinen kokemus, johon liittyvät avoimuus, havaitseminen ja mielikuvitus. Maisemaan liittyy myös sen arvioiminen, mutta representaationa maisema edustaa sitä mitä se on. Maisemassa osallisena oleva kokija tulee osaksi maisemaa. Mielikuvituksessa kertomukset ja nähdyt kuvat täyttävät maisemaa ja luovat sille sisältöä yhdistyen ympäristön kokemuksessa todellisuuteen. Mielikuvien olemassaoloa kuvastaa hyvin Jyväskylän yliopiston taidekasvatuksen professori Pauline von Bonsdorffin esimerkki, kuinka voimme kuvitella olevamme salaperäisessä *taikametsässä*, vaikka *taika*-sana on oman luomamme määre. Metsän suuruus kokijaan

nähdessä sekä tiedon rajallinen määrä avaavat mielikuvitukselle tilan. Lisäksi toistuva havaitseminen ei tyhjennä ympäristöä kiinnostavuudesta vaan päinvastoin täyttää sen lisäämällä sen merkityksiä. (von Bonsdorff 2007a, 36, 43, 46–47.)

Maiseman saamat merkitykset ja tuntemukset vaihtelevat yksilöiden välillä ja muuttuvat toiminnan mukaan (Äikäs 2011, 46). Maisema on muuttunut objektivoidusta luonnontodellisuudesta ja -esineellisyydestä subjektivoituvaksi kulttuuritodellisuudeksi ja -esineellisyydeksi. Maisema on nyt kulttuurin ja luonnon rajamaastoa. Kaikin tavoin tapahtuva maiseman kuvaaminen, selittäminen ja tulkinta ovat sen representoimista. (Karjalainen 1996, 10, 12.)

Metsässä olemiseen ja metsän valokuvallistamiseen vaikuttavat aistikokemusten lisäksi ruumiin vastavuoroiset kokemukset ja suhde ympäristöön. Valokuvaajan ja ympäristön välille syntyy suhde, vaikka keskittyminen olisikin kuvaamisessa. Valokuvaajan ruumiin ja aistit virittävät liikkuminen sekä ympäristön tarkkaileminen, jotka liittyvät osaksi kokemusta metsän valokuvallistamisesta. (Lintonen 2011, 208, 210.)

Kuvaajalla on siis suuri rooli kuvien tuottamien mielikuvien aikaansaamisessa. Kuvien kertovuuden kautta hahmotetaan aihe, joka kantaa kuvaa ja luo merkityksiä. Jo pelkkä maisemakuva luo paikalle identiteettiä ja kuvailee sitä. (Nikula 2012, 88.) Tätä identiteettiä ja menneisyyden läsnäoloa sekä metsäisen kulttuurin elinympäristön piirteitä pyrin kuvaamaan ja sisällyttämään teokseen.

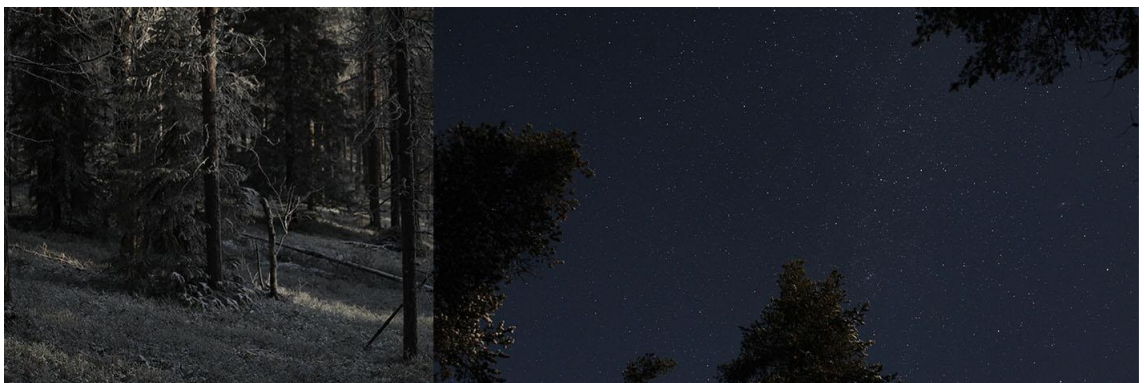
Rajoin määritellyn alueen maisema tyypillisesti rakentuu tietyn ydinnäkymän ympärille, mutta sisältää monta erilaista maisemaa. Maisema on olemassa maisemaa kuvittavien representaatioiden tai kokijan omien mielikuvien kautta. Ne ohjaavat maisemakokemusta ja sen luonnetta, mutta kokemus syvenee uusien kokemusten myötä. Analyttisessä ympäristöestetiikassa kuitenkin kysytään, onko olemassa oikeaa tapaa kokea maisemaa, aluetta tai luonnonobjektia. (von Bonsdorff 1996, 30–31.) Allen Carlsonin (1993) mukaan optimaalisen esteettisen kokemuksen saadakseen on oltava myös tietoa ja taitoja, joiden avulla havainnoida. Lähestyessä ympäristöä välttämättömät tiedon alueet ovat hänen mukaansa yleistieto, luonnontiede, historiallinen käyttö ja nykyinen käyttö. Lisäksi kulttuurisidonnaiseen lähestymiseen auttavat myyttien, tehdyn taiteen sekä symbolien ymmärtäminen. Näiden tiedostaminen

vaikuttaa mielikuvien kautta siihen, kuinka maisemaa tietyssä kulttuurissa lähestytään. (Carlson 1993, 199–227, von Bonsdorffin 1996, 30 mukaan.)

3.4 Metsän hengen kokeminen

Metsään astuttaessa se ympäröi meidät ja koskettaa kaikkien aistien kautta. Von Bonsdorffin (2007a) mukaan kokeakseen metsän ei kuvan katsominen riitä, vaan sinne on mentävä itse. Vuorovaikutuksen kautta metsän kokeminen vaatii aktiivista havaitsemista, joka vaikuttaa aisteihin ja herättelee mielikuvitusta. Teorian kautta luonto voi tulla tutuksi järjestelmänä, mutta todellisen maiseman ja ympäristön tunteminen tulee vain oman toiminnan kautta metsään menemällä. (von Bonsdorff 2007a, 38, 41.)

Valokuvaan liitetään kyky osoittaa jonkin joskus olleen todellisen tai alkuperäisen. Kuva voi tarjota katsojalle metsänäkymän, johon katsoja voi asettua kulkijaksi. (Lintonen 2011, 14, 207.) Filosofi Holmes Rolston III:n (2003) mukaan metsä muodostaa länsimaisen kulttuurin alkulähteen sisältäen muinaiset ja kadonnet juurensa. Koskematon metsä on historiallinen museo, joka – toisin kuin kulttuurimuseot – on yhä se mikä aiemminkin: elävä maisema. Yhdessä tämä muutosvoima ja metsän muinaisuus vaativat sellaista esteettistä tulkintaa, jota ei todennäköisesti löydy taiteen ja sen artefaktien kritiikistä. (Rolston 2003, 31–33.)

Kuvat 11 ja 12. Mystinen metsäympäristö. (Kuvat: Tommi Kohonen)

Metsät sisältävät historiansa vieden ihmisen ajassa taakse päin ja toisaalta tuoden menneen ajan nykyhetkeen (Rolston 2003, 31). Lintonen (2011) näkee metsän valokuvallistamisen olevan maailmaan asettumisen tai maailman käsittämisen väline sekä yhteys olemisen merkityksiin. Hänen mukaansa valokuvaan piirtyy kohteen eli metsän salaisuuksia. Metsän käsittäminen avaa siten yhteyden luonnon syvimpiin merkityksenantoihin. (Lintonen 2011, 219–220.)

Havaitsemisen prosessi mahdollistuu yhteisön ja kulttuurin tai havaitsijan ja havaitun olemassaolon kautta. Se on prosessi, jossa tietoisuus kohteesta kehittyy ja kohde saa merkityksensä. Havaitsemisen ollessa tavoitteellista tiedon hankintaa representaatio toimii varastona ja tiedon hankinnan motivoivana voimana. (Tuominen-Eilola 2004, 19, 24.) Maisema koetaan yleensä visuaalisin keinoin paremminkin kuin aistillisesti. Spontaani viehäytys jotain paikkaa kohtaan on tunneperäinen reaktio maisemaa kohtaan. Jopa ennen näkemättömissä paikoissa sen historia ja ihmisten mennyt elämä voidaan kuvitella olleen olemassa. (Lippard 1997, 8.)

Paikan hengen, sen olemuksen ja jopa sielun, voi kokea sekä kinesteettisesti liikkeen ja tekemisen kautta että visuaalisesti. Toisaalta Lippardin (1997) mukaan se vaatii laajaa visuaalista ja historiallista tutkimusta ja ymmärrystä sekä havainnointia itse paikalla. Jos sisältö on taiteen tärkein osa ja kokemus tärkein materiaali, paikkalähtöisyys on valtti, jolloin ulkopuolelta tulevia vaikutteita ei tarvitse torjua vaan siivilöidä paikallisen suodattimen läpi. Hyvällä paikkasidonnaisella taiteella on tavoitteiden lisäksi juurensa. (Lippard 1997, 33–34, 37.)

Itse koettu metsän tunnelma on suhteessa kokijaan. Kokemukseen vaikuttavat puiden ja kasvillisuuden muodostama tila sekä aistien kautta muun muassa sen värit, valoisuus, äänimaailma ja tuoksut sekä ympäristön mittakaava. Lisäksi kulttuuriset mielikuvat vaikuttavat kokemukseen. (von Bonsdorff 2007b, 76.) Oma lähtökohtani alueeseen tutustumiseen on paikantutkimuksen ja teorian kautta alueen historiaan perehtyminen. Luontoympäristön omakohtaisen kokemisen ja sen kuvaamisen kautta aikomukseni ja pyrkimykseni on saada kiinni metsän hengestä, kokea nykypäivän ja historian vuorovaikutus tai mahdollinen kuilu, jonka siten pyrin teoksessa poistamaan.

3.5 Videoteos kokemuksen välittäjänä

Kuva 13 ja 14. Videoteoksen kuvitusta. (Kuvat: Tommi Kohonen)

Mediataiteen tutkija Gene Youngblood (1993) määrittelee videotaiteen digitaalisesti tuotetuksi henkilökohtaiseksi elokuvaksi. Videosta puhuttaessa voidaan puhua niin elokuvallisesta kuin visuaalisestakin taiteesta, jonka merkitykset tuotetaan elokuvallisin käytännöin ja ominaisuuksin. (Youngblood 1993, 15, 18.) Video on taidemuotona audiovisuaalista ja/tai mediataidetta sisältämällä kuvan ja äänen lisäksi ajan ja tilan ulottuvuuksia (Eerikäinen 2007, 85). Videotaide sisältää kuvataiteen käytännöt ja elokuvan traditiot (Väkiparta 2007, 6).

Käytössä on useita termejä erittelemään taiteellisen videon esittämisen muotoja, mutta yleisesti puhutaan *videotaiteesta*. Digitaaliset kuvatekniikat ovat muuttaneet elokuva-alaa sekä tuoneet kuvataiteeseen mukaan elokuvalliset aiheet, tekniikat sekä elementit ollen 1990-luvulta lähtien osa kuvataiteen kehitystä. Suuri osa viimeaikaisesta liikkuvan kuvan taiteesta on projisointitekniikoiden kehityksen kautta siirtynyt muodollisesti ja sisällöllisesti kohti elokuvamaisia ilmaisun keinoja. Video formaattina on tehokas keino esittää kuvan avulla tarinoita. (Kivinen 2013, 17, 19, 70.)

Valokuva- ja videotaidetta kutsutaan ns. uusiksi taidemuodoiksi (Rossi 2012, 6). Valokuvateosten ohella myös suuret videoteokset ovat löytäneet tiensä museoihin ja näyttelyihin. Valokuvassa aistien kautta huomioitujen liikkeen ja tilan havainnot sekä aistihavainnot, kuten äänet, jäävät puuttumaan (Anttonen 2005, 43). Liikkuva kuva ja

projisoidut teokset taas herättävät sekä fyysisesti että psykologisesti katsojan huomion toisella tavalla kuin muut taide-esineet. Projisoitu kuva tavoittelee katsojaa kuvastolla ja liikkeellä, johon katsojan huomio ja mielenkiinto myös usein ensimmäiseksi kohdistuvat. (Mondloch 2010, 21.)

Vastaanottaja tulkitsee passiivisen elämyksensä kokemuksiensa kautta. Aistikokemukset voivat siten johtaa kokemuksen jälkeiseen pohdintaan ja tulkintaan peilaten niitä omaan maailmaansa, jolloin elokuva hahmottuu teoksena. (Varto 2003, 53.) Ihmisen luomia tulkintoja ja merkityksiä ohjaa kuvasisällön tunnistettavuus. Kuvan tekeminen on siis visuaalista kerrontaa, joka prosessin aikana kehittyy kokemuksen kautta. (Nikula 2012, 6–7)

Esitystila luo merkityksiä teoksen katsojan tilalliselle tarkastelulle. Itse teoksien tarinoiden maailmat rakentuvat mielikuvista ja merkityksistä. Tarinaa kertova elokuva ja siten myös videoteos voivat sisältää kokonaisuutena kerronnallisen ulottuvuuden, vaikkei olisi olemukseltaan määriteltävissä selkeästi kertomukseksi. (Kivinen 2013, 28, 42.) Jan Kailan (2002) mukaan maisema- ja luontokuvauksen vähemmän visuaalisista ja merkityksellisistä paikoista voi rakentua merkityksellisiä kokonaisuuksia (Kaila 2002, 65). Tähän pyrin videoteoksen sisältämän kuvasisällön kerronnallisen tai kertomuksellisen eli narratiivisen tason kautta. Tällöin eri elementtien ja audiovisuaalisen kerronnan rinnastusten kautta syntyisi jännite ja kerronnallinen kokonaisuus.

Von Bonsdorffin (2009) mukaan taiteen vastaanottamisessa merkittävämmäksi nousee vastaanottokokemuksen miten teos koetaan, eikä se mitä koetaan (von Bonsdorff 2009, 34). Eri aistein kokemansa pohjalta teoksen katsoja luo mielessänsä kertomuksen, eli aistihavainnot merkityksellistävät havainnot tulkitsevan mielen kautta (Kivinen 2013, 38, 43). Taideteoksen esteettiseen havaintoon ja vastaanottamiseen vaikuttavat myös, kuinka katsoja havaitsee ja ymmärtää teoksen. Lisäksi tekijänä on teoksessa käytetyn välineen ja esteettisen ilmaisun tulkinnan välinen kommunikointi, kuinka teos välittää, representoi ja avaa sisältämäänsä sisältöä. (Ran 2009, 3.)

Videoteoksen audiovisuaalinen olemus mahdollistaa kuvallisen, sanallisen ja äänellisen kerronnan kolmena erilaisena ilmaisukeinona ja kerronnan tapana. Näiden

audiovisuaalisten keinojen avulla tapahtumat ja tarina tuodaan vastaanottajalle hahmotettavana kokonaisuutena. (Kivinen 2013, 127.) Videoteokset ovat audiovisuaalista taidetta, esseitä ja teesejä ajasta ja aisteista, fiktiivisiä historiaa kuvittavia teoksia ja henkilökohtaisia dokumentteja. Videotaite tarjoaa keinoja kokonaisen aikakauden ja kulttuurin kuvittamiseen ja ymmärtämiseen. (Tarkka 1993, 7–8.)

Liikkuva kuva luo uneksitun todellisuuden, autenttisuuden ja kokemuksen tunnun. Kuvien synnyttämä tunne on voimakkaan omakohtainen ja kuvat vaikuttavat katsojan mielessä. Katsoja käsittelee näkemäänsä sisäisen todellisuutensa kautta ja tekee omaa luovaa työtään katsoessa ja vastaanottaessa. Samaistumisen avulla psyykensä kautta ihminen saa uudenlaisen kanavan omassa mielessä oleviin tunteisiin. (Manninen 2010, 25–26, 34–35.)

Pyrkimykseni on tavoitella katsojan mielenkiintoa tarjoamalla elokuvallisen elämyksen näyttelyä ympäröivästä Kittilän luontoympäristöstä. Haluan kuitenkin, että videoteos on muiden teosten kanssa vuoropuhelussa sisällöllisesti ja visuaalisesti. Tämä tarkoittaa samaa visuaalista maailmaa näyttely-ympäristön kanssa sekä samoja viestejä muiden teosten lisäksi.

Visuaalisuuden kokemukseen ja näköaistimukseen muodostuu järjestyksiä ja rakenteita, joita on sekä kuvallisen representoimisen sisällöissä että ympäristöissä. Kuvallisuus on nykyään esittämisen tavoiltaan ja aistimellisesti monimuotoista. Tämä multimodaalisuus tarkoittaa, että elokuvia kuunnellaan ja luetaan vain katsomisen sijaan merkityksien syntyvän eri merkityksellistävien järjestelmien kautta. (Seppänen 2001b, 34, 39.) Tavoitteenani on rakentaa visuaalinen monikerroksinen teos, jossa ilmaisen oman kokemuksen maisemasta eri välinein. Pyrin siihen, että dialogissa ovat siten teoreettinen, kuvallinen ja auditiiivinen sisältö.

Valokuvan vastakohtana video tuo esiin myös ajallisuutta. Ajallisuus astuu esiin myös videon olemuksessa, kuinka se representoi maisemaa. Maisemaa kuvittava video tuo esiin sisältönsä vastaanotettavan maisemakuvaston kautta. (Johansson 2010, 199, 201.) Metsäsaamelaisten maisemaa pyrin kuvittamaan dokumentoimani ja valitsemani kuvamateriaalin kautta. Ranskalaisen mediafilosofi ja yhteiskuntateoreetikko Jean

Baudrillardin (1987) mukaan teorian ja tiedon avulla kohdetta pitäisi hallita tulkinnan sijaan ja että teorian on oltava nähtävissä kuvaamassaan maailmassa (Baudrillard 1987, 84, Anttosen 2005, 20 mukaan). Maiseman historiaa ja ikonografiaa pyrin kuvittamaan pitämällä mukana prosessissa käsittelemiäni kuvittamisen ja aihesisällön esiintuomisen teorioita ja keinoja.

Taiteenlajien välillä eroina nähdään jäljittely eri kohteista, eri tavoin ja eri keinoin. Haluan ottaa mukaan dokumenttielokuvan ja fiktion käsitteet, koska videoteoksessani on elementtejä sekä dokumentaarista että fiktiivistä kerronnasta. Dokumenttielokuvien tekijän, Jouko Aaltosen (2006) mukaan dokumenttielokuva ja fiktio käyttävät samoja elävän kuvan ja äänen keinoja, mutta jäljittelevät eri kohteita. Fiktio on kuvitteellista ja mahdollista maailmaa, kun dokumenttielokuvalla on totuudenmukaisempi kohde, johon se viittaa pyrkien tietoisesti jäljittelemään todellista ihmisen kokemaa maailmaa. (Aaltonen 2006, 32, 33.) Videoteoksesta en pyri tekemään dokumenttielokuvaa, vaikka pyrin saamaan siihen kerronnallisia elementtejä. En kuitenkaan lähde hakemaan myöskään pelkkää fiktiota, vaikka teoksen maailman pyrin rakentamaan omien mielikuvieni ja taiteellisten valintojeni kautta. Videoteos on siis subjektiivinen näkemykseni aiheesta.

Dokumenttielokuvan ja videoteoksen haettuja sisällöllisiä päämääriä yhdistävät autenttisuuden sekä todellisuuden etsiminen, vaikka teos ja sisällön tuominen rakentuvatkin toisella tavalla. Autenttisuutta ei kuvaa vain kameran edessä tapahtuvat asiat, vaan mukana ovat laajemmat käsitteet, kuten totuudellisuus. Dokumenttielokuvien tekijät eivät väitä, että dokumenttielokuvalla kerrotaan yksi selkeä totuus. Videoteos taiteellisena teoksena antaa vapauden vahvempaan tulkintaan aiheesta, koska Aaltosen (2006) mukaan fiktio on lähinnä tekijän näkemys tai visio (Aaltonen 2006, 167, 220).

Videoteos on fiktiivinen, mutta autenttiseen ympäristöön ja aihesisältöön pohjautuva teos sisältäen totuudenkaltaista sisältöä. Autenttisuuden ja todellisuuden kysymyksiä ei Aaltosen (2006) mukaan tarvitse perustella kuvitteellisessa teoksessa (Aaltonen 2006, 168). Haluan kuitenkin ottaa mukaan autenttisuuden käsitteen ja tarkastella sitä teoksen luomisprosessissani vahvasti mukana olevana tekijänä.

Kuva 15 ja 16. Tulkinta metsästä. (Kuvat: Tommi Kohonen)

3.6 Autenttisuus kulttuurin visualisoinnissa

Tutkimuksessani pyrin kuvaamaan ympäristön kulttuurisen kontekstin kautta ympäristöä ja sen merkityksiä (Valkeapää 2011, 23). Visualisoinnissa pyrin autenttisuuteen liittyen pitämään mukana valokuvallisen totuuden. Tämä voi nousta esiin katsojan pohtiessa teosta ja sen sisällöllistä totuutta. Myös valokuvan erilaisien käytäntöjen kautta valokuvallisen totuuden ongelma voi nousta esiin. Seppäsen (2001b) mukaan valokuva on objektiivinen, se esittää kohdettaan olemalla osa sitä. (Seppänen 2001b, 151–152.)

Valokuvat ja videot sisältävät siis autenttista materiaalia ympäristöstään. Materiaali saa kontekstin ja merkitykset oman tulkintani ja tekemäni teoksellisen kokonaisuuden kautta. Autenttisuus liittyy teoksen kuvasisältöön ja tapaan dokumentoida materiaalia sekä kerrontaan tietoa tulkinnan kautta tuovana ja metsäsaamelaisia kuvittavana taiteena. Lisäksi taiteen keinot ja sisällölliset valintani visualisoida aihetta liittyvät teoksen sisällölliseen autenttisuuteen.

Videoteoksen ohella myös muihin metsäsaamelaisnäyttelyn teoksiin liittyy autenttisuuden käsite. Projektin alussa ryhmästämme Tanja Havela etsi kuvitusta metsäsaamelaisista, mutta ei käytännössä löytänyt aiheesta aiempaa kuvitusmateriaalia.

Totesimme siten, että sellaista materiaalia ei löydy, jota voisimme käyttää projektissamme.

Lapissa maiseman kulttuurillista ja historiallista sisältöä ovat kuvanneet kirjoitetut lähteet sekä maisemasisältöä kuvittava taide (Jokela 2008, 16). Kemin Lapin metsäsaamelaisia on kuvitettu aiemmin maalauksin, piirroksin sekä löytyneen esineistön kautta. Kuvituksia tarkastellessa ongelmana on, että yleensä kuvittaja ei ole tehnyt eroa, onko kohteena juuri metsäsaamelainen. Nykyään näyttelyissä, muun muassa Siidassa, ei metsäsaamelaisia myöskään ole esillepanossa erikseen eroteltu muista saamelaisista etnisistä ryhmistä. Saamelaisten maailmaa 1600–1700-lukujen tutkimusretkien kautta on kuvitettu visuaalisin maisemakuvauksin muun muassa puupiirrosten kautta. Mukana eri kuvituksissa on vahvasti myös maailmankuvaan ja uskomusmaailmaan liittyviä aiheita sekä elinkeinoja, uhraukseen ja uskomuksiin liittyviä kuvia.

Mahdollisuuteni visualisoida metsäsaamelaisia muodostuu siis osaksi näiden tekijöiden kautta. Siten keinona havainnollistaa kulttuuria minua houkuttelee maiseman kuvaaminen ja näkökulmana mielikuvien ja visuaalisten viestien luominen. Lähtökohtana pidän, että luovassa prosessissa materiaalin autenttisuus syntyy omakohtaisen kokemuksen kautta. Autenttisuuden vaikutelman teokseen pyrin tuomaan paikkojen kuvien, symbolien ja teoksellisuuden kautta. Tutustuminen tutkimuksiin metsäsaamelaisten historiasta antaa teoksen sisällölle ja kuvitukselle taustatiedon kautta perustelut.

Tiede ja taide täydentävät toisiaan molempien pyrkiessä luonnehtimaan ympäristöä. Taiteen kautta ympäristön merkityksiä selitetään moniulotteisesti ja uusin merkityksenannoin. Paikan kulttuurimerkitysten ymmärtäminen vaatii avoimuutta ja kiinnostusta. Paikan aistimaailmaan liittyvien symbolien tunteminen ja arvostus on tarpeellista. Tarvitaan myös tietoa paikasta lähteinä käyttäen eri menetelmiä sekä muun muassa kertomuksia, kirjallisuutta ja kuvia. (Jokela 1999, 14–15.)

Tutkimustiimimme tekemä taustakartoitus antaa meille valmiudet havainnollistaa metsäsaamelaista kulttuuria näyttelykontekstissa. Metsäsaamelaisuuden identiteetti on tällä hetkellä pinnalla keskusteluissa. Siihen en pyri ottamaan kantaa, vaan tuomaan oman näkemykseni menneisyyden kulttuurillisesta luontoympäristöstä. Jari Jula (2007)

puhuu taiteen etiikasta ja taideteoksen moraalista, jota arvioidaan teoksen vaikutusten ja sisällön mukaan. Vertauskuvallisuuden ja esittävyuden kautta taide luo todellisuutta jäljittelemisen sijaan. Yleisesti kuitenkin oletetaan, että taiteilija tekee teokset omasta näkökulmastaan. Aihe, viitekehys ja tekemisen periaatteet muodostavat teoksen sisäiset ja ulkoiset tekijät, joiden mukaan teoksen eettisyyttä voidaan luokitella. (Jula 2007, 18, 19, 25.)

Autenttisuus ja kulttuurin kuvittamisen sensitiivisyys nousevat siis esille teoksen olemuksessa sekä pyrkimyksessäni tuoda tietosisältöä teoksen kautta. Aikomukseni on visuaalisten viestien ja tunnelman kautta tulkita aihesisältöä kertomuksellisesti. Myös katsojalla on oma roolinsa taiteen vastaanottamisessa. Tiedettäessä taiteilijan intentiot pitäisi katsojalla tarkastella taidetta ilman moraalisia ulottuvuuksia neutraalina taiteena (Jula 2007, 10). Don Aldridgen (1975) mukaan tiedon välittämisessä on kaksi tapaa, informatiivinen ja tulkitseva tapa. Nämä tulkinnan tavat erottavat pyrkimykset *kuinka* ja *mitä* esittää. Informatiivinen tapa keskittyy tiedon välittämiseen, kun tulkitsevan tavan kautta pyritään usein kertomaan tarina ja välittämään monimutkaisia viestejä (Aldridge, 1975, Puczkon 2006, 229 mukaan.)

Kuva- ja videomateriaaliin luon siis merkitykset yhdistämällä dokumentoimani materiaalit kuvittamaan valitsemaani aihetta. Kuvan ja teoksen kokonaisuuden keinoin pyrin luomaan yhteyden visuaalisen esittämisen ja teorian tiedon välille. Videoteos on siten minun taiteellinen tulkintani aiheesta. Tulkitseminen on kommunikointia, jossa tieto kulkeutuu tekijältä katsojalle. Tulkinta on lähellä informaation antamista, jonka tarkoituksena on antaa tiettyjä viestejä katsojalle. Katsoja ei kuitenkaan aina ymmärrä tekijän hakemia merkityksiä. Katsojan rooli ymmärtää näkemäänsä vaikuttaa vahvasti viestin perille menoon. (Puczko 2006, 228.)

Esityksen tai kohteen pitää vaikuttaa katsojan kokemuksiin ja on esitettävä aihettaan. Tulkinta sisältää informaatiota paljastamalla sitä, mutta pelkkä tiedon tuominen ei kuitenkaan ole tulkintaa. Taiteen kautta tulkitseminen sisältää aina tietosisältöä aiheesta. (Tilden 1977, Puczkon 2006, 230 mukaan.) Pyrkimykseni on oman osallistumiseni, tulkintojeni ja taiteen tekemisen prosessin kautta luoda mielikuvia aihealueesta. Tällöin paikkaan sidottuna ja näyttelytilaan tehtynä taiteena videoteos nojaa paikan historiaan ja kontekstiin tuoden metaforien kautta tietosisältöä metsäsaamelaiden elinympäristöstä.

Kuvaamistapahtumassa syntyy myös ennakoimattomia tilanteita. Anttonen (2005) kysyykin, miten nämä vaikuttavat kuvaustilanteeseen ja syntyykö sen kautta ennakkoletusten ulkopuolista kuvastoa. Kiistanalaisena taiteen tekemisen prosessiin liittyen onkin ollut, tuleeko taiteen toistaa sovittujen periaatteiden mukaan jo tiedossa olevia näkökantoja vai luoda sellaisia itse. (Anttonen 2005, 17.) Videoteoksen olemuksella pyrin vastaamaan nykypäivän visuaaliseen tarjontaan. Tutkimuksen mukaan ottaminen teoksen tekoprosessiin ja sen sisältöön haastavat minut luomaan autenttista ja aihetta kuvaavaa sisältöä.

4. Tutkimusmenetelmät

Alusta alkaen halusin lähteä kuvittamaan teosta valokuvien ja videoiden kautta. Tutkimustehtäväkseni muodostui miettiä, kuinka ottaa kuvat ja rakentaa videoteos. Aineistoksi muodostuivat kuvaukseni luontoympäristössä, jota analysoimalla tapahtui sisällön kehittäminen. Tutkimusongelman ratkaisemiseksi oleellista oli huomioida kuvittamisessa maiseman representoimisen käsitteitä sekä löytää keinot ympäristön kulttuurillisen ulottuvuuden esittämiseen.

Videoteoksen kehittyminen aiheen kuvittamisen sekä saadun palautteen ja arvioinnin kautta mahdollistavat tutkimuksen luonteen kehittämistutkimuksena. Tällöin kehittämistutkimuksen tavoin konkreettisen toiminnan kautta tähdätään määritellyn tavoitteen saavuttamiseen (Toikko & Rantanen 2009, 14).

4.1 Kehittämistutkimus soveltavan taiteen työkaluna

Videoteoksen tekoprosessi soveltavan taiteen kautta on erinomainen lähtökohta lähteä tekemään paikkasidonnaista teosta. Tutkimustiimin yhteiset päämäärät havainnollistaa metsäsaamelaisien maailmaa sekä yhteistyö tutkimustiimin ja tilaajan kesken antavat hyvän lähtökohdan toteuttaa vaikuttavat ja sisällöltään hyvät teokset. Paikan tutkimus sekä näyttelysuunnitelma mahdollistivat teorian ja keinon luoda teos, joka voi kantaa sen ympäristön historiaa.

Tutkimustiimimme tekemät paikantutkimukset metsäsaamelaisista sekä Kittilän alueesta antoivat siis meille ymmärryksen paikan historiasta. Ensimmäiset aineistoni aiheen käsittämiseen ja käsittelyyn on paikankartoitukseen läpikäymämme Lappia käsittelevä tutkimuskirjallisuus. Tämä aineisto tarjosi laajan kuvan metsäsaamelaisuudesta sekä Kittilän lapinkylän historiasta. Paikankartoitukseen

liittyvän kirjallisuuden sisäistäminen oli olennainen tekijä kulttuurin ja tutkimuksen aiheen ymmärtämiseen.

Lippardin (1997) mukaan luonnossa fyysinen läsnäolo ja liikkuminen avaavat yhteyden paikan hengelle (Lippard 1997, 17). Kuinka sitten kohdata tämä henki? Paikan historian, ympäristön ja kulttuurin elinpiirin kuvittaminen vaati perehtymistä aiheeseen. Paikan tutkimus, omakohtainen kokemus sekä pyrkimys tarjota informaatiota taiteen keinoin antavat pohjan teoksen sisällön kuvitukselle ja tekoprosessille. Teoria ja tutkimukset metsäsaamelaisuudesta sekä luontoympäristöstä toimivat omassa tutkimuksessani tietona, jota pyrin teoksessa kuvittamaan ja jonka hengen pyrin löytämään.

Videoteos tehdään tilaan muiden teosten tavoin. Eettiset ratkaisut kuvittamisessa sekä symboliikka liittyvät koko näyttelyyn, mutta perehdyn tutkielmassani oman videoteokseni sisällön kuvitukseen. Omaa näkemystäni vahvistaa se, että paikkasidonnaisen taiteen sekä valokuvaamisen kautta on mahdollista luoda ja tuoda esiin maantieteellisen ympäristön ohella alueen kulttuuria ja historiaa (Lippard 1997, 14). Teoksen sisällölliset arvot liittyvät vahvasti katsojan mielikuviin ja kokemukseen sisältäen kuvituksen kautta teoriasisältöä metsäsaamelaisuudesta. Soveltava kuvataide voi olla avain toimintatapaan, jossa kokemus ja tieto ovat paikkasidonnaisen ja yhteisöllisen taiteen tekemisen taustalla. (Jokela ym., 2013, 6).

Olen kiinnostunut juuri maiseman representoimisesta sekä mielikuvia herättävästä kuvakielestä videoteoksessa. Kirjallisuuden avulla pyrin löytämään sisältöä aiheen kuvitukseen, ja teorian kautta käsittelen omaa prosessiani. Oman teokseni sisällön sisäistämistä katsojalle edesauttaa teoksen näyttely-ympäristö, koska kuvalla ei ole omaa olemusta, vaan se saa merkityksiä eri tiloissa (Seppänen 2001a, 38). Turun yliopiston mediatutkimuksen lehtori Veijo Hietalan (1993) mukaan tärkeimmäksi kuvan tarkastelun kohteeksi nousee katsojan mielikuva siitä, mitä kuva esittää (Hietala 1993, 56).

Koska teos tulee näyttelytilaan kertoen muiden teosten ohella kulttuurista, haluan sen sisältävän ja katsojan sisäistävän jotain tietoa aiheesta. Kovin yksityiskohtaisesti en aiheesta kuitenkaan pyri kertomaan. Paremmiin kuvaava termi mielestäni on

moniulotteinen, jossa ympäristön kuviin on lisättyä graafiset sekä äänimaailmalliset elementit vahvistamaan kuvitelmaa menneestä ajasta ja ympäristöstä. Kulttuurin representaation autenttisuus eli materiaalin aitous tulee perustelluksi teoriaan tutustumalla sekä sillä, ettei teos väitä mitään, vaan on oma tulkintani aiheisällöstä. Toisaalta teoksen ei tarvitsekaan ottaa kantaa, koska usein näyttelyt ovat representaatioita ja liittyvät autenttisuuteen sen kautta.

Pyrkimyksenäni on luoda tarinaa luontoympäristöstä elämän keskipisteenä. Elokuvantekijä Riina Hyytiän (2004) mukaan voidaan puhua adaptoinnista, jossa tarina luodaan uudelleen tekijän peilaten ja suodattaen tarinaa omien kokemustensa ja ajatustensa ja kautta. Tällöin sisällön ratkaisee tekijä ja hänen tapansa tehdä, eikä itse aihe. (Hyytiä 2004, 120.)

Metsä ja luontoympäristö harvoin ovat tarkan havainnoinnin kohteena. Eri vuodenajat ja valon vaihtelut muokkaavat maisemaa koko ajan. Aineiston keruuseeni voin linkittää oman ympäristön kuvittamisen kautta termin *kokemus*. Kokemuksen luonnetta pidetään kerrostuvana ja kasaantuvana. Lisäksi jatkuva reflektointi muuttaa sitä ajan ja uusien kokemusten myötä, jolloin Nikulan (2012) mukaan kokemukseen limittyvät menneisyyden eri tasot (Nikula 2012, 62). Oma historiallisen tason sisältävä kuvittaminen on itsessään mukana prosessissa.

Tiedonhankinnan ensisijainen keino on olemassa olevien asioiden tulkinta ja kriittinen pohdinta. Oivallukset ja ajattelun tuottama tieto voi silti olla mukana tiedon tuottamisessa. Tarkoituksena on, että teokseen sisällytetään informaatiota ja sen tekeminen tuottaa materiaalia tiedon syntymistä varten. (Anttila 2006, 63–66.) Tätä tietoa tuovat tutkimukseni metsäsaamelaisen kulttuurin ympäristön kuvittamisesta sisältäen tutkittua tietoa kulttuurista, ympäristökokemuksen esittämisen keinoja sekä lopulta niiden yhdistämisen.

Tutkimusprosessissa kokemuksen kautta syntyvä ymmärrys voi kehittyä vuoropuheluksi aineiston kanssa. Oman kokemuksen kautta syntyneet kuvat ja muut elementit muodostavat kerronnan välineen. Esityksen kautta oman kokemuksen ja aitouden siirtäminen katsojalle on taiteilijalle välittäjänrooliin asettumista (Saarnivaara 2002, 148, Valkeapään 2011, 103, mukaan). (Valkeapää 2011, 103, 109.) Koin siis oman

tekemiseni arvoksi ja lähtökohdaksi luoda teos, joka tarjoaa katsojalle vahvan kokemuksen. Oma aineiston tuottamisen tutkimusprosessi oli yksi olennaisista tekijöistä tämän saavuttamiseksi.

Tutkimusprosessini visualisoida Kemin Lapin metsäsaamelaiden elinympäristöä on kehittämistutkimus. Tutkimustiimin välinen vuorovaikutus näyttelysisällön tekemisessä sekä yhteistyö videoteoksen linjauksissa, on johtanut parempaan sisällölliseen esittämiseen. Videoteoksen sisällöllisen kehittämisen lisäksi mukana on oman ja tutkimustiimin toiminnan kehittäminen. Aluksi kehittämistoiminnan metodologisten lähtökohtien tarkastelun kautta määritellään tutkimuksen periaatteet. Perusteltavina kysymyksinä nousevat esille muun muassa millaista tietoa pyritään tuottamaan sekä mitkä ovat kehittämistoiminnan intressit ja luonne. (Toikko & Rantanen 2009, 35.) Kehittämismenetelmät ja menetelmien käyttötavat tulevat perustelluksi prosessilla, jonka aikana olen kerännyt aineistoa sekä kuvannut kuvamateriaalia.

Kehittämistoiminnassa pyritään käytännölliseen tehtävää tukevaan tiedontuotantoon. Jatkuvan itsearvioinnin ja oppimisen kautta pyritään tiedontuotantoon ja siten oman toiminnan kehittämiseen. Kehittämistoiminnassa myös hiljainen tieto on mukana tiedon hankinnassa. Tällöin toimija ei osaa välttämättä määritellä, mihin tieto perustuu, vaikka huomaa jonkin toiminnan hyväksi ja tulosta tuottavaksi. (Toikko & Rantanen 2009, 40, 113–114.)

Analysoin prosessia aineistolähtöisesti, jolloin tavoitteena on tutkittavan ilmiön vähitellen tapahtuva käsitteellistäminen, tietoisuuden kasvattaminen ja vastauksen hakeminen. (Aaltola & Valli 2007, 59, 70, 76) Lähtökohtana on ollut se, että luontokuvalla saadaan yhä tuotua esiin koskemattoman maailman alkuperäisiä tunteja ja elämyksiä. Luonnonkuvaajat voivat näin toimia vanhojen perinteiden vaalijoina sekä ylläpitää sanomaa, että ulkoisen ja sisäisen välinen yhteys on yhä olemassa. Kuvatessani pyrin visualisoimaan sen, että menneen maailman yksityiskohdat ovat ehkä kadonneet ajan saatossa, mutta paikat ovat yhä samoja. Näistä paikoista on yhä havaittavissa menneisyys, jota pyrin kuvittamaan. (Murtomäki 2008, 69, 103.)

Tutkimukseni koskee taiteellisen ajattelun soveltamista tutkimuksen tekemiseen. Mukana tutkimuksen tekemisessä on tutkimustiimi, jonka kehittämistoiminnan

tavoitteellisuus on keskeinen tekijä kehittämisprosessissa. Projektitoiminnan aikaista prosessia ja sen onnistumista arvioidaan alussa määriteltyjen tavoitteiden saavuttamisen kautta. Kehittämistoiminnassa sovelletaan tutkimuksen kautta saatua tietoa. Omassa lähestymistavassani eli tutkimuksellisessa kehittämis toiminnassa yhdistyy lähestymistapa tutkimuksen kautta ja konkreettinen kehittämis toiminta. (Toikko & Rantanen 2009, 14, 16, 19.)

Tutkimustiimiltä saamani palaute on osa arviointia, joka liittyy olennaisesti kehittämis toimintaan. Sen kautta voidaan tuotetun tiedon kautta kohdentaa kehittämis toiminnan prosessia eli viedä videotesta sisällöllisesti eteenpäin. Arvioinnin kautta pohdiskellaan kehittämisen organisointia, perustelua ja toteutusta. Prosessiarvioinnin kautta toiminnan aikana toimintatavat ja tavoitteet voivat muuttua. Jokaisen vaiheen jälkeen pyrin arvioinnin kautta parantamaan toteutusta, joka tekee kehittämis toiminnasta jatkuvan prosessin. (Toikko & Rantanen 2009, 61, 66.) Tämä tarjoaa mahdollisuuden teoksen toteutuksen kehittymiselle painotuksien ja sisällöllisten elementtien kautta.

Realistisen evaluaation kautta toiminnan interventioiden vaikutuksien arvioiminen johtaa teoksen sisällön kehittymiseen johtavaan toimintaan. Abduktiivisessa päättelyssä tutkija yhdistelee valmiita malleja sekä aineistolähtöisyyttä ajatteluprosessissaan (Tuomi & Sarajärvi 2003, 99). Realistinen evaluaatio toteuttaa tätä lähtien käytännön tasolta siirtyen asteittain teoreettiseen orienteetioon eli abduktioon ja taas takaisin käytäntöön edeten asetettuja tavoitteita kohti. Päättely perustuu siis kokemuksiin, joiden inspiraation lähteenä voidaan pitää aikaisempaa kirjallisuutta. (Anttila 2007, 61–63.)

Arvioinnin kautta pyritään tuottamaan tietoa kehitettävästä asiasta. Arvioinnin avulla myös analysoidaan, onko kehittäminen mahdollistanut suunnitelmalle asetetut tavoitteet ja sitä kautta saavuttanut tarkoituksensa. Kehittämisprosessissa uuden tiedon tuottamisen ja sen arvioinnin kautta toimintaa voidaan suunnata uudelleen. Jo kehittämisprosessin aikana toimintaa voidaan kohdentaa ja muuttaa arvioinnin mahdollisesti tuomien uusien ideoiden, näkökulmien ja käsitteiden kautta. (Toikko & Rantanen 2009, 61, 114.)

Prosessievaluaation kautta arvioin tutkimuksen tuloksia ja realistisen evaluaation toteutumista. Prosessinäkemyksessä korostuu jatkuva muutos ja ennakoimattomat tilanteet (Toikko & Rantanen 2009, 114). Joudun kysymään, onko lähestymistapani kuvittamiseen oikea, sisältääkö teos haluamaani informaatiota ja olenko lähtenyt oikeiden teorioiden jäljille liittyen prosessiini. Mietin myös, toiko teoksen vaiheittainen kehittyminen siihen paljon lisäarvoa sekä oliko valitsemani tapa oikea tapa visualisoida aihetta. Arviointi liittyy vahvasti kuvaamaani aineistoon sekä aineistosta koottuun videoteoksen kehittymiseen.

4.2 Aineisto

Tutkimusaineistoni koostuu videoteoksen kuvauksien aikana otetuista valokuvista, teoksen tekemisen aikana syntyneistä videoteoksen versioista sekä tutkimustiimin palautteesta. Aineistoa dokumentoimani olen tehnyt huomioita kuvaustilanteista ja kuvasisällön jatkojalostamisesta. Merkintöjen kautta työskentelyprosessin luonne ja saatu materiaali on siten tarkasteltavissa (Anttonen 2005, 26).

Sen kautta tarkoituksena on ollut tuottaa tietoa sisällön kehittämistä ja oman prosessin seuraamista varten. Materiaali on suurimmaksi osaksi aineiston pohjalta syntyneitä digitaalista materiaalia ja osaksi merkintöjä karttapohjiin vierailtavista ja käymistäni aineiston kuvauskohteista. Myös teoksen kehittyessä eri versiot ja huomiot niistä ovat teoksen lopputuloksen kannalta aineistona merkittäviä.

Päätettyäni rajata tutkimuksen tavoitteet teoksen tekemiseen vaikuttaviin tekijöihin ja lopulta sen sisältämiin tavoitteisiin päädyin pohtimaan dokumentoimaani kuvallista aineistoa ja teoksen sisällön syntyä. Tätä sisältöä pidän monimerkityksellisenä, jonka katsojalle synnyttämiä mielikuvia en pyri rajaamaan. Kuvasisällöllä en pyri jakamaan omaa henkilökohtaista kokemustani, vaan pyrin jakamaan haluamani mielikuvat ja sisällöllisesti tallentaa paikkaa kuvaavaa kuvasisältöä. Olen kuvannut materiaalia saadakseni paljon aineistoa ja käytän niitä, mitkä parhaiten todentaa aihetta ja soveltuu teokseen. Videoteokseen sisällytän siis informaatiota, joten prosessin tavoitteena on saada selkeäksi visuaalinen kerronta (Nikula 2012, 17).

Aineiston videoteokseen valitsen siis kuvanottotilanteessa tapahtuneen teknisen toteutuksen onnistumisen ja teoksen sisällöllistä kokonaisuutta ajatellen. Videoteosta tehdessäni joudun ajattelemaan sitä vastaanottajan näkökulmasta, koska kyseessä on teos, joka sisältää ympäristön lisäksi myös viitteitä metsäsaamelaisuudesta. Valokuva herättää tunteita ja ajatuksia, varsinkin jos siihen pyrkii luomaan tietoa tuovaa sisältöä. Kuvatut kohteet ja paikat kokonaisuutena muodostavat sisällön ja oman näkökulmani, joka mielestäni kuvastaa mennyttä aikaa sekä on eletyn ympäristön merkityksellistäjää sekä representaatio. Yksittäisien kuvien kuvasisältöä en lähde tarkemmin analysoimaan, vaikka kuvantutkimuksen kautta yksittäisen kuvan representaatiota voikin tulkita.

Millä tapaa valokuvallistaminen sitten voi merkityksellistää luonnon? Kiertäessäni eri puolilla Kittilää en halunut tallentaa pelkästään monipuolisesti materiaalia luonnosta, vaan myös paikkojen menneisyydellä on merkitystä. Pääasiallinen ympäristön ja kulttuurin kuvittaminen videoteoksessa tapahtuu katsojan mielikuvien sekä grafiikan kautta. Lintosen kuvailema valokuvaus henkilökohtaisena tapahtumana inspiroi minua ja lisää siihen teorian kautta pyrkimyksen kuvasisällön oikeellisuudesta ja aiheen kuvittamisen taiteen avulla.

Tutkimusmenetelmänä kehittämistutkimus tuntuu loogiselta menetelmältä teoksen kehittämisessä. Aineiston analysointi on tapahtunut käytännössä koostamisvaiheen prosessissa sekä siitä seuranneesta senhetkisen teoksen kehittämistarpeista omasta ja palautteen lähtökohdista. Tutkimustehtävänä representoida ja visualisoida kadonneen kulttuurin elinympäristöä vaati moniulotteista aiheen käsittelemistä. Aineistosta en tarkoituksella kerännyt liian laajaa. Silti aineiston tuottamisen prosessi laajeni aiheeseen liittyviin moniulotteisiin teorioihin sekä haasteeseen sisällyttää teokseen totuudenmukaista kuvallista tietosisältöä.

Muutamalla Kittilään kohdistuvalla reissulla kuvasin siten lisämateriaalia ympäristön moniulotteista esittämistä varten. Aineistoksi videoteosta varten halusin eri elinympäristöjen ja elinkeinojen maisematyyppejä. Kuvasin myös eri säätyyppejä, joita metsäsaamelaiset yhdistivät jumaliin. Myös merkittävien seitapaikkojen sekä muiden metsäsaamelaisille merkityksellisten paikkojen saaminen teokseen ja kuvaaminen oli yksi lähtökohdistani. Käyttämäni aikaa vievän kuvaustekniikan johdosta minulla oli aikaa olla itsekin läsnä ja havainnoida ympäristöä.

Kuvat 17 ja 18. Kuvauskohteen tarkastelu ja havainnointi maisemassa (Kuvat: Christa Haataja ja Tommi Kohonen)

Yhtenä tutkimusmetodinani ja aineistonkeruumenetelmänäni oli havainnointi. Havainnoinnin kautta tein ratkaisuni käymistäni paikoista ja kuvattavista kohteista. Kuvasin paljon materiaalia koostamisvaihetta varten, koska havainnoivan dokumentoinnin materiaalin lopullisten kuvien valinnata tapahtuu vasta koostamisvaiheessa (Valkola 2002, 96).

Tuomen ja Sarajärven (2003) mukaan useiden aineistonkeruumenetelmien yhdistäminen on monesti hyvin hedelmällistä. Havainnoinnin avulla vähän tiedetystä ilmiöstä saadaan kerättyä tietoa ja sitä voidaan monipuolistaa. Lisäksi havainnoinnin avulla muut aineistonkeruumenetelmät voidaan saada yhdistettyä paremmin saatuun tietoon. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 83.) Aineistolla haluan havainnollistaa monipuolisesti luontoympäristöä sekä korostaa sen kulttuurillista puolta. Pyrkimys lisäksi on tavoittaa paikan henki ja viedä tietosisältöä kuvien ja niihin lisättyjen grafiikoiden kautta teokseen.

Myös sanaton tieto ja intuitio voivat olla tietämisen tapoja toimien työskentelyn ohjenuorana. Ne ovat sidottuja aikaan ja paikkaan ja sanoin vaikeasti tavoitettavissa. (Hamm 2003, 95.) Porvoolaisen taidemaalari Kari Nuutisen (2003) mukaan taiteellisessa luovassa prosessissa on parhaimmillaan mukana tiedostamattoman käyttö.

Tutkimuksellisessa kontekstissa intuitio on osa taiteen kautta tehtävän tutkimuksen metodia. (Nuutinen 2003, 102.)

Anttilan (2007) mukaan laajennettu tiedonkäsitys nostaa intuition ohella myös kokemuksen riittäviksi tiedonlajeiksi. Kehittämistyössä lisäksi tunteilla ja tahdolla on keskeinen merkitys tutkimuksessa. (Anttila 2007, 11.) Puhutaan hiljaisesta tiedosta, joka on usein mukana intuition kautta. Tällöin toiminta on vaistonvaraista ja voi olla myös ennakoivaa, jolloin vuorovaikutuksessa ovat käsitteellinen ja hiljainen tieto. (Toikko & Rantanen 2009, 41.)

Koska ympäristön tarjoamat mahdollisuudet elinkeinoihin sekä luonnon arvostus ja sen sisältämä voima olivat läsnä metsäsaamelaisessa kulttuurissa, lähdän käsittelemään aihetta maiseman kokemisen kautta. Tulkintaani vahvistaa käsitys siitä, että maisemien tulkinta tapahtuu niiden sisältämien merkitysten ja kulttuurillisten viestien kautta ollen myös kulttuurillisten ja ideologisten tekijöiden aistiympäristön ulottuvuus (Haarni 1997, 10).

Teoksen sisältöä määrittää kaikki valintani prosessissa. Omat kokemukseni ja läsnäolo maisemassa vaikuttavat olennaisesti teoksen sisältöön. Maiseman kulttuurillista sisältöä tutkin kuvaamalla valitsemisani kohteissa sekä liittämällä omasta mielestäni tärkeimmät sisällöt myöhemmin teokseen. Aineiston kuvauskohteiksi halusin kirjallisuuden ja tarinoiden perusteella metsäsaamelaisten asutusta ja toimintaa sisältäviä paikkoja.

Tämä materiaali on visuaalista tutkimusaineistoa, miten representoin aihealuetta. Aineiston keräämisen eli kuvaamisen jälkeen merkittävä vaihe oli myös kuvien valinta ja siihen liittyvä kuvakerronnan rakentaminen. Lisäksi muina aineistonkeruumenetelminä käytin metsäsaamelaisten kulttuuriin viittaavien graafisten sisältöjen etsintää ja lisäämistä teokseen. Näin aineistosta ja kokemuksista syntyy omien mielikuvien ja tulkintojen kokonaisuus. Valittu aineisto on visuaalista kerrontaa, jonka tulkinnan katsoja voi tehdä mielessään. (Nikula 2012, 6.)

Luontokuvauksessa kuvaamisen lähtökohtana on ennako-oletusten mukaan kuvaaminen, jolloin puhutaan aidosta ja oikeudenmukaisesta toteutuksesta (Laakso

2003, 151). Kuvatessaan kuvaaja valitsee kohteensa ja painotuksensa olennaisen sisällön mukaan. Kuva sisältää siis kohteen kuvauksen lisäksi otteen kuvaajan arvomaailmasta. (Sepänmaa 1993, 90–94, Tuomiston & Uusikylän 1995, 189 mukaan.) Onko se sitten arvomaailmani vai kuvasisällön suunnittelua? Metsästä ja ympäristöstä haluan luoda myyttisen sekä viedä katsoja tunnelmaltaan satoja vuosia taaksepäin. (Tuomisto & Uusikylä 1995, 189.)

Paikan ja paikan kokijan välisestä merkityssuhteesta muotoutuu paikan henki. Paikan kokeminen sisältää itse kokemuksen, jonka jälkeen tapahtuu sen tulkinta. Nikula 2012, 30) Menetelmä voi toimia taidetta tehdessä keinona löytää kokemus ja tuoda se esiin hahmottaen annettuja havaintojen ja kokemusten merkityksiä. (Nikula 2012, 31.)

5. Videoteoksen sisällön syntyminen ja taiteellinen toteutus

Oma tavoitteeni oli vierailla eri kohteissa, pyrkiä kuvaamaan paikan henki sekä herättää se eloon teoksessa. Koko prosessi kytkeytyy yhteen jokaisen vaiheen tukiessa toistaan. Teosta on ajanut eteenpäin tutkimustiimin yhteistyö ja kehittämistutkimuksen sykli. Videoteoksen representaatio koostuu kahdesta vaiheesta, kuvaamisesta ja koostovaiheesta, jolloin aineiston tarkastelu ja teoksen tarina rakentuvat tietokoneen ääressä. Kuva-aineiston kokoaminen ja toteutustapa kuvata eri kohteita antoivat välineet ja mahdollistivat paikan kuvastamisen. Aihealueen tiedostaminen visualisoidessani maisemaa on vaikuttanut kuvaamiini aihealueisiin reflektoituen teoksen sisältöön.

Tutkimusprosessini muistutti Kovalaisen ja Sepon (1997) prosessia vieden minut metsän pariin pyrkien tavoittamaan sen hengen ja ollen matka paikasta ja ajasta toiseen. Teos on taiteellinen tulkinta aiheesta ja maiseman monikerroksellisuudesta. Paikan menneisyydessä syntyneet merkitykset ovat jääneet jäljeksi tähän päivään. (Kovalainen & Seppo 1997, 10.) Videoteoksen autenttisuuden olen pyrkinyt tavoittamaan sisällyttämällä kuvitukseen olennaisia tekijöitä. Oma perehtymiseni aiheeseen on vienyt minut jatkuvaan prosessiin kokea henkilökohtaisesti paikat ja kuvastaa niitä sekä muuta aihetta koskevaa sisältöä.

5.1 Sisällön kehittyminen tutkimusprosessissa

Pyrkimys luoda prosessin kautta taiteellinen teos löytää uomansa prosessin aikaisen aineiston analyysin ja kuvittamisen etenemisen kautta. Aineiston painotuksen valinta tapahtui aiheen lähestymistavan kautta sisältäen teoksen tekemisen realiteetit. Sisällön joudun kuvittamaan visuaalisin keinoin, mutta näen taiteen antavan minulle vapauden kuvittaa sisältöä haluamallani tavalla. Videoteoksen lähtökohtana pidänkin visuaalista kokemusta.

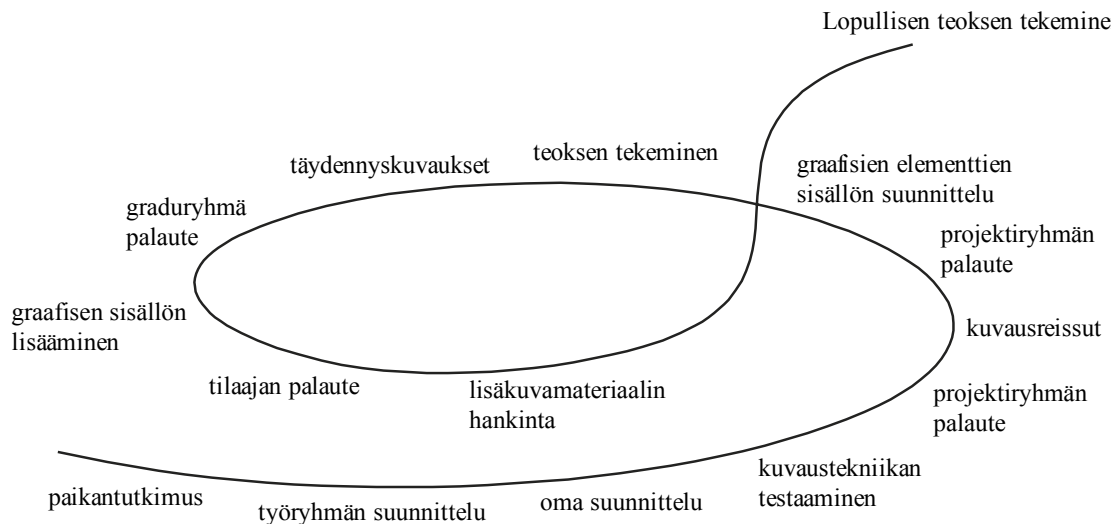
Olemassa olleet resurssit sekä halu tehdä itsenäinen teos ilman suurta tutkimustiimiä rajasivat osaksi teoksen sisältöä. Halusin kuvausten ja sisällön rakentumisen tapahtuvan ilman tarkkaa käsikirjoitusta. Tämä johti ajan kuluessa ja teoksen edetessä aineiston sisällön miettimiseen ja teoksen vaiheittaiseen kehittämiseen. Kuvaaminen on ollut maiseman tutkimista ja se on samalla tuottanut aineistoa. Tällöin aineistoa luomalla tutkimuksen prosessi eteni ja materiaalin sisältö kohdentui. Suureksi osaksi videoteoksen sisältämä kuvamateriaali on paikkasidonnaista sisältöä omien kuvauskohteiden valintojen ja painotusten kautta. Mukana ovat siis vahvasti omat valintani.

Teorian kautta olen ymmärtänyt metsäympäristön ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teorian hyödyntäminen mahdollistaa myös aiheen syvemmän kuvittamisen, jossa mielikuvin ja kuvin kuvitetaan teoksen sisältämää teoriasisältöä. Kehittämisen prosessin aikana pyrin löytämään kerronnan kerroksen sekä tasapainon teorian ja teoksen ulkomuodon ja sisällön väliltä, kuinka olen aineistoa kuvannut ja johon videoteos asettuu. Subjektiiivinen kokemukseni luonnossa ei tutkimuksessa nouse esille vahvana, mutta kiinnostus kokemukseen näkyy valitsemisessä teorioissa sekä visuaalisena sisältönä teoksessa.

Kuvausprosessissa halusin huomioida myös kuvasisällön monipuolisuutta, jotta saan sisältöä eri vuodenaajoista, eri luontotyypeistä ja metsistä. Kuvausvaiheessa lopullinen teoksessa käyttämäni kuvasisältö oli yhä epäselvä, mutta useaan kuvausreissuun jaksottuva valokuvaaminen mahdollisti vierailun uusissa paikoissa sekä kuvasisällön hahmottumisen aiheen sisäistämisen ja teoksen etenemisen kautta.

Projektiluonteisessa tekemisessä tärkeänä osana ovat keskustelut tutkimustiimin kanssa. Pitkä prosessi itse näyttelysuunnittelussa johti laajaan taustateoriaan ja siten näyttelyteoksille syntyivät vankat perustelut. Tutkimustiimin tuki oli tärkeää videoteoksen aiheisisällössä sekä itse aiheen tietouden kasvattamisessa ja sisäistämisessä. Tutkimustiimin muut jäsenet ovat myös vaikuttaneet sisällön luomiseen antaen uskoa visuaalisen kuvakerronnan toimivuudesta ja eritoten siitä, että suunta on oikea tapa tehdä tämä teos.

Kehittämispöressiani kuvaa spiraalimalli, jolloin pöressin eteneminen tapahtuu syklinä eli spiraalina. Tällöin kehittämistutkimuksen eri vaiheet muodostavat kehän, johon kuuluvat perustelun jälkeen organisointi, toteutus ja lopulta arviointi. (Toikko & Rantanen 2009, 66.)

Kuvio 1. Videoteoksen tekemisen ja kehittämistutkimuksen vaiheet

Kehittämistutkimus voi tapahtua yhdessä tai useammassa kehittämisen kehässä. Vaikka useamman kehän malli voi vaikuttaa kehittämispöressin tuloksellisuuteen, näen myös oman kehittämispöressini silmukan sisältävän videoteoksen etenemisen kautta useita kehittämisen vaiheita. (Toikko & Rantanen 2009, 67.) Tällöin useassa vaiheessa senhetkisen tilanteen arvioinnin mukaan lähdetään jälleen kehittämään teosta ja sen sisältöä.

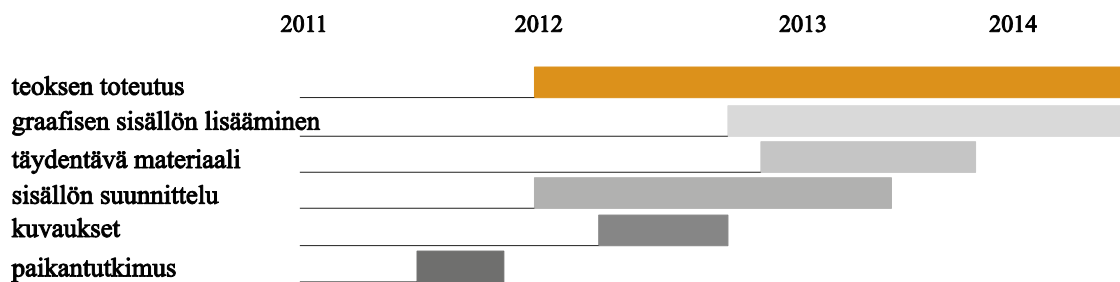
Kehittämistutkimuksen toteuttamiseen auttavat tieto ja taito havaita sekä ymmärrys pöressia kohtaan (Seppänen-Järvelä 1999, 205). Ennen toiminnan aloittamista sen lähtökohdat täytyy olla ensin määriteltynä toteutusta ja sen jälkeistä arviointia varten (Toikko & Rantanen 2009, 57). Ennen produktin kuvaamisen aloittamista mietin näkökulmaa ja videoteoksen visuaalista ja kerronnallista sisältöä. Näitä ovat muun muassa kuinka saan tuotua oman näkemykseni sekä kuinka se on mahdollisimman lähellä totuudenmukaista sisältöä aiheen kuvasisällön ja kerronnan kannalta.

Kokonaisuutta varten jouduin lähtemään ydinkysymyksistä, eli kenelle, mitä ja miksi kuvaan. (Korhonen & Timonen 2003, 11.)

Syntyprosessin kautta rakentuu teoksen lopullinen identiteetti. Eri vaiheiden tekemisen kautta teoksen on kuitenkin kasvettava. (Hyytiä 2004, 127.) Kehittämistutkimuksena toiminnan vaiheet muodostuvat ideoinnista ja suuntapäätöksistä, sekä kokeiluista ja mallintamisesta. Toiminnan alussa kehittämisen perustelun yhteydessä on ensimmäisen ideointivaihe. (Toikko & Rantanen 2009, 59.) Tällöin toin tutkimustiimille ensimmäiset suunnitelmat ja kävimme läpi ensimmäiset keskustelut yhteistyöstä ja sisällöllisistä kysymyksistä.

Suunnitelmamme näyttelyn teoksista, mukaan lukien videoteos, saivat tilaajan hyväksynnän jo aikaisessa vaiheessa. Toteutuksen aikana ideointia voidaan kuitenkin katsoa toisista näkökulmista ja laajentaa. Ensisijaisesti pyritään saavuttamaan asetetut tavoitteet. (Toikko & Rantanen 2009, 59.) Juuri tähän ja monipuoliseen kokonaisuuteen teosten rakentaminen perustuikin. Teokset tehdään myös näyttely-ympäristöön, joka vahvistaa haettua tunnelmaa.

Samiland-näyttelyn kuvittamisprosessi lähti alkuun Timo Jokelan opastuksella tutustumalla Kittilän ympäristöön sekä paikkoihin, joissa on ollut metsäsaamelaista asutusta. Levin päältä avautuvan maiseman kautta näimme konkreettisesti Kittilän metsäsaamelaisten asuinalueet. tarinat maisemassa antoivat alun omaan matkaamme kohti aiheen sisäistämistä sekä näyttelyteosten sisältöä. Samalla aloitin visuaalisen aineiston dokumentoinnin sekä tutustumisen itse maisemaan. Tutkimustiimin näyttelysuunnittelu sekä keskustelut eri teoksista, mukaan lukien videoteos, muodostivat kuvan kokonaisuudesta sekä tarvittavasta teorian ja tiedon määrästä. Se antoi pohjan omaan prosessiini ja aiheen tulkintaan erilaisen median kautta kuin muut teokset.

Kuvio 2. Videoteoksen tekemisen vaiheet aikajanalla.

Oma tehtäväni kuvata ympäristöä tuntui mielekkäältä, vaikkemme ihan aluksi olleet varmoja videoteoksen tekemisestä. Kuvasin kuitenkin paikat ja kokeilin kuvaustekniikoita, joita olin mielessäni ajatellut videon sisältävän. Nopea aikataulu, kokeileva kuvaaminen sekä vielä epävarmuus videoteoksen kuvituksesta aiheuttivat kuitenkin sen, etten ensimmäisellä kuvausreissulla saanut lopulta mielestäni riittävästi yhtenäistä materiaalia muiden kuvausmatkojen kanssa. Silti nämä Jokelan mukana vieraillemamme paikat ovat erityisen tärkeitä menneisyyden kannalta. Niitä ei siis voi eikä kannata unohtaa, koska haluan autenttisia kohteita mukaan teokseen. Kävimme myös useassa kohteessa, muun muassa Taatsin seidalla, Ounasjoella ja seitasaarella, joissa en enää uudestaan käynyt kuvaamassa aineistoa.

Teoksen ensimmäiset ja tärkeät materiaalit ovat nyt kerätty. Teos oli kuitenkin vielä alkuvaiheessa. Mietin kerronnallista sisältöä ja huomasin, mitä teoksesta puuttuu. Ensinnäkin kuvamateriaali ei ollut vielä riittävän laajaa. Ennen seuraavia reissuja mietin mitä materiaalia tarvitsen, jotta saan teokseen kerronnallista kuvasisältöä ja millaisia paikkoja haluan käydä kuvaamassa. Halusin lisää aineistoa eri kohteista ja alueista. Tulevilla kuvausreissuilla huomioin näitä tekijöitä. Lisäksi teosta koostaessani alkoi muotoutua teoksen kerronnallinen tyyli.

Prosessiorientoituneessa kehittämisessä uutta tietoa syntyy koko prosessin ajan tiedonkeruun ja jäsentämisen kautta. Tällöin toiminta perustuu kokeiluihin tehdä toisella tavalla ja johtaa toimintojen kehittymiseen toimijan uuden oppimisen ja kokemusten kautta. Kehitystoiminnan tietoa on toimijoilla sekä näkyvänä että näkymättömänä.

(Ylöstalo 2005, 119, Toikon & Rantasen 2009, 50 mukaan.) Käytännön toiminta ja tarpeet ratkaista ongelmia synnyttävät tietoa toimintaympäristöissä (Toikko & Rantanen 2009, 42).

Luontoa voi oppia tuntemaan ja arvostamaan kuvaamalla sitä. Tällöin kohde luodaan uudelleen ja arvotetaan mielekkäällä tavalla. (Mäkinen ja Taipale 1990, 73, Forssin 2007, 107 mukaan.) Oma tutustumiseni luontoympäristön kuvittamiseen jatkui valokuvaustyöpajojen kautta. Kilpisjärvellä ja Kuusamon Oulangalla valokuvaustyöpaikoissa harjoittelin tekniikkaa sekä kuvasin mahdollista videoteoksessa käytettävää materiaalia. Kilpisjärvi on luonnoltaan erilaista kuin Kittilä, enkä ole kuvittamassa metsäsaamelaisen elinpiiriä sieltä. Samoihin aikoihin saamelaiset kuitenkin asuttivat näitäkin seutuja sekä Kuusamo, joten näin metsän yksityiskohtien kuvaamisen myös näissä maisemissa perustelluksi. Tarvitsin myös materiaalia lisää, eikä minulla ollut mahdollisuutta vierailta ja kulkea Kittilässä enempää. Muualla kuin Kittilässä kuvaamani materiaalin hyödyntäminen on siis minun rationaalinen ratkaisuni. Teoksen autenttisuuteen se ei mielestäni ratkaisevasti vaikuta, koska teos on fiktiivinen esitys. Esittäessäni maisemaa laajoin kuvin halusin kuitenkin materiaalin olevan Kittilästä.

Seuraava kuvausmatkani Kittilään tapahtui talvella. Näyttelyn muut teokset olivat edistyneet, tärkeimpien kulttuurien kuvittavien tekijöiden sisäistäminen edennyt sekä mielikuvani videoteoksen sisällöstä vahvistunut. Halusin käydä kuvaamassa autenttisissa kohteissa, joissa on tiedetty olevan aikoinaan asutusta tai palvontapaikka. Vierailin myös nykyisin Muonioon kuuluvalla Pakasaivolla, jonka Samilandin toimitusjohtaja Ante Aikio halusi mukaan teokseen.

Kehittämistutkimuksena olen kuvannut aineistoa useassa osassa tavoitellen teknisesti ja sisällöllisesti pääsemään aiheeseen syvemmälle ja tallentamaan riittävästi materiaalia. Lähdän oletuksesta ja pyrkimyksestä, että visuaalinen sisältö voi antaa vahvan kokemuksen myös informaatiota tarjoavassa ja rajatusta aiheesta kertovassa produktissa. Elämys voidaan tuottaa myös antamalla matkailijalle mielikuvitusta ruokkivia viitteitä ja vilahduksia (Huttunen 2004, 47).

Reflektio- eli arviointivaiheessa tapahtuu kehittyminen. Kehittämistutkimuksen aikana toimija ajattelee prosessia ja löytää johtopäätöksiä vuorovaikutuksellista ja reflektiivistä kehittämistä varten. (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski 2006, Toikon & Rantasen 2009, 67 mukaan.) Arviointiprosessi kohdistuu kehittämisprosessin tehtäviin, kuten toiminnan perusteluun, järjestelyyn ja toteutukseen. Arvioinnin ja saatujen uusien ideoiden ja näkökulmien kautta toiminnan suuntaa voidaan muuttaa. (Toikko & Rantanen 2009, 82, 114.) Tässä vaiheessa huomasin teoksesta puuttuvan vielä sisällöllinen faktan, eli videoteoksessa ei vielä ollut aihetta kuvittavia muun muassa elinkeinoista kertovia graafisia elementtejä. En myöskään ollut vielä saanut ulkopuolelta palautetta työstä. Omasta mielestäni suunta oli kuitenkin oikea. Teokseen hyvin sopivan musiikin olin myös löytänyt.

Olin valmis näyttämään työtä muille, joten esitin sen projektiryhmälleni sekä soveltavan kuvataiteen kurssi -ryhmälle. Palautteen kautta sain hieman sisällöllisiä kehitysehdotuksia, mutta sitäkin enemmän vahvistusta omaan tekemiseeni. Kehitysehdotukset liittyivät kuitenkin lähinnä paikkoja ja sisältöä kuvaaviin tekstielementteihin, joita itsekkin olin miettinyt teokseen. Pitäydyin aiemmassa päätöksessäni jättää ne pois, koska ne mielestäni rikkovat kuvasisällön kokonaisuutta sekä muuttavat kuvan voimaa painottavaa kerrontaa. Valitsemani musiikki sai positiivista palautetta ja kommentin mukaan kliseisen rummutuksen pois jättäminen oli tervetullut valinta.

Saamani kommentit olivat yksittäisiä mielipiteitä ja lähinnä mahdollisia ehdotuksia eikä ehdottomia mielipiteitä puutteista. Ymmärrän kyllä mielipiteitä täsmentää ja tuoda katsoja tekstein tiettyyn paikkaan. Houkuttelevampaa sittenkin on, että kuvamateriaalin ja aiheen väliin jää varaa tulkinnoille. Muut teoksemme näyttelyssähän antavat vastauksia. Sain myös vahvistuksia omalle näkemykselleni, että teos ei kaipaa näitä elementtejä, jotka jollain tapaa voisivat viedä teoksesta teoksellisuuden, pelkän voimakkaan kuvan esittämän maiseman kokemuksen ja mielikuvien syntymisen. Koska teoksella haluan luoda tunnelman menneestä ajasta, se mielestäni toimii näin. Teoksessa kommentin mukaan on vahva visuaalinen kuvakieli, joka itsessään riittää. Myös käyttämäni tekniikkaa yhdistää valo- ja videokuvaa pidettiin mielenkiintoisena.

Yhdessä projektiryhmän kanssa keskustelut teoksen sisällöstä toivat pohdintaa toteutukseen vaihtoehtojen kautta. Keskusteluihin nousi jonkinlaisen tarinan lisääminen teokseen. Siinä vaiheessa teoksesta puuttuivat maisemaan lisätyt graafiset sisällöt, jotka toivat tarinallisuutta kerrontaan. Myös harkinnassa ollut metsäsaamelaisen jäljet kuvissa eli käytännössä lavastettu sisältö jäi keskustelujen pohjalta pois. Kommentit siis koskivat lähinnä teosta kuvittavaa sisältöä, toisin kuin materiaalia maisemasta, johon tutkimustiimin jäsenet olivat tyytyväisiä. Tutkimustiimin kommentit teosta kuvittavasta sisällöstä rajasivat ja kohdensivat teoksen sisältöä.

Aineiston kuvaaminen ja kuvallinen sisältö kohdentuivat metsän kokemisen ja representoinnin teorioiden mukaan. Ymmärsin, että materiaali jo itsessään sisältää metsäympäristön historiallisen tason oman prosessini kautta. Minulla ei siis tarvinnut luoda viittausta aiheeseen pelkästään itse. Kuvallisen materiaalin monipuolisuuden kasvattaminen oli kuitenkin noussut mieleeni tavoitteeksi.

Kuvamäärän kasvaessa aloin miettiä kuvien kertomaa ja informaation antamista katsojalle. En tehnyt käsikirjoitusta teoksen kuvasisällöstä enkä itse teoksesta, vaan katsoin mihin suuntaan se lähtee menemään koostovaiheessa. Olen ollut avoin kommenteille, mutta mielessäni on ollut toteutuksen realistisuus sekä oma visio teoksesta. Myös käsikirjoituksen kautta juonen ja draaman kaaren lisääminen teokseen nousi esille. Aihetta visualisoimaan päätin graafisien elementtien riittävän. Metsän eläimet ja metsäsaamelaiset antavat kuvasisällön lisäksi vihjeitä kulttuurista ja ympäristöstä.

Pyrkimykseni visuaalisen teoksen tekemiseen haastoi minut kuvallisen ja graafisen sisällön miettimiseen. Koosto-ohjelmassa löysin haluamani efektit, joilla luon toisen kerroksen teokseen. Näin loin hahmoja maisemaan, jotka kuvastavat metsän eläimiä ja metsäsaamelaisten elinkeinoja. Näin sain lisättyä teokseen sisältöä sekä myös näin millaiseksi teos muodostui siinä vaiheessa. Kuvien merkityksellistäminen tavallaan tapahtui vasta koostovaiheessa, vaikka itse kuvat itsessään sisältävät kuvasisällön sekä viitteet paikoista. Lisäsin kuvaan eri tasojen kautta visuaalista sisältöä. Tietosisältöä teokseen sain luotua koostamisen aikana, jolloin grafiikan ja muun kuva-aineiston avulla lisäsin videoteokseen kerronnallisena sisältönä visuaalista kuvamateriaalia.

Metsäsaamelaisista kertovassa näyttelyosiossamme tekstiselostuksen ja tarvittavan tiedon kulttuurista antavat esitteet sekä osin muut teokset. Siksi en koe tärkeäksi ja kokisin osin jopa hankalaksi juonen lisäämisen tässä vaiheessa. Myös teoksen tilaaja koki käytetyn tekniikan ja visuaalisen sisällön hyväksi, vaikka juuri hän näyttelyn sisältöä rakennettaessa on painottanut tiedon antamisen tärkeyttä teosten antaman informaation lisäämiseksi. Hänen palautteenaan oli poistaa tarkasti nykypäivän ihmisen jäljet teoksesta. Myös ehdotustani samaanirummun merkkien lisäämisestä teokseen ei hän pitänyt välttämättömänä, koska niitä on käytetty muualla niin paljon.

Teoksen rakenne muodostui sellaiseksi, että taukoamatta pyörivän teoksen seuraamisen voi aloittaa myös keskeltä. Graafisen sisällön osittainen lisääminen sekä teoksen editoiminen jo julkisesti esitettävään muotoon vaati teoksen saamista lähelle lopullista ulkoasua. Työn tilaajan positiiviset kommentit sekä kehitysehdotukset näyttelytilassa olevaa esitystä varten olivat viimeinen vaihe ennen teoksen valmistumista.

5.2 Kuvallisen sisällön luominen ja rajaaminen

Videoteoksessa lähtökohdaksi näen visuaalisen tunnelman kertoen kuvin lähinnä Kittilän alueen kohteista. Kuvan värien ja äänien sekä grafiikan avulla tuon esille luonnon kiertokulun kulttuurisidonnaisena ympäristönä sekä uskomusten läsnäolon menneessä ajassa. Teos on tehty suoraan paikkaan soveltuvaksi, mutta sisällön ei ole tarkoitus tuoda erityisesti suurta määrää tietoa katsojalle, vaan aistielämys. Vahva kokemus voi herättää mielenkiinnon kulttuuria kohtaan, jolloin myös muut näyttelyteokset voivat saada lisäarvoa visuaalisesta esityksestä.

Kuvallisen sisällön rakennan kokonaisuuksiksi, kuten metsä, tunturit, suo, mystiikka ja vesi. Nämä eri elementit ovat toimineet metsäsaamelaisille eri toimeentulojen ja merkityksien lähteinä. Myös samanismilla ja uskomusmaailmalla oli suuri merkitys metsäsaamelaisten elämässä. Näitä tunnelmia ja mielikuvia olen painottanut heidän kunnioitusta herättävän luonnon keskellä.

Monipuolisen kuvamateriaalin kautta maisema rakentuu videoteoksessa palasista. Kuvauspaikkojen valinnan lisäksi halusin kuvastaa näitä maiseman yksityiskohtia

mahdollisimman monipuolisesti. Pelkkä visuaalinen kuvamateriaali ei riitä, vaan esimerkiksi äänimaailman kautta sain lisättyä kerroksia ja toinen toistaan samaa sisältöä tukevia viestejä. Äänimaailman valinnan kautta sain vahvistettua haluamini kuvasisällön tasoja ja merkityksiä.

Käytetyt kuvakulmat, värimaailma ja valaistus sekä rajaukset vahvistavat haluttua näkemystä ja kokonaisuutta tarjoamalla tietoa paikasta. Tekemäni esitys on siten minun mielikuvani, jota katsoessa katsoja on etäläsnä paikassa kokematta sitä itse. Tällöin katsoja muodostaa mielikuvan tarjotun näkemyksen pohjalta, eikä omakohtaisen kokemuksen pohjalta paikasta. (Forss 2007, 105.)

Kuvasisältönä metsän eri elementit, kuten puut, suot ja vesi korostavat luonnon eriperusteisia arvoja (Lintonen 2011, 147). Aineisto on kuvattu luonnon keskellä – metsässä, suon laidalla tai järven rannalla. Kuvasta on jätetty pois ihmisen jälki, mutta ihminen on tuotu esitykseen. Menneeseen aikaan sijoittuvana teoksena metsäsaamelainen on samalla kuvien sisällä olevassa maailmassa ja katsojana. Luontoa ei ole rajattu kuvan sisään, vaan sen kiertokulku jatkuu kuvan ulkopuolella. Aina välillä kuvan liikkeellä ihminen on rakennettu katsomaan kuvaa ja maisemaa.

Oma toimintani ympäristössä liittyi kuvamateriaalin keräämiseen sekä maisemaan tutustumiseen ja sen kokemiseen. Videoteoksen tarkoitus on visuaalisin keinoin symbolien ja metaforisien mielikuvien avulla tuoda konnotaatioita ja sitä kautta merkityksiä katsojalle. Tavoitteena on visuaalisin keinoin luoda kokemus paikan hengestä sekä rakentaa ympäristökokemus. Tietty paikan henki tekee paikasta kokemuksellisesti erityisen ja muistiin painuvan. Paikan identiteetin omaleimaiset piirteet voivat perustua muun muassa historiallisiin tapahtumiin tai erityisiin luonnonmuotoihin. (Nikula 2012, 7, 16, 45.)

Kuvan katsojalle synnyttämiin merkityksiin voivat vaikuttaa muun muassa käytetty väri, rajaaminen, sommittelu ja perspektiivi. Esimerkiksi perspektiivin valinnalla voidaan katsoja asettaa tietynlaiseen asemaan suhteessa esitykseen. Valokuvat eivät yllä näkymän tallentamisessa näkemisen tasolle. Voin kuitenkin luoda kokemusmaailman teokseen lisäämällä visuaalista materiaalia joka vaikuttaa aistien kautta. Aistimellinen ja käsitteellinen kokemus ovat kokemuksen kaksi puolta. Elämyksen ja sen merkityksen

yhdistyessä muodostuu kokemus. Kuvasisältöä koostaessani seuraan, kuinka tuotos vastaa omaa mielikuvaani paikasta. (Nikula 2012, 45, 47, 60, 63.)

Koen, että oman videoteokseni sisältö ja tekotapa sijoittuvat informaation antamisen ja subjektiivisen kokemuksen välimaastoon. Valokuva voi olla kuvaajan subjektiivisen luovuuden näkemys tai toisaalta kuvaus todellisuudesta (Seppänen 2001a, 64). Pyrkimys kuvatessani on nähdä kuvasisältö visualisointina aiheesta, jolloin kuva olisi ikään kuin tekstiä, jota voi tulkita. Kuvaaminen on kuitenkin luovaa toimintaa, jolloin todennäköisesti muut eivät näe samaa kuin valokuvaaja itse. (Burnett 2004, 12–14.) Tavoitteena kuitenkin on, että kokonaisuus, ympäristö ja lopullisen videoteoksen aihe, antavat katsojalle riittävästi mielikuvia kertomaan aiheesta.

Digitaalista valokuvaa pidetään keinotekoisena sen muokattavuuden johdosta (Seppänen 2001b, 167). En näe teoksessa kuitenkaan ristiriitaa muun muassa värisävyjen muokkaamisessa, koska paremminkin sitä kautta olen pyrkinyt hakemaan kuvasisällöstä autenttisemmän näköistä. Mennyttä aikaa visualisoimakseni muutin kuvat värittömämmiksi ja loin kontrastisen ja loivan kuvan vaihtelua. Myös nykyihmisen jälki muun muassa sähkölinjat, hakkuuaukeat, asutukset yms. olen poistanut kuvista, jotta menneisyyden autenttisuus korostuu.

Kuvien ja värimaailman avulla tarjoan katsojalle visuaalisen kokonaisuuden ympäristöstä. Luonnon ja pohjoisen merkitys sekä käytännönläheisyys korostuvat ja paikan historian ulottuvuudet tulevat esille (Valkeapää 2011, 80). Puhuttelevan kuvan tekemiseen auttaa valokuvauksellinen näkemys. Omintakeisien eikä vain todellisuutta jäljittelevien kuvien kuvaamista edesauttaa kohteesta kuvattujen kuvien suunnittelu. Kuvan sanomaa ja vaikutusta voi lisäksi tehostaa valokuvauksellisin keinoin.

En hakenut aina visuaalisesti kauniita kuvia, koska metsäsaamelaisetkaan eivät tarkastelleet ympäristöä visuaalisien tekijöiden mukaan. Kyseessä on taiteellinen teos eikä ainoastaan tutkimus, jonka pohjan olemme tehneet näyttelyn sisältöä varten. Hyödynsin tätä tietoa valitsemalla kuvattavat alueet ja sisällöt, lisäämällä teokseen metsäsaamelaisille tärkeitä elementtejä, kuten shamanismi, asumukset, sääolosuhteet ja elinkeinot. Kuvat kertovat metsistä, eläimistä, vesistä ja luontoympäristöstä, joita he hyödynsivät pyynti ja keräilykulttuurissaan.

Valokuvaajan etsiessä metsässä kuvattavia kohteita syntyy kokemus paikan luonteesta. Päätökseen kuvata kohde vaikuttavat muun muassa odotukset sekä tilaan orientoituminen. (Lintonen 2011, 204.) Paikkojen esittäminen sellaisina kuin ne aikoinaan olivat, on haasteellista. Muun muassa Taatsin seita on osittain tuhottu, kun sen lakikiveys on vieritetty alas (Äikäs 2011, 67). En siis pystynyt kuvaamaan kohdetta sellaisena kuin se on joskus ollut.

Kittilässä on paljon muinaishistoriallisia paikkoja, joihin on merkitty olleen pyyntikuoppia ja historiallisia asumuksia. Haasteena niiden kuvaamisessa kuitenkin on se, ettei kyseisillä paikoilla oikeastaan enää tänä päivänä näy näitä jäänteitä. Toisaalta teoksen tarkoitus ei ole kertoa näistä paikoista tänään, vaan viedä katsoja maailmaan, jossa kyseiset paikat yhä olivat metsäsaamelaisten käytössä. Pyrkimykseni oli jotenkin ulkopuolisena havainnoijana tavoittaa näiden paikkojen henki. Sen saavuttamista auttoi tiedostamani paikan ja metsäsaamelaisten historia.

Se paikan historia oli kuitenkin jotenkin saatava siirrettyä videoteokseen. Taiteen kautta representoin mielikuvia menneestä ajasta ja ihmisestä siinä maisemassa. Rakentamani teoksen kautta paikkojen merkityksellistämisen ja kulttuurin esiin tuonnin aloitin ensinnäkin olemalla siellä itse. Havainnoinnin ja kuvaamani aineiston keinoin näin mielessäni paikan kokemuksen myös katsojalle. Kokonaisuuden kautta halusin viestieni olevan kulttuurin elinympäristöä kuvittavat, käsitteelliset mutta silti monitulkintaiset ja -kerrokselliset. Representaation kautta siten heijastan paikan olemusta menneisyydessä ja vien katsojan sinne.

Kuvatessani paikoissa koin henkilökohtaisesti metsän ja paikan aistieni kautta. Pelkkä kuvan katsominen metsästä ei ole katsojalle aistillinen kokemus. Aistit toin mukaan teoksen visuaalisuuden ja äänimaailman avulla. Itse kokemastani paikasta loin teokseen kertomuksen eri aikajaksosta. Jo itse paikanpäällä ollessani näin paikan teoksen ja katsojan silmin. Metsän historia ja muinaisuus olivat havaitsemisen ja ajatusten kautta läsnä. Silti kuvatessa ymmärrettävää oli, että maiseman visuaalinen kokeminen nousi välillä aistillisten kokemusten yläpuolelle. Kuvaaminen kun vaatii paljon keskittymistä osakseen.

Videoteokseen kuvasin vanhojen karttapohjien merkintöjen kautta autenttisia kohteita. Pakasaivon ja Taatsin seidan kuvaaminen toi autenttiset ja historiallisesti tärkeät sekä fyysisesti erottuvat paikat mukaan aineistooni. Videoteokseen käyttämäni kuvamateriaalin valinta tapahtui kerronnan ja visuaalisuuden ehdoilla. Prosessin alussa ja lopussa pyrin lisäämään kerronnallisen kuvasisällön määrää lisäämällä kohdennettua materiaalia paikoista sekä luontotyypeistä.

Pyrin lisäämään siten elementtejä menneistä ja jo muuttuneista luonnon olemuksista muun muassa vuosisatoja ja -tuhansia sitten olleesta jäkälämetsän metsätyypistä. Lisäsin myös kuvaa autenttisista kohteista muun muassa Immeljärven rannasta, jossa on ollut aikoinaan asutusta. Haastetta menneen ja nykypäivän erottamista toisistaan kuvaa muun muassa se, että kuvat otin autotieltä. Tällöin paikan autenttisuutta voi miettiä monesta näkökulmasta. Paikka on ollut autenttinen, mutta ajan myötä sen merkitys on muuttunut. Silti sekin paikka yhä kantaa historiansa, jonka tuon teokseen.

Halusin kuva- ja videomateriaalin kautta tuoda myös metsäsaamelaisille tärkeiden luonnonvoimien, kuten ukkosen, tuulen, veden ja auringon voimaa. Näiden lisäksi lisäsin pyhiä kohteina huomaamattomampina muun muassa puron ja metsän yksityiskohtia. Ounasjoen lisääminen merkittävänä paikkana metsäsaamelaisille oli itsestänselvyys, vaikka ensimmäisellä kuvausreissulla siellä vieraillessani kuvamateriaalin visuaalinen kuvaustapa oli vielä etsinnässä. En siis hyödyntänyt siellä jatkossa käyttämäni aikakuvaustekniikkaa.

Vaikka näemme maiseman kokonaisuutena, halusin kuitenkin ottaa mukaan luonnon yksityiskohtia kuvaamalla tele-objektiivilla ja syväterävyyttä pienentämällä. Jan Kailan (2002) mukaan kuvan epäterävyys eroaa luonnostaan näkemästämme kuvasta ja kuva voidaan siten nähdä keinotekoisena ja kamerataiteena (Kaila 2002, 82). Silti mielestäni silmämme on myös tottunut näkemään näitä kuvaajan käyttämiä teknisiä tehokeinoja. Rakensin metsäsaamelaisen katsomaan maisemaa videoteoksen kuviin rakentamani liikkeen kautta. Kuvaustekniikkojen avulla toin teokseen myös visuaalisuutta ja eri kuvakulmia metsän näkemiseen.

Perinteisen valokuvan ja käsitteellisen kuvan väliset tulkinnat eroavat toisistaan. Molemmat tasot sisältävä materiaali voivat kuitenkin yhdistyä muodostaen molempia

tukevan sopusoinnussa olevan tulkinnallisen kokonaisuuden. (Anttonen 2005, 183.) Useiden käyttämieni tekniikoiden halusin näin linkittyvän teoksessa saumattomasti yhteen. Teoksen kuvamateriaali voidaan pitää käsitteellisenä, koska pyrin mielikuvien kautta kertomaan tarinaa kuvien sisällä. Fiktiivisen sisällön, mutta silti autenttisten paikkojen kautta, rakentuu teoksen dokumentaarinen ja tarinallinen olemus.

Pääkuvaukset tapahtuivat siis ennen itse videoteoksen koostamisen aloittamista. Kuvaustekniikkojen toimivuutta olin kuitenkin testannut ja todennut itselleni mieluisaksi. Videoteos rakentui Adobe After Effects -ohjelmalla, jolla tehdään kuvakompositioita, animaatioita ja liikkuvaa grafiikkaa. Aineiston tein kokonaisuuksiksi yhdistämällä valokuvat ja videot sekä lisäksi lisäämällä tähän grafiikan ja musiikin.

Haluamani musiikin löysin Creative Commons käyttöoikeuksien internetin musiikkiarkistosta. Videoteoksen kuvien luomaa tunnelmaa voimistaa *ambient*-musiikin kategoriaan lokeroitava musiikki. Kivisen (2013) mukaan ambient-musiikkia pidetään usein ajattelua edesauttavana ja siten rauhoittavana. Se kuitenkin on myös aistien, ympäristön ja tilan identiteettiä kokonaisvaltaisesti huomioivaa musiikkia. (Kivinen 2013, 166.) Musiikkivalintani korostavat mielestäni hyvin teoksen visuaalisia ja sisällöllisiä viestejä. Musiikki tuo myös draamankaarta ja voimaa kuvasisältöön jaotellen myös sisällöllisiä kokonaisuuksia. Musiikkia voisi kutsua visuaaliseksi ja musiikkikuvaelmaksi, joka kuuluu elimellisesti osaksi muuta teoksen visuaalista materiaalia (Youngblood 1993, 21).

Teoksen toteutuksessa kamera ja kuva olivat minulle väline tutkia maisemaa. Maisemassa heränneitä mielikuvia toin esille teoksen koostamiseen käyttämäni ohjelman kautta. After Effects sallii monipuolisen efektien tekemisen, jota hyödynsinkin teoksen kuvien aikaa nopeuttamalla ja hidastamalla sekä tekemissäni animaatioissa. Aineiston tutkiminen tapahtui siis pitkälti myös ohjelmassa, jonka avulla tarkastelin kuvaamaani materiaalia. Tein teokseen useita kokonaisuuksia, joita täydensin ajan myötä uuden materiaalin ja lisäämäni graafisien elementtien kautta. Näillä elementeillä toin visuaalista ja metsäsaamelaisten maailmaan viittaavaa videoteoksen kerronnallista sisältöä.

Videoteokselle muodostui monta vaihetta, joita arvioin itsenäisesti sekä tutkimustiimin kanssa. Teokselle muodostui rakenne, jota en lähtenyt enää muuttamaan. Ajan myötä lisäsin näihin kokonaisuuksiin lisää sisältöä ja useaan otteeseen muokkasinkin teosta paremmaksi. Tutkimustiimin kommentit sisällöllisistä elementeistä vaikuttivat teoksen sisältöön osan sisällöstä karsiutumalla. Tutkimusprosessin ja teoksen edistymisen eri vaiheet vaikuttivat siten paljon lopputulokseen.

5.3 Ajan tunnun etsiminen kuvallisin tehokeinoin

Ajan luonnollinen kuluminen luo luontoon ja jättää pintoihin ajallisen muutoksen – syvyyden. Ne muutokset näkyvät ilman paikan historian tuntemustakin (Relph 1993, 28, Forssin 2007, 84 mukaan). (Forss 2007, 84.) Paikkojen historiaa ja kerroksellisuutta sekä ajan mennyttä kulumista visualisoin käyttämieni kuvan tehokeinojen kautta. Nimenomaan aikakäsitys oli yksi etsimistäni teoksen päätekijöistä. Ajan kulumisen sain rakennettua manipuloimalla kuvallisen sisällön nopeutta.

Formaattina video koostuu peräkkäisistä kuvista, joita on noin 24-30 kuvaa sekunnissa. Katsoessamme sarjaa peräkkäisistä kuvista, muodostuu liikkuvan kuvan illuusio. Kuvan vaihtumisen nopeutta varioimalla hyödynsin ajan kulun kuvastamisen näyttämistä. Jos hallussani ei ollut valokuvamateriaalia pitkää videota varten, venyitin yksittäisien kuvien kestoja. Samalla rakensin rauhallisia ja pysähtyneitä hetkiä, joilla korostin jokaisen hetken ja yksityiskohdan tärkeyttä metsäsaamelaisen maailmassa. Teknisin keinoin luotu aikaperspektiivi herättää kokemuksen historiasta ja ajankulusta, toisaalta jokaisen hetken merkityksestä ja pysähtyneisyydestä.

Kuva 19. Maiseman kuvaus sarjakuvauksen (timelapse) keinoin. (Kuva: Tommi Kohonen)

Kuvien aikaväliä muuttelemalla saadaan aikaan nopeutettu video ja mielikuva ajan nopeammasta kulumisesta. Käyttämäni tekniikka on timelapse-kuvausta. Se on nykyisin varsin yleinen kuvaustyyli, jolla valokuvista luodaan nopeutettu video. Tekniikassa otetaan siis valokuvia jalustalta esimerkiksi 1-30 sekunnin välein. Tämä materiaali koostetaan editointiohjelmassa videoksi, johon tapahtuvat piirtyvät siis selvästi nopeutettuna. Yhden sekunnin välein otetut kuvat luovat siten n. 25-kertaisen nopeutuksen. Kuvan 19 mukainen pilven muutos tapahtuu siten teoksessa muutamassa sekunnissa. Otettujen kuvien väli riippuu maiseman liikkeen nopeudesta sekä valotusajasta ja siten myös kuvaajan mielikuvasta lopullisena videona.

Mediana videoteos sisältää elokuvan kaltaisia elementtejä, mutta elokuvallisen tarinan kerronnan puutteen takia näen teoksen yhdistelmänä kuvan ja ajan luomia merkityksiä. Kuvan ja kuvatun kohteen tai maiseman samankaltaisuuden loin muun muassa metaforisesti. Valon, heijastusten ja varjojen vaihtelu ja rytmi osoittavat ajan kulun (Forss 2007, 116). Nopeutetussa videossa tämä on voimakkaasti esillä. Videoteoksen katsoja kohtaa esittämäni paikat aistein. Ilmaisuvoimaa teokseen toin värimaailman kautta, josta tein kontrastisen ja vähäisen värikylläisyyden sisältävän sekä myös vaihtelevasti sinertävän ja lattean. Näillä efekteillä loin mielikuvan menneestä. (Nikula 2012, 63, 65.) Valokuvien digitaalinen kuvankäsittely eli kuvamanipulointi liittyy valokuvataiteeseen. Se on siinä eettisesti sallittua, koska taiteen sisältö ja totuusarvot ovat taiteilijan luomia. (Makkonen 2010, 51.)

Maisemakuva voidaan jakaa kolmeen osaan eli etu-, keski- ja takaosaan. Kuvan rajauksen vaihtelu miellyttää ihmisen mieltä sekä antaa vaihtelua että virikkeitä kuvan seuraamista varten. (Lintonen 2011, 40.) Valokuvaajan tekemällä kuvan vahvalla rajaamisella sekä liikkeellä kuvasta voidaan tehdä latteista kuvista erottuva, mieleen jäävä kuva paikasta. Katsojaa kiinnostavia aspekteja kuvassa voivat olla kuvan kauneus, tuttuus, vieraus, pelko ja viehätys. (Lippard 1997, 182.)

Käyttämäni visuaaliset keinot ja valokuvan representatiiviset kytkökset luovat mielestäni haastavan kuvan katsojalle. Teoksen maailman käsittäminen vie moniaistiseen tulkintaan sisällöstä. Nikulan (2012) mukaan maiseman kokeminen painottaa visuaalisia ominaisuuksia. Ympäristöstä mielikuvaa luovat myös maiseman muut kuin visuaaliset elementit esimerkiksi äänimaisema. Ihminen toimii useammalla

kuin yhdellä aistilla, jolloin eri aistiärsykkeet yhdistyvät kokonaisuudeksi. (Nikula 2012, 65, 66.)

5.4 Graafinen sisältö aiheen kuvittajana

Perusaistien eli äänen, tunnon ja hajuaistin lisäksi muun muassa tekstuurin, värin ja valoisuuden kautta on lähestytty menneisyyden aistimaisemaa (Äikäs 71). Silja Nikula (2012) kutsuu koherenssiksi tekijää, jossa kuvan elementtien välille tehdään visuaalinen yhteys ja koossa pitävä voima. Tällöin ristiriita ja harmonia, kuten myös toisto ja variointi voivat muodostaa visuaalisen yhteyden (Salo 2000, 142, Nikulan 2012, 142 mukaan). (Nikula 2012, 142.)

Jouko Aaltonen (2006) kuvaa nimityksellä etnofiktio elokuvia, jotka sisältävät sekä fiktiivisiä että kokemuksellisia osia. Yhdistelemällä näitä aineksia luodaan uudenlaista todellisuutta. Fiktiiviset ainekset voivat olla peräisin esimerkiksi fiktiivisistä kertomuksista ja myyteistä. (Aaltonen 2006, 90.) Näen ainakin ajatuksen tasolla vahvoja yhtäläisyyksiä videoteoksen ja etnofiktiivisen elokuvan välillä. Kokemukselliset elementit muodostuvat subjektiivisesta kokemuksesta ja luonnon kuvittamisesta sellaisena kuin se on. Toisaalta myös taustakartoituksen kautta saadusta tiedosta metsäsaamelaisuudesta. Silti teoksen kuvittama maailma on fiktiivinen sisältäen paikan myyttien kerrostumat.

Teokseen halusin siten lisätä fiktiivistä, mutta aihetta kuvastavaa sisältöä. Tarvitaan kuitenkin jokin yhdistävä tekijä, jonka kautta muodostuu yhteys fiktiivisen ja kokemuksellisen sisällön välille (Nikula 2012, 114). Forssin (2007) mukaan kertomuksien kautta nämä fiktiiviset elementit paikan historiallisena ulottuvuutena voivat vaikuttaa mielikuvaan paikasta (Forss 2007, 110). Maisemakuvien yhtenä konventiona on maisemaan luonnostaan kuuluvan näkyvän sisäisyleisön käyttö (Sepänmaa 2007, 17).

Realistista valokuvaa voidaan joskus pitää liiankin konkreettisena. Metaforien kautta kuvien muodostamaan realistisempaan maailmaan lisäsin toisenlaisen käsitteellisen maailman. (Nikula 2012, 123–124, 130.) Kokeilujen kautta keinoksi lisätä teokseen sisältöä muodostui graafisen sisällön käyttö. Teoksen fiktiivistä ja informatiivista puolta

lisätäkseen loin animoiduista graafisista elementeistä kuvituksen metsän eläimistä sekä metsäsaamelaisista. Teoksessa luonnon ja ympäristön merkityksellistäminen tapahtuu valokuvaamisen prosessin kautta, mutta myös lisätessäni grafiikkaa koostaessani teosta. Metaforien kautta kokemus ja ymmärrys aiheesta mahdollistuvat. Hall puhuu representaation tarkoituksesta, symboliikasta, merkityksistä ja tulkinnoista. Näitä voidaan tulkita analysoimalla materiaalien muotojen, kuten merkkien, kuvien, tarinan, sanojen ja äänien kertomaa (Hall 1997, 9).

Nopeutettuun videoon olen lisännyt hidastettuja graafisia elementtejä tuomaan teokseen aiheisältöä. Tämä graafinen sisältö syväterävyyksineen ja liike-epäterävyyksineen on tyyli, mitä lähdin aluksi mielikuvissani hakemaan, mutta löysin vasta myöhemmin keinon luoda sen. Kuvallisena metaforana olen tehnyt liikkuvan materiaalin tarkoituksella epäselväksi ja grafiikkana erottuvaksi sisällöksi. Animoidut hahmot ovat eläviä esittäen maailman symbolisemmin. Toisaalta ne ovat mielikuvituksen maailman objekteja ja muodostavat mielikuvituksellisia metaforia. Kuvien avulla hakemani teoksen suhde menneisyyteen vahvistuu.

Kuva 20. Koosto-ohjelmassa yhdistyy kuvasisältö ja kuvittava grafiikka. (Kuva: Tommi Kohonen)

Symbolinen merkityksenanto vihjailee tarinasta ja katsoja viedään mysteerin maailmaan (Minn 2010, 18). Animoidun graafisen sisällön tein videosta muokkaamalla sen yksiväriseksi sekä hidastamalla liikkeen ja tekemällä siitä epätarkan. Merkityksien välittäminen ja tuottaminen tapahtuu viitteiden ja muistumien kautta, joita olen hyödyntänyt videotaiteen mahdollisuuksien kautta. Kaksi kerrosta limittyvät kerronnalliseen jännitteelliseen tunnelmaan muodostaen elokuvan mikromaailman.

Kuvataiteessa animaation hyödyntäminen teoksissa on yleistynyt monen teoksen sisältäessä animaation elementtejä (Saarinen 2010, 8). Digitaalisten medioiden yleistyminen on myös monipuolistanut animaation keinoja. Animaattori Tatu Pohjavirran (2010) mukaan perinteisessä animaatiossa esine muuttuu elolliseksi liikkeen kautta. Katsoja tulkitsee hahmoa liikkeen kautta ja sille rakentuu identiteetti. (Pohjavirta 2010, 37, 39.) Hahmot voivat luoda kuvaan tapahtuman ja kertomuksen (Mikkonen 2005, 194, Nikulan 2012, 131 mukaan).

Teoksen tekemiseen ja sisältöön vaikutti myös materiaalin yhtenäisyys, koska kokonaisuudesta halusin yhtenäisen ja sen osista toinen toistaan kannattelevan. Esteettistä muotoa haen yhtenäisellä kuvasisällöllä sekä sujuvalla kerronnalla tunteisiin vetoavan äänimaailman lisäksi. Taideteoksesta syntyy aistein havaitsemalla esteettinen kokemus (Sennett 1990, xii, Forssin 2007, 57 mukaan). Esteettinen sisältö voi herättää mielenkiinnon ja lisää mahdollisuuksia syntyville merkityksille ja miellelyhtymille omaan kokemusmaailmaan (Nikula 2012, 16).

6. Yhteenveto

Tutkimustehtävänäni oli valokuvata kuva-aineistoa Kittilästä ja pyrkiä aineiston ja videoteoksen kautta esittämään menneisyyden metsäsaamelaisen kulttuurin elinympäristöä. Lisäksi jouduin pohtimaan kuvallisen esittämisen merkityksiä kontekstissaan, eli kuinka välittää metsäsaamelaisuutta koskeva sisältö visuaalisin keinoin ja katsojalle vaikuttavin aistihavainnoin. Videoteoksen tekoprosessin lähtökohdat sisältyivät tutkimustiimin näyttelysisältöä koskeviin suunnitelmiin. Aineiston dokumentoimisen, kehittämistutkimuksen ja prosessinaikaisen arvioinnin kautta videoteoksen sisällön oli määrä kohdentua.

Tehtäväkseni muodostui maisemaan tutustuminen ja sen kulttuurillisten ja historiallisten kerrosten esittäminen videotaiteen keinoin. Maiseman, paikan ja merkitysten moniulotteisen sisällön yhteen kietominen vei minut sisään metsäsaamelaisten maailmaan ja ajasta toiseen. Teoksen tekijänä ja viestin välittäjänä minun oli itse koettava paikat, tallennettava ne ja tuotava esiin niiden paikkojen henki.

Tutkimukseni lähtökohtien ja tavoitteiden saavuttamiseksi löysin autenttisen aineiston kuvaamiseen keinot teoriakirjallisuuden ja kohteen arvojen ymmärryksen kautta. Aiempien tutkimuksien tapaan visualisoimisen prosessiin tuli vahvasti mukaan paikan hengen ja historian kokemus ja välittäminen teokseen. Tämän tein kuvaamalla autenttisissa kohteissa ja videoteoksen visuaalisen sisällön kautta.

Aistien kautta havaitsemme ja tulkitsemme kaikkea ympärillämme. Samoin sisällöllisin viestein ja vahvin kokemuksin toin mukaan eri aisteja mukaan teoksen katsojan tulkintaan. Onnistuakseni siinä tutustuin näiden viestien antamisen keinoihin. Minun oli kyettävä kokemaan esittämäni asiat ensin itse. Videoteos tarjoaa näyttelytilassa matkailijalle omakohtaisen kokemuksen menneen ajan metsän aistiympäristöstä. Tämän mahdollistaa kehittämistutkimuksen kautta mukaan tulleet representaation ja visualisoinnin keinot ja sitä kautta rakentunut teoksen sisältö.

Aiheen lähestyminen soveltavan kuvataiteen prosessin kautta, toi tutkimuksen tärkeäksi osatekijäksi myös videoteoksen tekemisen ja sen luoman representaation. Paikan ja kulttuurillisen ympäristön menneisyyden kuvittaminen mahdollistui aktiivisen kehittämisprosessin kautta. Taiteellinen lähestymiskulma tarkoitti sisällöllistä vapautta, mutta silti tutkittu tieto tutkimusprosessin taustalla antoi suuntaviivat videoinstallaationkin visualisoimisessa ja toisen kulttuurin kuvittamisessa.

Videoteos kadonneen kulttuurin representaationa vastaa omia odotuksiani. Ilman paikan historiaan ja aiheeseen tutustumista teos olisi varmasti aivan erilainen. Metsän aikatasojen tuominen teokseen tapahtuu maailman visuaalisoimisen kautta. Menneisyys ja myytit ovat voimakkaita tarinoiden aiheita. Kokonaisuuden kautta toin tämän tarinan maailman katsojan nähtäväksi ja eletäväksi. Tutkimus nojaa paljon tutkimuskirjallisuuden hyödyntämiseen prosessissa. Sitä kautta teoksen tekeminen tapahtui tutkimuksen kohdentumisen kautta ja teoksen sisältö saivat suuntansa. Lisäksi teorian kautta löysin itse etsimäni elämyksen ja kerronnan toteuttamisen kanavat.

Teoksen etenemisen vaiheet syntyivät ajan kuluessa ja myös muun näyttelyn rakentuessa. Teoksen sisältöä sekä omaa tapani luoda teos voidaan tarkastella esittämisen autenttisuuden kautta. Autenttisuuden käsite, liittyen teoksen tekemiseen, on prosessissa monella tapaa mukana. Jos päämääränä olisi ollut laajempi tietosisällön tarjoaminen, teos olisi muotoutunut erilaiseksi. Silti pidän tietosisällön oikeellisuutta tärkeänä tekijänä teoksessa ja tutkielmassani. Ehkä sen vähäinen näkyvyys, kuitenkin moniulotteisuus ja siten tulkinnanvaraisuus, pitävät teoksen vahvemmin kiinni eettisyydessä kuvallistaa toista kulttuuria.

Teoksen merkitys tässä tutkimuksessa on sen sisällön antama vahva mielikuva, ulkomuoto ja tunnelma. Se, että se antaa vihjeitä sekä on paikkasidonnainen kuvitus ympäristöstä. Se on myös oma näkemykseni ja valintani, kuinka toteuttaa tällainen teos soveltavan kuvataiteen sekä oman osaamisen ja kiinnostuksen kohteiden kautta. Teos on loppu tulema siitä, miten tutkimusprosessin kautta olen lähtenyt vastaamaan siihen miten teoksen voisi toteuttaa.

Tutkimukseni johtopäätöksinä voin todeta, että moniulotteista aihetta on käsiteltävä moniulotteisesti. Mukaan ottamani käsitteet tulivat mukaan prosessin aikana ja sen niitä

vaatiessa. Lapin saamelaista historiaa koskevissa tutkimuksissa on painotettu luontoyhteyden tärkeyttä. Kuvituksen kautta menneeseen aikaan sijoittuvana videoteoksena sille on hankala etsiä vastaavaa aiempaa toteutusta. En löytänyt vastaavia esimerkkejä ajan ja paikan sekä kulttuurin kuvittamisesta. Jouduinkin keräämään ja yhdistelemään usean eri tieteellisen alan tutkimuksia.

Toisissa paikan kokemisen ja taiteen tekemisen tutkimuksissa subjektiivinen kokemus on voinut olla tärkeämmässä roolissa. Aiheen sisäistämisen ja teoksen etenemisen kautta löysin maisemasta aikaulottuvuuden ja aloin nähdä paikan ajattomana. Käsitin maiseman metsäsaamelaisten toimintojen kokonaisuutena. Siitä kokonaisesta maisemasta löysin yksittäisiä paikkoja, joiden merkitykset minulle syntyivät jo kuvaustilanteessa kokiessani maisemaa itse.

Dokumentaarisen kuvauksen kerronta asiasta, jota ei enää ole nähtävissä kuin vain aistimaailmassa, tarinoissa ja paikan historiassa, vei tutkimukseni ja minut yli tieteen alojen rajojen. Tilaaja antoi tutkimustiimillemme vapaat kädet, eikä myöskään videoteoksen osalta rajannut sen sisältöä ja siten tekoprosessia. Siitä syystä yhteistyö toimi hyvin, vaikka paremman palautteen kautta teosta olisi voinut kehittää yhä enemmän tilaajan haluamaan suuntaan.

Videoteos on näkyvä teos näyttelyssä antaen informaatiota tarjoaville teoksille vastapainona elämyksen maailman. Muiden taiteen tekijöiden tavoin löysin taiteen kautta keinon luoda fiktiivisen kertomuksen. Tutkimukseni johtopäätökset osoittavat vastaavien tutkimuksien tavoin, että sisällön välittäminen teokseen tutkimusprosessin kautta on mahdollista. Tutkimus osoittaa, että videoteos on tällä tavalla toteutettuna hyvä ja joustava väline historiallisen ajan ja aistimaailmallisen sisällön esittämiseen.

7. Pohdinta

Samiland-projektin kautta toteutui soveltavan taiteen tutkimuksen ja taiteen tekemisen sekä matkailuorganisaation tarpeiden yhdistäminen. Lisäksi taiteen tekemisen lähtökohdat ja esitystavat saivat uuden toteutusympäristön. Tutkimuksen mukaan ottaminen taiteen tekemiseen oli itselleni uusi asia. Prosessin aikana selvisi, että eettiset kysymykset taiteen tekemisessä ja vieraan kulttuurin visualisoinnissa vaativat tarkkaa ja johdonmukaista tutkimusta.

Tutkimus osoittaa, että menneen ajan ja ympäristön kerroksien kuvallistaminen on mahdollista visuaalisen kuvan ja sisällön keinoin. Formaattina video ja esitysympäristönä tietoa ja tunnelmaa sisältävä näyttelytila, vahvistavat teoksen antamia viestejä. Taiteellinen teos yleisesti tietoa tuovassa näyttelytilassa nostattavat varmasti ajatuksia katsojissa. Kehittämisprosessin kautta muodostunut kuvallinen kertova sisältö visualisoi kuitenkin aihetta mielikuvia luomalla.

Soveltavan taiteen kautta tehty tutkimuksellinen sisällön lähestyminen mahdollistaa kuitenkin taideteosten hyödyntämisen laajemminkin esimerkiksi museoissa. Tutkimustiimi sai ymmärrystä yhteistyöstä matkailusektorin kanssa ja rakensi tulevaisuudelle mahdollisuuksia toteuttaa yhä haastavampia projekteja. Kulttuurin kuvittaminen taiteen keinoin antaa museoille ja näyttelytiloille monipuolisia uusia mahdollisuuksia.

Taideteokset esittävänä taiteena toimivat mielenkiintoa herättelevinä ja tarkempaa tarkkailua vaativina teoksina. Näyttelytilaan tehty paikkasidonnainen teos videoformaattina tarjoaa vahvoja keinoja viedä sisällöllinen viesti eteenpäin katsojalle. Visuaalinen ja monia aisteja houkutteleva sanoma antaa ajatuksille ja mielikuville vallan. Näen sen faktatietoa tarjoavan näyttelyesineistön ja tekstien vastakohtana, mutta sisällöllisesti ja informatiivisesti kokonaisuuteen hyvin sulautuvana. Representaation ja kuvallisen kerronnan kaikkia mahdollisuuksia ei siten näissä ympäristöissä mielestäni

ole vielä täysin hyödynnetty. Videoteosten yleistettyä taiteelliselle, mutta dokumentaariselle sisällölle, voisi olla tilausta yleisemminkin.

Suomalaisen luontoympäristön ja menneen ajan kulttuurin kuvastamisen keinot ovat yhdistettävissä muihinkin alkuperäiskulttuureihin sekä ympäristöihin. Metsä ja luonto ovat aina olleen merkittävässä roolissa suomalaisissa elämässä ja tarinoissa. Metsän visualisoiminen sisältämään kulttuurillista sisältöä voidaan kuitenkin nähdä viittaavan menneisyyteen nykyisessä kaupungistuvassa maailmassa. Luontoympäristön ja sen kulttuurillisen sisällön painottaminen voisi tarjota paljon enemmänkin nykypäivän matkailulle ja matkailijoille. Tarinoita ja yksityiskohtaista tietoa paikkojen historiasta on olemassa. Ehkäpä matkailijoille autenttisia paikkoja ei tarjota kärkimatkailukohteiksi, koska mielikuvat menneisyyden paljon tätä päivää mielenkiintoisemmasta moniulotteisesta uskomusten maailmasta ovat vielä hyödyntämättä. Näen, että siihen tarvitaan videoteoksen kaltaisia vahvojen mielikuvien kanavia.

Prosessin aikana löysin metsäympäristöstä uuden tason itselleni. Kulttuurimatkailun saralla omakohtainen kokemus ja tämän päivän liittäminen menneisyyteen sisältää potentiaalia vahvoille mielikuville ja siten matkailusektorille. Toisaalta nykypäivän saamelaisuus tarjoaa jo matkailijoille mahdollisuuden tutustua alkuperäiskansaan. Menneisyyden mukaan ottaminen tuo kuitenkin uuden lähestymistavan, jossa oma uskomusten maailman ja tarinoiden lähestymistapa on hyödynnettävissä. Olen kiinnostunut jatkamaan luontoympäristön tutkimista tutustumalla vieraillemiini paikkojen historiaan ja kuvaamalla aineistoa. Lisäksi haluan nimenomaan jatkaa metsäsaamelaisuuden ja sille tärkeiden paikkojen dokumentointia.

Taide on aina ollut vahva luomaan tulkintoja ja mielikuvia. Jatkossa elämyksellisyys voisi nousta paremmin esiin myös taiteessa. Videotaide mahdollistaa uusia keinoja ajan historian ja sisällön uudelleen visualisointiin ja kerrontaan.

Lähteet

Aall, Ingrid 2011. *The Multicultural Challenge: A Visual-Cultural Guide to Coping in the Global Era*. Woodland Hills, CA: South Asian Studies Association.

Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2007. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, Jyväskylä: PS-kustannus

Aaltonen, Jouko 2006. *Todellisuuden vangit vapauden valtakunnassa: dokumenttielokuva ja sen tekoprosessi*. Helsinki: Like.

Anttila, Pirkko 2006. *Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen*. Hamina: Akatiimi.

Anttila, Pirkko 2007. *Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö*. Hamina: Akatiimi.

Anttonen, Petri 2005. *Ajan kosketus – Aikasarjavalokuva teoksina ja teoriana*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Musta Taide.

von Bonsdorff, Pauline 1996. Maiseman esteettinen tulkinta ja arvottaminen. Teoksessa Maunu Häyrynen ja Olli Immonen (toim.) *Maiseman arvo[s]tus*. Saarijärvi: Lahden kansainvälinen soveltavan estetiikan instituutti, 26–36.

von Bonsdorff, Pauline 2007a. Maisema toiminnan ja kuvittelun tilana. Teoksessa Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio (toim.) *Maiseman kanssa kasvokkain*. Helsinki: Maahenki Oy, 33–49.

von Bonsdorff, Pauline 2007b. Hiljainen estetiikka. Teoksessa Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo ja Pekka Korhonen (toim.) *Taide keskellä elämää*. Helsinki: Like: Kiasma, 75–80.

Von Bonsdorff, Pauline 2009. Mielikuvituksen voima: ruumiin ja runouden kuvat. Teoksessa Leila Haaparanta, Timo Klemola, Jussi Kotkavirta ja Sami Pihlström (toim.) *Kuva*. Tampere: Tampere University Press. Acta Philosophica Tamperensia; vol. 5, 27–41.

von Brandenburg, Cecilia 2008. *Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä – Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön*. Helsinki: Opetusministeriö.

Burnett, Ron 2004. *How Images Think*. Athens, Georgia: Massachusetts Institute of Technology.

Eerikäinen, Hannu 2007. Videotaide Suomessa: Taiteen laidalla, eturintamassa vai eikenenkään maalla? Teoksessa Kirsi Väkiparta (toim.) *Sähkömetsä – videotaiteen ja kokeellisen elokuvan historiaa Suomessa 1933–1998*. Helsinki: Valtion taidemuseo. Kuvataiteen keskusarkiston julkaisuja; no 13, 82–137.

Enbuske, Matti 2008. *Vanhan Lapin valtamailla: asutus ja maankäyttö historiallisen Kemin Lapin ja Enontekiön alueella 1500-luvulta 1900-luvun alkuun*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Forss, Anne-Mari 2007. *Paikan estetiikka: eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Haarni, Tuukka 1997. *TILA, paikka ja maisema: tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.

Haataja, Christa 2013. Matka metsäsaamelaisten maille – menneisyys näytteillä Levin matkailuympäristössä. Lapin yliopisto: taiteiden tiedekunta.

Hall, Stuart 1997. Introduction. Teoksessa Stuart Hall (toim.) *Representation – Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage, 1–12.

Hall, Stuart 1999. *Identiteetti*. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman (toim.). Tampere: Vastapaino.

Hamilton, Peter 1997. Representing the Social: France and frenchness in post-war humanist photography. Teoksessa Stuart Hall (toim.) *Representation – Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage, 75–150.

Hamm, Kalle 2003. Tutkimus taiteellisessa työskentelyssäni. Teoksessa Juha Varto, Marjatta Saarnivaara & Heikki Tervahattu (toim.) *Kohtaamisia taiteen ja tutkimisen maastoissa*. Hamina: Akatiimi, 94–97.

Hautala-Hirvioja, Tuija 2013. Engaged Lapland as a Rendezvous of different gazes and portrayals. Teoksessa Timo Jokela, Glen Coutts, Maria Huhmarniemi & Elina Härkönen (toim.) *Cool - Applied Visual Arts in the North*. Rovaniemi: Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland, 32–42.

Havela, Tanja 2014. *Kittilän lapinkylä – soveltava taide kulttuuriperinnön representaationa* (työnimi). Lapin yliopisto: taiteiden tiedekunta.

Hietala, Veijo 1993. *Kuvien todellisuus. Johtatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan*. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Huhmarniemi, Maria 2011. Soveltava kuvataide ja matkailu. *Kaltio 3/2011*, 9–11.

Huhmarniemi, Maria 2012. Soveltavan kuvataiteen maisteriohjelma – Taidetta ympäristön, yhteisöjen ja yritysten tarpeisiin. Teoksessa Tiina Seppälä (toim.) *Taidetta, kulttuurien yhteistyötä ja uusia verkostoja*: Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, 28–31.

Huhmarniemi, Maria 2013. Applied Visual Arts as contemporary art. Teoksessa Timo Jokela, Glen Coutts, Maria Huhmarniemi & Elina Härkönen (toim.) *Cool - Applied Visual Arts in the North*. Rovaniemi: Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland, 43–53.

Huttunen, Sirpa 2004. *Matkailuelämyksiä perinteestä*. Vantaa: Dark.

Hyytiä, Riina 2004. *Ennen kuin kamera käy – Ideasta kuvauksiin – tekijät kertovat*. Hollola: Taideteollinen korkeakoulu.

Johansson, Hanna 2005. *Maataidetta jäljittämässä: luonnon ja läsnäolon kirjoitusta suomalaisessa nykytaiteessa 1970–1995*. Helsinki: Like.

Johansson, Hanna 2010. Liikkuvan kuvan materiaalisuus ja haptinen representaatio. Teoksessa Tarja Knuutila ja Aki Petteri Lehtinen (toim.) *Representaatio: tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus, 196–213.

Jokela, Timo 1999. Katse maiseman kaipuuseen. Teoksessa Timo Jokela (toim.) *Tunturi taiteen ja tieteen maisemissa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Sarja:Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja, 12–17.

Jokela, Timo 2008. A Wanderer in the Landscape: Reflections on the Relationship between Art and the Northern Environment. Teoksessa Glen Coutts ja Timo Jokela (toim.) *Art, Community and Environment - Educational Perspectives*. Bristol: Intellect Books, 3–28.

Jokela, Timo, Coutts, Glen, Huhmarniemi, Maria & Härkönen, Elina 2013. Introduction. Teoksessa Timo Jokela, Glen Coutts, Maria Huhmarniemi & Elina Härkönen (toim.) *Cool – Applied Visual Arts in the North*. Rovaniemi: Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland, 5–9.

Jokela, Timo 2013. Engaged Art in the North: Aims, Methods, Contexts. Teoksessa Timo Jokela, Glen Coutts, Maria Huhmarniemi & Elina Härkönen (toim.) *Cool – Applied Visual Arts in the North*. Rovaniemi: Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland, 10–21.

Joona, Juha 2006. *Entisiin Tornion ja Kemin Lapinmaihin kuuluneiden alueiden maa- ja vesioikeuksista*. Juridica Lapponica 32. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Arktinen keskus. Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti.

Jula, Jari 2007. Johdanto. Teoksessa Jari Jula (toim.) *Taiteen etiikka*. Turku: Areopagus, 7–36.

Kaila, Jan 2002. *Valokuvallisuus ja esittäminen nykyaikaisessa taiteessa. Teoksia vuosilta 1998–2000*. Kuvista sanoin; 6. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museon julkaisuja 17. Musta taide, cop.

Karjalainen, Pauli Tapani 1996. Kolme näkökulmaa maisemaan. Teoksessa Maunu Häyrynen ja Olli Immonen (toim.) *Maiseman arvo[s]tus*. Saarijärvi: Lahden kansainvälinen soveltavan estetiikan instituutti, 8–15.

- Karjalainen, Pauli Tapani 2007. Paikoista maisemiin: ympäristön eletty mieli. Teoksessa Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio (toim.) *Maiseman kanssa kasvokkain*. Helsinki: Maahenki Oy. 50–57.
- Kehusmaa, Aimo & Onnela, Samuli 1995. *Suur-Sodankylän historia 1*. Sodankylä: Sodankylän kunta. Suur-Sodankylän historiatoimikunta.
- Kivinen, Kati 2013. *Toisin kertoen – kertomuksen tilallistaminen ja kohtaaminen liikkuvan kuvan installaatiossa*. Helsinki: Valtion taidemuseo. Kuvataiteen keskusarkisto 26.
- Knuuttila, Tarja & Lehtinen, Aki Petteri 2010. Johdanto. Teoksessa Tarja Knuuttila ja Aki Petteri Lehtinen (toim.) *Representaatio: tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus, 7–31.
- Korhonen, Mauri & Timonen, Tuuli 2003. *Luonnosta kuvaksi*. Helsinki: Yliopistopaino kustannus.
- Kovalainen, Ritva & Seppo, Sanni 1997. *Puiden kansa*. Oulu: Kustannus Pohjoinen.
- Kulonen, Ulla-Maija & Pentikäinen, Juha & Seurujärvi-Kari, Irja 1994. *Johdatus saamentutkimukseen*. Pieksämäki: Kirjapaino Raamattutalo.
- Laakso, Harri 2003. *Valokuvan tapahtuma*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lammenranta, Markus 2010. Taiteiden kielet ja maailmojen tekeminen. Teoksessa Tarja Knuuttila ja Aki Petteri Lehtinen (toim.) *Representaatio: tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus, 109–131.
- Lehtola, Veli-Pekka 1997. *Saamelaiset – historia, yhteiskunta, taide*. Jyväskylä: Kustannus-Puntsi.
- Lidchi, Henrietta 1997. The poetics and the Politics of Exhibiting other Cultures. Teoksessa Stuart Hall (toim.) *Representation – Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage, 151–222.
- Lintonen, Kati 2011. *Valokuvallistettu luonto – I. K. Inhan tuotanto luonnon merkityksellistäjänä*. Helsinki: Unigrafia.

Lippard, Lucy R. 1997. *The Lure of the Local: Senses of Place in a Multicentered Society*. New York: New Press, cop.

Lähteenmäki, Maria 2004. *Kalotin kansaa. Rajankäynnit ja vuorovaikutus Pohjoiskalotilla 1808–1889*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Macleod, Nicola 2006. Cultural Tourism: Aspects of Authenticity and Commodification. Teoksessa Melanie Smith ja Mike Robinson (toim.) *Cultural Tourism in a Changing World – Politics, Participation and (Re)presentation*. Clevedon-Buffalo-Toronto: Channel View Publications, 177–190.

Makkonen, Pekka 2010. *Camera pixela : ammattilaisten näkemyksiä valokuvauksen digitalisoitumisesta*. Helsinki: Musta Taide: Suomen valokuvataiteen museo.

Manner-Raappana, Tanja 2006. Sukupuoli on rakennettu - joulunakin. Sukupuolen representaatiot joulun televisiomainoksissa. Teoksessa Mari Mäkiranta ja Riitta Brusila (toim.) *Kuvakulmia. Puheenvuoroja kuvista ja kuvallisesta kulttuurista*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 93–108.

Manninen, Vesa 2010. Unen kieli ja elämisen illuusio. Teoksessa Antti Alanen (toim.) *Elokuva ja psyyke – Rakkaus ja tuho*. Helsinki: Minerva, 25–35.

Minn, Elina 2010. Hyödylliset valheet. Teoksessa Eija Saarinen ja Ilona Tanskanen (toim.) *Eläväksi animoitu*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 13–35.

Mondloch, Kate 2010. *Screens: Viewing Media Installation Art*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Murtomäki, Eero 2008. *Kameramme luonnon rippeillä*. Jyväskylä: Lumo Kustannus.

Mänttari, Roy 2008. Saamelaismuseum. Teoksessa Maija Kasvio (toim.) *Muistin paikat – Suomen museot ja kirjastot*. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.

Mäntysalo, Raine 2004. Johdanto. Teoksessa Raine Mäntysalo (toim.) *Paikan heijastuksia – Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. Jyväskylä: Atena kustannus, 9–18.

- Nikula, Silja 2012. *Paikan henki: matkailijan mielikuvasta graafiseksi kuvaksi*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Nuutinen, Kari 2003. Alue, johon enkelit eivät astu – tutkimus taiteen keinoin. Teoksessa Juha Varto, Marjatta Saarnivaara & Heikki Tervahattu (toim.) *Kohtaamisia taiteen ja tutkimisen maastoissa*. Hamina: Akatiimi, 98–107.
- Näkkäläjärvi, Klemetti 2000. Siita eli lapinkylä yhteisöelämän perustana. Teoksessa Jukka Pennanen ja Klemetti Näkkäläjärvi (toim.) *Siiddastallan: siidoista kyliin: luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen*. Oulu: Kustannus Pohjoinen, 138–147.
- Pettersson, Robert 2005. Tourism Experiences of Sami Culture. Teoksessa Mika Kylänen (toim.) *Articles on experiences 2*. Rovaniemi: The Experience Institute - project, 80–99.
- Pirnes, Esa 2007. Kulttuuri – keskellä elämää. Teoksessa Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo ja Pekka Korhonen (toim.) *Taide keskellä elämää*. Helsinki: Like, 279–286.
- Pohjavirta, Tatu 2010. Elävä nukke. Teoksessa Eija Saarinen ja Ilona Tanskanen (toim.) *Eläväksi animoitu*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 36–43.
- Puczko, László 2006. Interpretation in Cultural Tourism. Teoksessa Melanie Smith ja Mike Robinson (toim.) *Cultural Tourism in a Changing World – Politics, Participation and (Re)presentation*. Clevedon-Buffalo-Toronto: Channel View Publications, 227–243.
- Pääkkönen, Erkki 1995. *Saamelaisuus sirkumpolaarisena etnisyytenä*. Oulu: Oulun yliopisto. Pohjois-Suomen tutkimuslaitos.
- Ran, Faye 2009. *A History of Installation Art and the Development of New Art Forms. Technology and the Hermeneutics of Time and Space in Modern and Postmodern Art from Cubism to Installation*. New York: Peter Lang Publishing, Inc.
- Rolston, Holmes 2003. Esteettinen kokemus metsissä. Teoksessa Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio (toim.) *Metsään mieleni*. Helsinki: Maahenki, 31–47.

- Rossi, Leena-Maija 2012. Pohjoisen tähtiä – vientiponnistusten tuloksia vai vuorovaikutuksen prosesseja? Teoksessa Päivi Rajakari (toim.) *Pohjan tähdet : suomalaisen valokuvan ja liikkuvan kuvan kansainvälistyminen*. Helsinki : Kulttuurituotanto Päivi Rajakari. Kuvista sanoin ; 10 Suomen valokuvataiteen museon julkaisuja, 6–12.
- Saarinen, Eija 2010. Näkökulmia animaatioon. Teoksessa Eija Saarinen ja Ilona Tanskanen (toim.) *Eläväksi animoitu*. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 8–12.
- Sarivaara, Erika, Määttä, Kaarina & Uusiautti, Satu 2013. *Kuka on saamelainen ja mitä on saamelaisuus: identiteetin juurilla*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Sederholm, Helena 2000. *Tämäkö taidetta?* Porvoo: WSOY, cop.
- Seppänen, Janne 2001a. *Valokuvaa ei ole*. Helsinki: Musta taide.
- Seppänen, Janne 2001b. *Katseen voima: kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino.
- Seppänen-Järvelä, Riitta 1999. *Luottamus prosessiin: kehittämistyön luonne sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Stakes.
- Sepänmaa, Yrjö 2007. Me maisemassa, maisema meissä. Teoksessa Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio (toim.) *Maiseman kanssa kasvokkain*. Helsinki: Maahenki Oy, 12–32.
- Tarkka, Minna 1993. Alkusanat. Teoksessa Minna Tarkka (toim.) *VIDEO, taide, media : antologia*. Helsinki: Taide, 7–10.
- Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon*. Tampere: Tampere university press.
- Tuomi, Iikka 2003. Todellisuuden virtuaalisuudesta. Teoksessa Juha Varto, Marjatta Saarnivaara & Heikki Tervahattu (toim.) *Kohtaamisia taiteen ja tutkimisen maastoissa*. Hamina: Akatiimi, 26–31.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus.

Tuominen-Eilola, Tuulikki 2004. Tarvitaanko representaation käsitettä kuvattaessa objektien havaitsemisen kehitystä? Teoksessa Raine Mäntysalo (toim.) *Paikan heijastuksia – Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. Jyväskylä: Atena kustannus, 19–48.

Tuomisto, Anja & Uusikylä, Heli 1995. Kuva ja kulttuuri, tutkimuksen lähtökohtia. Teoksessa Anja Tuomisto & Heli Uusikylä (toim.) *KUVA, teksti ja kulttuurinen näkeminen*. Jyväskylä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Törrönen, Jukka 2010. Kuvaus, näkökulma, ääni: Representaatioiden analyysi empiirisessä sosiaalitutkimuksessa. Teoksessa Tarja Knuuttila ja Aki Petteri Lehtinen (toim.) *Representaatio: tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus, 276–304.

Valkeapää, Leena 2011. *Luonnossa: vuoropuhelua Nils-Aslak Valkeapään tuotannon kanssa*. Helsinki: Maahenki.

Valkola, Jarmo 2002. *Dokumentin teoria ja estetiikka digitaalisen median aikakaudella*. Jyväskylä: Cineart.

Varto, Juha 2003. Todellisuuden suora kirjoitus. Teoksessa Juha Varto, Marjatta Saarnivaara & Heikki Tervahattu (toim.) *Kohtaamisia taiteen ja tutkimisen maastoissa*. Hamina: Akatiimi, 48–59.

Verhelä, Pauli & Lackman, Pekka 2003. *Matkailun ohjelmapalvelut – Matkailuelämyksen tuottaminen ja toteuttaminen*. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Väkiparta, Kirsi 2007. Esipuhe. Teoksessa Kirsi Väkiparta (toim.) *Sähkömetsä – videotaiteen ja kokeellisen elokuvan historiaa Suomessa 1933–1998*. Helsinki: Valtion taidemuseo. Kuvataiteen keskusarkiston julkaisuja; no 13, 6–7.

Walsh, Kevin 2002. *The Representation of the Past – Museums and heritage in the post-modern world*. New York: Routledge.

Wilson, Stephen 2008. Beyond the Digital: Preparing Artists to Work at the Frontiers of Technoculture. Teoksessa Mel Alexenberg (toim.) *Educating Artists for the Future: Learning at the Intersections of Art, Science, Technology and Culture*. Bristol UK: Intellect, 29-46.

Youngblood, Gene 1993. Kehittyvä väline: video ja kinemaattinen käytäntö. Teoksessa Minna Tarkka (toim.) *VIDEO, taide, media : antologia*. Helsinki : Taide, 13–22.

Äikäs, Tiina 2011. *Rantakiviltä tuntureille – Pyhät paikat saamelaisten rituaalisessa maisemassa*. Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys r.y.

Kuvat

Kuvat 1 ja 2. (s. 11) Taatsin seita ja poron sarvi seitapaikalla. (Kuvat: Tommi Kohonen)

Kuvat 3–8. (s. 15) Teoksia Samilandin metsäsaamelaisosiosta sekä ulkokuva ulkonäyttelyalueelta. (Kuvat: Tommi Kohonen)

Kuvat 9 ja 10. (s. 26) Kuvaa videoteoksesta. (Kuvat: Tommi Kohonen)

Kuvat 11 ja 12. (s. 28) Mystinen metsäympäristö. (Kuvat: Tommi Kohonen)

Kuva 13 ja 14. (s. 30) Videoteoksen kuvitusta. (Kuvat: Tommi Kohonen)

Kuva 15 ja 16. (s. 34) Tulkinta metsästä. (Kuvat: Tommi Kohonen)

Kuvat 17 ja 18. (s. 45) Kuvauskohteen tarkastelu ja havainnointi maisemassa (Kuvat: Christa Haataja ja Tommi Kohonen)

Kuva 19. (s. 62) Maiseman kuvaus sarjakuvauksen (timelapse) keinoin. (Kuva: Tommi Kohonen)

Kuva 20. (s. 65) Koosto-ohjelmassa yhdistyy kuvasisältö ja kuvittava grafiikka. (Kuva: Tommi Kohonen)

Kuviot

Kuvio 1. (s. 50) Videoteoksen tekemisen ja kehittämistutkimuksen vaiheet. Kohonen, Tommi 2014.

Kuvio 2. (s. 52) Videoteoksen tekemisen vaiheet aikajanalla. Kohonen, Tommi 2014.